

Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία

Γ΄ Γυμνασίου

Τόμος 4ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ευαγγελία Λούβη, *Επικ. καθηγήτρια*
του Παντείου Πανεπιστημίου
Δημήτριος Χρ. Ξιφάρας, *Ιστορικός*

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Άλκης – Νικόλαος Ρήγας,
Αναπλ. καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου
Όλγα Καραγεώργου, *Σχολικός Σύμβουλος*
Μάρκος Ρενιέρης, *Εκπαιδευτικός*
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Κωνσταντίνα Κουτσουρούμπα, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Αναστασία Κυρκίνη – Κούτουλα, *Σύμβουλος Π.Ι.*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Δημήτριος Γιαννακόπουλος
Πάρεδρος ε.θ. Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

«ΕΛΛΗΝΙΜΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ – MULTIMEDIA A.E.»

Εικόνα εξωφύλλου: Κωνσταντίνος Βολανάκης,
Τα εγκαίνια της διώρυγας της Κορίνθου (1893),
Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα.

ΔΙΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

Ομάδα Εργασίας Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου
Μάθησης και Θρησκευμάτων

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

Ευαγγελία Λούβη • Δημήτριος Χρ. Ξιφαράς

Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία

Γ΄ Γυμνασίου

Τόμος (ος)

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Γ. Βλάχος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

ΕΝΟΤΗΤΑ 53

Η κατάρρευση των λαϊκών δημοκρατιών και η μεταψυχροπολεμική Ευρώπη

Όξυνση των προβλημάτων των λαϊκών δημοκρατιών Τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι λαϊκές δημοκρατίες της Α. Ευρώπης οξύνθηκαν στη δεκαετία του '80. Η οικονομία δεν ανταποκρινόταν στις σύγχρονες ανάγκες, πράγμα που φαινόταν ιδιαίτερα στην ανεπάρκεια καταναλωτικών αγαθών. Η Σοβιετική Ένωση ξόδευε σε εξοπλισμούς, για να μην υστερήσει από τις ΗΠΑ, ποσά πολύ μεγαλύτερα από αυτά που άντεχε η οικονομία της. Παράλληλα, το σύστημα λήψης αποφάσεων είχε γίνει τόσο συγκεντρωτικό, που οι πολίτες ένιωθαν ολότελα ξένοι προς αυτό.

Οι μεταρρυθμίσεις Γκορμπατσόφ Η ανάδειξη, το 1985, του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ στη θέση του ηγέτη της Σοβιετικής Ένωσης υπήρξε καταλυτική. Ο Γκορμπατσόφ επικέντρωσε τις προσπάθειές του στην αναδιάρθρωση της οικονομικής και πολιτικής δομής της χώρας (περεστρόικα: ανασυγκρότηση, κατάργηση του αυστηρού κρατικού ελέγχου της οικονομίας και εκδημοκρατισμός των πολιτικών διαδικασιών) και στην επίτευξη της διαφάνειας, της ελεύθερης πληροφόρησης και διατύπωσης γνώμης (γκλάσνοστ). Παράλληλα, ενθάρρυνε την κριτική, παραχώρησε κάποιες πολιτικές ελευθερίες και χαλάρωσε τους δεσμούς της Μόσχας με τις άλλες σοβιετικές δημοκρατίες αλλά και με τις λαϊκές δημοκρατίες της Α. Ευρώπης.

Η σύγχυση, ωστόσο, που προκλήθηκε από την απόπειρα εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων οδήγησε σε δραματική οικονομική κρίση. Ταυτόχρονα, άρχισαν να εκδηλώνονται αποσχιστικές τάσεις σε διάφορες

1. Σοβιετικοί πύραυλοι. Οι στρατιωτικές δαπάνες της Σοβιετικής Ένωσης ήταν μια αληθινή οικονομική αιμορραγία, καθώς το 1985 ξεπερνούσαν το 75% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος της.

περιοχές της Σοβιετικής Ένωσης. Επιπλέον, ο Γκορμπατσόφ βρέθηκε αντιμέτωπος με στελέχη του ίδιου του καθεστώτος που δεν επιθυμούσαν τις μεταρρυθμίσεις.

Η κατάρρευση των λαϊκών δημοκρατιών της Α. Ευρώπης Η επιλογή του Γκορμπατσόφ να πάψει η Σοβιετική Ένωση να ασκεί έλεγχο στις χώρες της Α. Ευρώπης και η πίεση που άσκησε σ' αυτές για μεταρρυθμίσεις οδήγησαν στην κατάρρευση των λαϊκών δημοκρατιών. Στο πλαίσιο αυτό, γεγονότα με τεράστια πολιτική αλλά και συμβολική σημασία υπήρξαν η κατεδάφιση του τείχους του Βερολίνου (Νοέμβριος 1989) και η ένωση της Γερμανίας (3 Οκτωβρίου 1990).

Ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ αναφέρεται στη σημασία της περεστρόικα

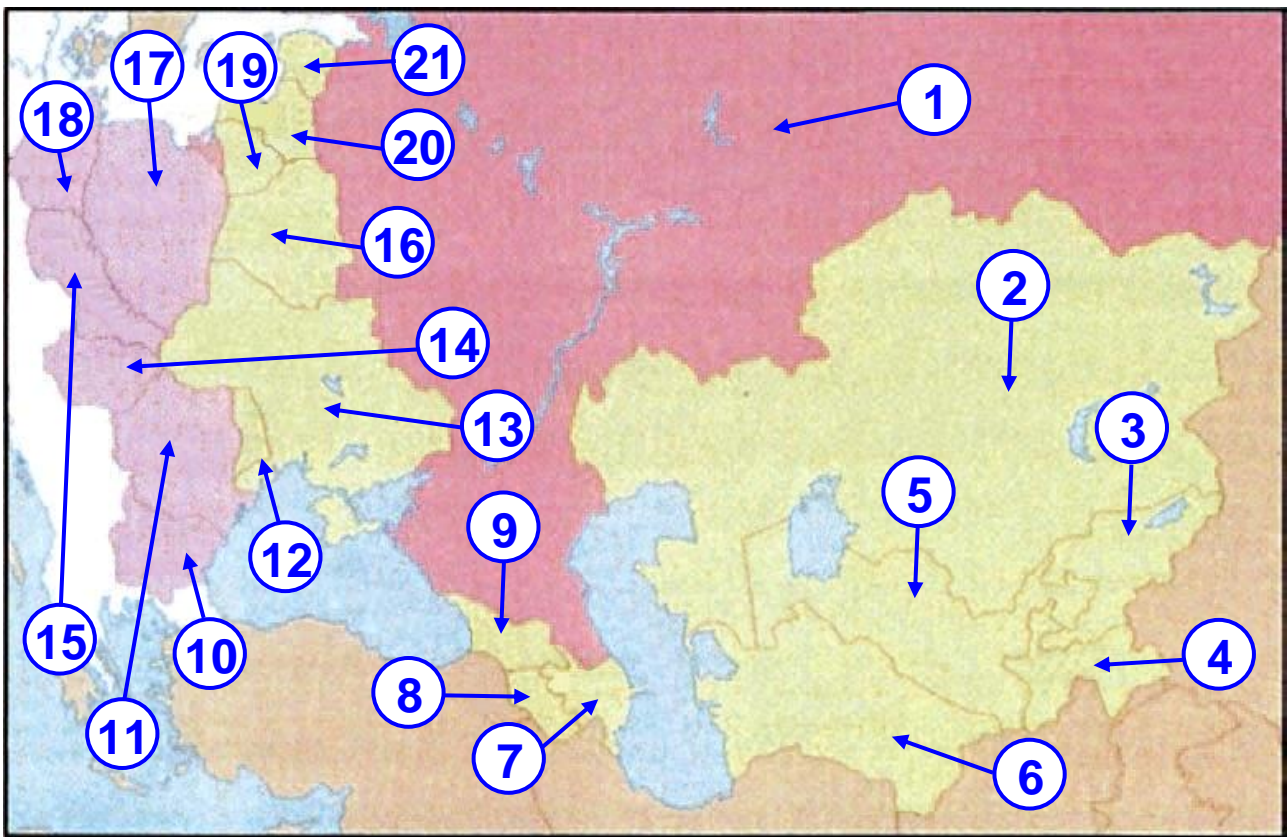
Η περεστρόικα είναι επιτακτική αναγκαιότητα που πηγάζει από τις διαδικασίες ανάπτυξης στη σοσιαλιστική κοινωνία μας. Αυτή η κοινωνία είναι πλέον ώριμη για αλλαγή. Την αποζητούσε από πολύ καιρό. Κάθε καθυστέρηση στην έναρξη της περεστρόικα θα μπορούσε να οδηγήσει, στο κοντινό μέλλον, σε μια οξυμένη εσωτερική κατάσταση, η οποία, για να το θέσω ωμά, θα εγκυμονούσε σοβαρές κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές κρίσεις.

Μ. Γκορμπατσόφ, Περεστρόικα, μτφρ. Α. Βερυκοκάκη, Νέα Σύνορα–Λιβάνης Αθήνα 1987, σ. 22.

2. Μιχαήλ Γκορμπατσόφ: Ο τελευταίος ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης δεν κατάφερε να ελέγξει τις μεταρρυθμίσεις που προσπάθησε να εφαρμόσει, με αποτέλεσμα την ανατροπή τόσο του ίδιου όσο και του σοβιετικού καθεστώτος.

Σ' αυτές τις συνθήκες, αξιωματούχοι του σοβιετικού καθεστώτος οργάνωσαν πραξικόπημα εναντίον του Γκορμπατσόφ (Αύγουστος 1991), το οποίο απέτυχε, επιταχύνοντας την πορεία προς την κατάρρευση. Παράλληλα, πολλές από τις Δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης διακήρυξαν την ανεξαρτησία τους. Υπό το βάρος αυτών των εξελίξεων επήλθε η επίσημη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης (Δεκέμβριος 1991). Στις 31 Δεκεμβρίου 1991 έγινε η υποστολή της κόκκινης σημαίας με το σφυροδρέπανο και η έπαρση της τρίχρωμης ρωσικής σημαίας.

	Πρώην σοβιετικές δημοκρατίες
	Προσκειμένα στην Σοβιετική ένωση κράτη πριν το τέλος του κουμμουνισμού

ΚΡΑΤΗ	
1. ΡΩΣΙΑ	12. ΜΟΛΔΑΒΙΑ
2. ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	13. ΟΥΚΡΑΝΙΑ
3. ΚΙΡΓΙΖΙΑ	14. ΟΥΓΓΑΡΙΑ
4. ΤΑΤΖΙΚΙΣΤΑΝ	15. ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ
5. ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	16. ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ
6. ΤΟΥΡΚΜΕΝΙΣΤΑΝ	17. ΠΟΛΩΝΙΑ
7. ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	18. ΑΝΑΤ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ
8. ΑΡΜΕΝΙΑ	19. ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ
9. ΓΕΩΡΓΙΑ	20. ΛΕΤΟΝΙΑ
10. ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	21. ΕΣΘΟΝΙΑ
11. ΡΟΥΜΑΝΙΑ	

Η νέα ευρωπαϊκή πραγματικότητα Η κατάρρευση των λαϊκών δημοκρατιών της Α. Ευρώπης έφερε πλήθος αλλαγών σε ολόκληρο τον κόσμο.

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης συνοδεύτηκε από συγκρούσεις που οφείλονταν είτε στην προσπάθεια ελέγχου διαφιλονικούμενων περιοχών από διάφορες εθνότητες είτε στην επιθυμία κάποιων εθνοτήτων για ανεξαρτησία. Ορισμένες από αυτές τις συγκρούσεις συνεχίστηκαν για χρόνια.

Η Γιουγκοσλαβία διαλύθηκε ύστερα από ένα σκληρό πόλεμο (1991-1999) στον οποίο αναμείχθηκαν, με διάφορους τρόπους, τόσο οι ΗΠΑ όσο και η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η Τσεχοσλοβακία διαλύθηκε ειρηνικά σε δύο νέα ανεξάρτητα κράτη, την Τσεχία και τη Σλοβακία, ενώ ειρηνικά, επίσης ενώθηκε η Ανατολική Γερμανία με τη Δυτική Γερμανία.

4. Η πτώση του τείχους του Βερολίνου σήμανε, και σε επίπεδο συμβόλων, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

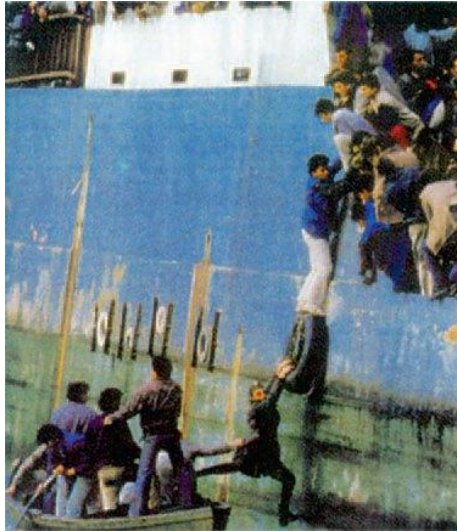
Η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων έκανε εκατομμύρια ανθρώπους να αναζητήσουν καλύτερη τύχη στη Δύση. Η μεγάλη διαφορά πλούτου δυτικής –ανατολικής Ευρώπης και Ευρώπης– Τρίτου

Κόσμου προκάλεσε ένα τεράστιο μεταναστευτικό ρεύμα προς τις αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρώπης.

Η μεταψυχροπολεμική Ευρώπη έπρεπε να αντιμετωπίσει τόσο τα προβλήματα της Δ. Ευρώπης, που υπήρχαν πριν από την κατάρρευση των λαϊκών δημοκρατιών, όσο και τη νέα πρόκληση της οικονομικής αφομοίωσης των χωρών της Α. Ευρώπης. Η οικονομική κρίση, έντονη και πριν από την κατάρρευση, επιδεινώθηκε τη δεκαετία του '90.

Στο πλαίσιο αυτό, ένας αριθμός Ευρωπαίων είδε το εισόδημά του να συρρικνώνεται ή έχασε την εργασία του. Τα προβλήματα αυτά, σε συνδυασμό με την αίσθηση ότι απειλούνταν η ασφάλεια και η πολιτισμική συνοχή των ευρωπαϊκών κοινωνιών από τη μαζική παρουσία μεταναστών, αναζωπύρωσαν την ξενοφοβία και τον ρατσισμό. Το φαινόμενο απέκτησε, σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, και πολιτική έκφραση που θυμίζει άλλες εποχές (φασιστικά κόμματα).

Παράλληλα, οι Ευρωπαίοι ήρθαν πιο κοντά. Αφού πέρασαν αιώνες σκληρών αναμετρήσεων, οι λαοί της Ευρώπης ανακαλύπτουν σήμερα, ίσως περισσότερο από κάθε άλλη εποχή, ότι, πέρα από τις διαφορές των γλωσσών και των εθίμων, είναι φορείς, παρά τις επιμέρους διαφορές, ενός κοινού πολιτισμού. Παράλληλα, η σύγκλιση που σημειώνεται στον τρόπο ζωής και στις κοινωνικές και πολιτιστικές πρακτικές των ευρωπαϊκών λαών αποτελεί θεμελιακό στοιχείο που θα μπορούσε, παρά τις δυσκολίες, να οδηγήσει στη δημιουργία μιας ισχυρής ευρωπαϊκής ταυτότητας. Όλα δείχνουν ότι η Ευρώπη βρίσκεται σε μια νέα ιστορική εποχή, μια εποχή που τα τελευταία χαρακτηριστικά της βρίσκονται ακόμη υπό διαμόρφωση.

5. Αλβανοί μετανάστες προσπαθούν να φτάσουν στην Ιταλία. Συχνά, η «Γη της Επαγγελίας» αποδεικνύεται εξαιρετικά αφιλόξενη.

Σε μια εποχή που οι ΗΠΑ μοιάζουν παντοδύναμες και νέες δυνάμεις αναδύθηκαν και αναδύονται στην Ανατολή (Ιαπωνία, Κίνα, Ινδία), η Ευρώπη, ο αστερισμός που άρχισε να συγκροτείται πριν από πενήντα περίπου χρόνια, μπορεί να γίνει ισχυρός παράγοντας παγκόσμιας ισορροπίας και ειρήνης. Το αν πράγματι θα συμβεί κάτι τέτοιο στον 21ο αιώνα θα εξαρτηθεί από τη διεθνή συγκυρία και από τις επιλογές των ίδιων των Ευρωπαίων.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ...

...διαβάστε

✓ Στέλιος Κούλογλου,

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μία Σοβιετική Ένωση... (1992),

Μην πας ποτέ μόνος στο ταχυδρομείο (2002).

Δύο βιβλία που αναφέρονται στην κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης.

...δείτε κινηματογραφικές ταινίες

✓ **Λ. Μποντρόβα, Σ' εκείνη τη χώρα (1997).**

Οι αλλαγές στη Σοβιετική Ένωση μέσα από τη ζωή ενός μικρού ρωσικού χωριού.

✓ **Λικ και Ζαν Πιερ Νταρντέν, Η υπόσχεση (1996).** Η εκμετάλλευση των μεταναστών στην Ευρώπη.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να εντοπίσετε και να καταγράψετε τις μεταβολές που επέφερε στον ευρωπαϊκό πολιτικό χάρτη της Ευρώπης η κατάρρευση των λαϊκών δημοκρατιών της Α. Ευρώπης.

2. Να παρουσιάσετε σε σύντομο κείμενο ένα από τα σημαντικά θέματα που καλείται να αντιμετωπίσει η σημερινή Ευρώπη.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο θυμόμαστε ότι...

✓ μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου η Ευρώπη χωρίστηκε σε ανατολική, υπό σοβιετική επιρροή, και δυτική, υπό αμερικανική

✓ στην Α. Ευρώπη εγκαθιδρύθηκαν λαϊκές δημοκρατίες

✓ στη Δ. Ευρώπη η ανοικοδόμηση στηρίχτηκε στην αμερικανική βοήθεια

✓ η ανάδειξη των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ σε υπερδυνάμεις οδήγησε στον Ψυχρό Πόλεμο

✓ μεταπολεμικά πολλές από τις αποικίες κέρδισαν την ανεξαρτησία τους

✓ οι λαϊκές δημοκρατίες της Α. Ευρώπης κατέρρευσαν στα τέλη της δεκαετίας του '80

✓ η σημερινή Ευρώπη βρίσκεται σε αναζήτηση εσωτερικής ισορροπίας, αλλά και μιας θέσης στη νέα διεθνή πραγματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΩΣ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε:

- ✓ τα αίτια και τις επιπτώσεις του ελληνικού εμφύλιου πολέμου (1946-1949)
- ✓ τα κύρια προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας την περίοδο 1949-1967
- ✓ την επιβολή και την κατάρρευση της απριλιανής δικτατορίας (1967-1974)
- ✓ τις εξελίξεις στην Ελλάδα από την πτώση της δικτατορίας έως το τέλος του αιώνα
- ✓ τις συνέπειες που είχε στην Ελλάδα η κατάρρευση των λαϊκών δημοκρατιών της Α. Ευρώπης

Τα κρίσιμα χρόνια, 1944-1974

Η ιστορία της μεταπολεμικής Ελλάδας μπορεί να διακριθεί σε δύο περιόδους 1944-1974 και 1974-2001, με σημείο τομής την πτώση της δικτατορίας το 1974. Η περίοδος 1944-1974 σημαδεύτηκε από τα πάθη του εμφύλιου πολέμου και την επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974).

ΕΝΟΤΗΤΑ 54

Ο εμφύλιος πόλεμος και τα κύρια προβλήματα της μετεμφυλιακής Ελλάδας (1944-1963)

Ο κυπριακός αγώνας (1955-1960)

Η εμφύλια σύγκρουση

Αμέσως μετά την απελευθέρωση, η απόφαση της κυβέρνησης εθνικής ενότητας για αφοπλισμό μόνο του ΕΛΑΣ προκάλεσε την αντίδραση του ΕΑΜ, που οργάνωσε συλλαλητήριο διαμαρτυρίας στο κέντρο της Αθήνας (3 Δεκεμβρίου 1944). Οι συγκεντρωμένοι δέχτηκαν πυρά και περίπου 30 άνθρωποι σκοτώθηκαν. Τότε ξεκίνησαν μάχες σε ολόκληρη την Αθήνα ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τις κυβερνητικές δυνάμεις, που υποστηρίζονταν από βρετανικό στρατό. Οι συγκρούσεις ήταν πολύνεκρες κράτησαν περίπου ένα μήνα (Δεκεμβριανά ή μάχη της Αθήνας) και έληξαν με ήττα των δυνάμεων του ΕΑΜ και αποχώρησή τους από την Αθήνα.

Τα Δεκεμβριανά ήταν η πρώτη φάση της εμφύλιας σύγκρουσης.

1. Νεκροί στο συλλαλητήριο της 3ης Δεκεμβρίου 1944.

1. Η αγγλική ανάμειξη στα Δεκεμβριανά

Είναι εξαιρετικά σημαντικό να χτυπήσουμε απροειδοποίητα, χωρίς να προηγηθεί καμιά φανερή κρίση. Αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος για να προκαταλάβουμε το ΕΑΜ.

Τηλεγράφημα του Τσόρτσιλ προς τον Ήντεν (υπ. Εξωτερικών της Αγγλίας).

Πηγή: Γ. Ανδρικόπουλος, 1944, Κρίσιμη χρονιά, τόμ. Β΄, κείμ. 197.

2. Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος ως κοινωνική επανάσταση

Κάθε εμφύλιος πόλεμος αντιπροσωπεύει, τελικά, μια μορφή κοινωνικής επανάστασης [...]. Έτσι, και ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος, αν εξεταστεί στην ουσία του, πέρα από τα πολιτικά επιφαινόμενα, τις στρατιωτικές του πτυχές και τις διεθνείς διαπλοκές του, εμφανίζεται, στην πρώτιστη δομή του, ως μια κοινωνική επανάσταση η οποία, με αφετηρία υπαρκτές, οξυμένες αντιθέσεις της ελληνικής κοινωνίας, αποσκοπούσε στην ανατροπή των υφιστάμενων δομών εξουσίας και στην αναδιάρθρωση του πλέγματος των κοινωνικών σχέσεων, σε μια προοπτική σοσιαλιστικού μετασχηματισμού, με τους τρόπους, προφανώς, που οι κομμουνιστές της εποχής εκείνης αντιλαμβάνονταν και «οικοδομούσαν» το σοσιαλισμό.

Φ. Ηλιού, «Η πορεία προς τον εμφύλιο», Η. Νικολακόπουλος, Ά. Ρήγος, Γ. Ψαλίδας (επιμ.), Ο εμφύλιος πόλεμος, Θεμέλιο, Αθήνα 2002, σ. 25.

Κύρια αιτία του εμφύλιου πολέμου ήταν οι αντιτιθέμενες απόψεις που υπήρχαν σε ευρύτερα τμήματα της ελληνικής κοινωνίας σχετικά με το πολιτικό μέλλον της Ελλάδας. Στο θέμα αυτό είχε λόγο, πλέον, και η Βρετανία, καθώς η Ελλάδα ανήκε στη δική της σφαίρα επιρροής.

Λίγο μετά υπογράφηκε, από την κυβέρνηση και το ΕΑΜ, συμφωνία ειρήνης στη Βάρκιζα της Αττικής (12 Φεβρουαρίου 1945). Με βάση τους όρους της, δινόταν αμνηστία για ορισμένα από τα αδικήματα που διαπράχθηκαν κατά τα Δεκεμβριανά και προβλεπόταν ότι ο ΕΛΑΣ θα διαλυόταν, θα οργανωνόταν νέος εθνικός στρατός, θα διασφαλιζόνταν οι ελευθερίες όλων των πολιτών, θα γινόταν δημοψήφισμα για να αποφασίσει ο λαός αν θα επιστρέψει ή όχι ο βασιλιάς και θα απομακρύνονταν από τις κρατικές υπηρεσίες όσοι συνεργάστηκαν με τη μεταξική δικτατορία και τους κατακτητές.

Η συμφωνία της Βάρκιζας δεν έφερε την ειρήνευση, επειδή κύριες ρυθμίσεις της δεν εφαρμόστηκαν. Αντιθέτως, εξαπολύθηκαν διώξεις σε βάρος αριστερών πολιτών, που έγιναν με την ανοχή, κάποτε και με την ενθάρρυνση, της κυβέρνησης. Σε αυτές τις συνθήκες, το ΚΚΕ αποφάσισε να απέχει από τις εκλογές του 1946, θεωρώντας ότι θα ήταν νόθες. Οι εκλογές, που έγιναν με σοβαρές παρατυπίες, ανέδειξαν νικητή το φιλοβασιλικό Λαϊκό κόμμα. Την παραμονή των εκλογών ομάδα ένοπλων κομμουνιστών επιτέθηκε σε αστυνομικές δυνάμεις στο Λιτόχωρο Πιερίας, γεγονός που θεωρήθηκε το έναυσμα του Εμφυλίου.

Στις αρχές του 1946, τόσο η Δεξιά όσο και η Αριστερά κινούνταν, πλέον, στη λογική της ένοπλης σύγκρουσης. Σε αυτό το κλίμα, ένα, αμφίβολης γνησιότητας, δημοψήφισμα (Σεπτέμβριος 1946) επέτρεψε την επιστροφή στην Ελλάδα του Γεώργιου Β΄, τον οποίο

διαδέχθηκε, μετά τον θάνατό του (1947), ο αδερφός του Παύλος. Παράλληλα, στην ύπαιθρο συγκροτούνταν ένοπλες αριστερές ομάδες που πήραν την ονομασία Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (Δεκέμβριος 1946).

Στις αρχές του 1947 οι ΗΠΑ ανακοίνωσαν την πρόθεσή τους να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην Ελλάδα (δόγμα Τρούμαν), μετά την απόφαση της Βρετανίας να αποσυρθεί, στρατιωτικά, από τη χώρα. Οι ΗΠΑ επιδίωκαν να περιορίσουν τη σοβιετική επιρροή, καθώς εκτιμούσαν ότι η Σοβιετική Ένωση προέτρεπε το ΚΚΕ σε σύγκρουση. Οι Σοβιετικοί, ωστόσο, δεν αναμείχθηκαν, άμεσα, στον ελληνικό Εμφύλιο.

Παράλληλα, δημιουργήθηκαν στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στα οποία οδηγήθηκαν χιλιάδες αριστεροί πολίτες. Το μεγαλύτερο από αυτά ήταν στη Μακρόνησο, ένα έρημο νησί απέναντι από το νότιο άκρο της Αττικής. Το ΚΚΕ και το ΕΑΜ κηρύχθηκαν παράνομα (τέλη 1947).

2. Ο στρατηγός Βαν Φλιτ (αριστερά), επικεφαλής της αμερικανικής αποστολής στην Ελλάδα στη διάρκεια του Εμφυλίου, και ο στρατηγός Παπάγος (δεξιά), επικεφαλής του κυβερνητικού στρατού, το Πάσχα του 1949.

Η αμερικανική επέμβαση και η ρήξη Σοβιετικής Ένωσης–Γιουγκοσλαβίας (που στέρησε τον Δημοκρα-

τικό Στρατό από ένα σημαντικό στήριγμα, τη γιουγκο-σλαβική βοήθεια) άλλαξαν τα δεδομένα του Εμφυλίου. Τελικά, ο κυβερνητικός στρατός, υπό την ηγεσία του στρατηγού Αλέξανδρου Παπάγου, απώθησε τον Δημοκρατικό Στρατό προς τα ελληνοαλβανικά σύνορα και τον νίκησε (Αύγουστος 1949).

3. Οι επιπτώσεις του εμφύλιου πολέμου στις πολιτικές ελευθερίες

Το πεδίο των ελευθεριών ήταν εκείνο στο οποίο έγιναν, ίσως περισσότερο από κάθε άλλο, αισθητές οι επιπτώσεις του εμφυλίου πολέμου στις δεκαετίες του 1950 και του 1960: στο θεσμικό καταρχήν επίπεδο, όπου, παράλληλα με ένα σύνταγμα που κι αυτό έφερε τα σημάδια των ψυχώσεων της περιόδου 1946-1949, διατηρήθηκαν σε όλη τη διάρκεια της περιόδου [...] τα λεγόμενα «έκτακτα» μέτρα, τα οποία είχαν υιοθετηθεί κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου [...]· κατά δεύτερο λόγο, στο επίπεδο της καθημερινής άσκησης των ελευθεριών, όπου ο διαχωρισμός των πολιτών ανάλογα με την ιδεολογική και πολιτική τους ένταξη συνεχίστηκε [...].

Ν. Αλιβιζάτος, Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση (1922-1974), Θεμέλιο, Αθήνα 1983, σ. 525.

Ο Εμφύλιος άφησε πίσω του περίπου 50.000 νεκρούς, περίπου 80.000 πολιτικούς πρόσφυγες, που κατέφυγαν στις χώρες της Α. Ευρώπης, 700.000 ανθρώπους που υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και τεράστιες υλικές ζημιές. Επιπλέον, ο Εμφύλιος άνοιξε ένα βαθύ χάσμα ανάμεσα στους Έλληνες το οποίο σφράγισε τη μεταπολεμική ελληνική κοινωνία.

Τα κύρια προβλήματα της μετεμφυλιακής Ελλάδας (1949-1963)

Το πολίτευμα της μετεμφυλιακής Ελλάδας ήταν βασιλευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Οι πολίτες, ωστόσο, που κρίνονταν ύποπτοι αριστερών φρονημάτων στέλνονταν στις φυλακές και στα στρατόπεδα εξορίας. Κάποιοι εκτελούνταν. Το κράτος απαιτούσε την υπογραφή «δηλώσεων νομιμοφροσύνης». Το σύνταγμα του 1952, αν και παραχωρούσε πολιτικά δικαιώματα και στις γυναίκες, ήταν αυταρχικό και κάλυπτε, νομικά, αυτές τις αντιδημοκρατικές πρακτικές. Με άλλα λόγια, το ελληνικό πολίτευμα εμφάνιζε σοβαρές δυσλειτουργίες.

Κύρια στηρίγματα του καθεστώτος ήταν οι ΗΠΑ, η μοναρχία και το παρακράτος (βλέπε γλωσσάριο). Οι ΗΠΑ, με εδραιωμένη την επιρροή τους μετά την ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ (1952) και την εγκατάσταση αμερικανικών στρατιωτικών βάσεων στη χώρα (1953), είχαν πρωτεύοντα λόγο στα ελληνικά πράγματα. Οι βασιλείς αναμειγνύονταν διαρκώς στην πολιτική ζωή. Οι παρακρατικοί δεν δίσταζαν να επιτίθενται εναντίον των πολιτικών αντιπάλων του καθεστώτος.

Στο πλαίσιο αυτό, σχηματίστηκαν, την περίοδο 1949-1952, διάφορες κυβερνήσεις που έμειναν για λίγο στην εξουσία. Αξιοσημείωτη ανάμεσα σε αυτές υπήρξε η κυβέρνηση του Νικόλαου Πλαστήρα, η οποία προχώρησε σε αμνηστεύσεις πολιτικών κρατουμένων (μέτρα ειρήνευσης) σε μια προσπάθεια κατευνασμού των παθών του πρόσφατου εμφύλιου πολέμου.

3. Νίκος Μπελογιάννης, στέλεχος του ΚΚΕ: Θύμα του μετεμφυλιακού κλίματος, καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε, με τρεις συντρόφους του, τον Μάρτιο του 1952.

Το 1952 πρωθυπουργός αναδείχτηκε ο στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος, επικεφαλής του κόμματος Ελληνικός Συναγερμός (1952-1955).

Διάδοχός του υπήρξε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, επιτυχημένος υπουργός στις κυβερνήσεις Παπάγου, που ίδρυσε το κόμμα Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ) και κυβέρνησε την περίοδο 1955-1963.

4. Παύλος και Κ. Καραμανλής. Οι σχέσεις τους οδηγήθηκαν σε ρήξη το 1963.

Το Κέντρο απέκτησε ενιαία πολιτική έκφραση μόλις το 1961, μετά την ίδρυση της Ενώσεως Κέντρου, με επικεφαλής τον Γεώργιο Παπανδρέου.

Μεγαλύτερο νόμιμο κόμμα της Αριστεράς ήταν η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ), που ιδρύθηκε το 1951. Το ΚΚΕ βρισκόταν εκτός νόμου.

Στα τέλη της περιόδου που εξετάζουμε η πολιτική κρίση οξύνθηκε. Η εκλογική νίκη της ΕΡΕ, το 1961, αμφισβητήθηκε έντονα. Παράλληλα, αναπτύχθηκαν σημαντικοί κοινωνικοί αγώνες. Χιλιάδες πολίτες κατέβηκαν στους δρόμους ζητώντας δημοκρατικές ελευθερίες, βελτίωση των οικονομικών συνθηκών ζωής και αύξηση των δαπανών για την εκπαίδευση. Σε αυτό το κλίμα, παρακρατικοί δολοφόνησαν, με τη συνεργασία της αστυνομίας,

μίας (όπως αποδείχτηκε στη δίκη που ακολούθησε), τον βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη στη Θεσσαλονίκη (1963). Ο Κ. Καραμανλής, αντιμετωπίζοντας προβλήματα στις σχέσεις του με τα ανάκτορα, παραιτήθηκε (1963) και εγκαταστάθηκε στο Παρίσι (1964).

Οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης, παρά τα εσωτερικά πολιτικά προβλήματα, ήταν υψηλοί. Το 1950 ιδρύθηκε η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ). Κατά την οκταετία Καραμανλή έγιναν σημαντικά έργα υποδομής (δρόμοι, γέφυρες, εγγειοβελτιωτικά έργα) και μεγάλες ξένες επενδύσεις. Γεγονός–σταθμός υπήρξε η έναρξη, το 1961, της διαδικασίας ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ).

Η συγκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας στην Αττική, αλλά και ο φόβος πολιτικών αντεκδικήσεων έφεραν χιλιάδες ανθρώπους στην Αθήνα, που αναπτύχθηκε δίχως σχέδιο. Την ίδια στιγμή εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες μετανάστευαν στο εξωτερικό. Η φυγή τους υπήρξε μια αληθινή αιμορραγία για την Ελλάδα.

Οι προσδοκίες και οι αγώνες των Ελλήνων της Δωδεκανήσου για ένωση με την Ελλάδα, η ουσιαστική συμβολή της Ελλάδας στη συμμαχική νίκη και οι αλλαγές στους ευρύτερους διεθνείς συσχετισμούς δυνάμεων είχαν ως αποτέλεσμα την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στο ελληνικό κράτος (7 Μαρτίου 1948).

Ο κυπριακός αγώνας (1955-1960)

Οι προσπάθειες των Κυπρίων για ανεξαρτησία κορυφώθηκαν μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και μάλιστα από το 1955 άρχισε στην Κύπρο ένοπλος αγώνας εναντίον της αγγλικής κυριαρχίας. Οι αγγλικές αρχές αντέδρασαν με συλλήψεις και απαγχονισμούς (Μιχάλης

Καραολής, Ανδρέας Δημητρίου, Ευαγόρας Παλληκαρίδης κ.α.). Παράλληλα, στην Ελλάδα γίνονταν μαζικά και ενθουσιώδη συλλαλητήρια υποστήριξης του αγώνα των Κυπρίων. Το 1959, οι συνθήκες της Ζυρίχης και του Λονδίνου αναγνώρισαν την ανεξαρτησία της Κύπρου ορίζοντας εγγυήτριες δυνάμεις την Ελλάδα, την Τουρκία και την Βρετανία.

Η ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία ιδρύθηκε το 1960 και πρώτος πρόεδρος της εκλέχθηκε ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ένας από τους πρωτεργάτες του αντιαποικιακού αγώνα των Κυπρίων.

5. Ο Μιχάλης Καραολής οδηγείται στο δικαστήριο. Θα καταδικαστεί σε θάνατο και θα εκτελεστεί από τους Άγγλους δι' απαγχονισμού στις 10 Μαΐου 1956, μαζί με τον Αντρέα Δημητρίου. Αμέσως ένα μεγάλο κύμα μαχητικών αντιβρετανικών διαδηλώσεων θα σαρώσει όλη την Ελλάδα.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ...

...διαβάστε λογοτεχνία

✓ Π. Χάρης, **Μέρες οργής** (1978).

Παρουσίαση της εποχής των Δεκεμβριανών.

✓ **Ρ. Αποστολίδης, Πυραμίδα 67 (1950).**

Μια παρουσίαση του Εμφυλίου μέσα από την καταγραφή των θέσεων των δύο παρατάξεων.

✓ **Μ. Λουντέμης, Οδός Αβύσσου αριθμός 0.**

Αρκετά ρεαλιστική περιγραφή της ζωής των κρατουμένων στη Μακρόνησο.

✓ **Α. Φραγκιάς, Λοιμός (1972).**

Αλληγορική παρουσίαση της ζωής των πολιτικών κρατουμένων στη Μακρόνησο.

✓ **Α. Αλεξάνδρου, Το κιβώτιο (1975).**

Ένα από τα σημαντικότερα μυθιστορήματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας, αποτύπωση των διαψεύσεων του Εμφυλίου και της μετεμφυλιακής εποχής.

✓ **Β. Βασιλικός, Ζ (1966).**

Λογοτεχνική μετάπλαση της δολοφονίας του Λαμπράκη και των όσων ακολούθησαν.

...δείτε στον κινηματογράφο

✓ **Κ. Γαβράς, Ζ (1969).**

Ταινία βασισμένη στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Β. Βασιλικού.

✓ **Π. Βούλγαρης, Χάπι ντέι (1976).**

Η ζωή στο στρατόπεδο της Μακρονήσου.

✓ **Ν. Τζήμας, Ο άνθρωπος με το γαρίφαλο (1980).**

Η δίκη και η εκτέλεση του Νίκου Μπελογιάννη.

✓ **Π. Βούλγαρης, Πέτρινα χρόνια (1985).**

Οι πολιτικές διώξεις στην Ελλάδα του Εμφυλίου και των μετεμφυλιακών χρόνων.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Αφού μελετήσετε την πηγή 3 και πάρετε υπόψη σας όποια άλλα στοιχεία της ενότητας σας φαίνονται σχετικά, να γράψετε σύντομο κείμενο με θέμα «Η λειτουργία του πολιτεύματος στην Ελλάδα τα χρόνια μετά το τέλος του εμφύλιου πολέμου».

2. **Διαθεματική δραστηριότητα:** Η δολοφονία του Λαμπράκη: το γεγονός και οι πολιτικές του προεκτάσεις, αντανakλάσεις στη λογοτεχνία (Β. Βασιλικός, Ζ) και στον κινηματογράφο (Κ. Γαβράς, Ζ).

ΕΝΟΤΗΤΑ 55

Όξυνση της πολιτικής κρίσης και η δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967 (1963-1974)

Οι δύο κυβερνήσεις Γεώργιου Παπανδρέου (1963-1965) Ο πρόεδρος της Ενώσεως Κέντρου Γεώργιος Παπανδρέου, διακηρύσσοντας την ανάγκη ομαλής λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών, κέρδισε τις εκλογές και κυβέρνησε από το 1963 έως το 1965. Ο βασιλιάς Παύλος, για να μετριαστεί το αντιβασιλικό κλίμα και να ξεπεραστεί η πολιτική ένταση των προηγούμενων ετών, φάνηκε να δέχεται τη λαϊκή ετυμηγορία υπέρ της Ένωσης Κέντρου. Στους κόλπους της, εξάλλου, υπήρχαν στελέχη με τα οποία διατηρούσε καλές σχέσεις.

Κατά τη 17μηνη θητεία του, ο Γ. Παπανδρέου έλαβε μέτρα ανακούφισης των ασθενέστερων τάξεων, κατάργησε ορισμένα από τα πιο αυταρχικά μέτρα σε βάρος της Αριστεράς και προσπάθησε να περιορίσει τις αμερικανικές επεμβάσεις στη χώρα. Σε συνεργασία

με τον παιδαγωγό Ευάγγελο Παπανούτσο, επιχείρησε να προωθήσει καίριες αλλαγές στα εκπαιδευτικά πράγματα, όπως τη θέσπιση της δωρεάν παιδείας, την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας και γενικότερα τον εκδημοκρατισμό και εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης.

Το 1965, ωστόσο, ξέσπασε σοβαρή κρίση στις σχέσεις του Γ. Παπανδρέου με τον βασιλιά Κωνσταντίνο, που είχε ανέβει στον θρόνο το 1964, μετά τον θάνατο του πατέρα του Παύλου. Βλέποντας τις αλλαγές που έκανε ή δοκίμαζε να κάνει ο Γ. Παπανδρέου, ο Κωνσταντίνος και όλο το μετεμφυλιακό κατεστημένο φοβήθηκαν μήπως χάσουν τον πλήρη έλεγχο του στρατού, του κύριου στηρίγματός τους. Με πρόσχημα, λοιπόν, καταγγελίες της αντιπολίτευσης ότι δήθεν στον στρατό δρούσε, με την ανοχή της κυβέρνησης Παπανδρέου, μια αντιβασιλική οργάνωση αξιωματικών, ο Κωνσταντίνος αξίωσε να επιλέξει ο ίδιος τον υπουργό Εθνικής Άμυνας, πράγμα αντίθετο με το σύνταγμα. Επίσης, δεν επέτρεψε στον πρωθυπουργό να αναλάβει ο ίδιος αυτό το νευραλγικό υπουργείο. Όπως ήταν αναμενόμενο, ο Γ. Παπανδρέου αντέδρασε. Τότε ο Κωνσταντίνος, όχι μόνο εξανάγκασε, τον Ιούλιο του 1965, τον πρωθυπουργό σε παραίτηση, αλλά και προχώρησε σε διάσπαση του κόμματός του, της Ενώσεως Κέντρου, πείθοντας, με ποικίλους τρόπους, στελέχη του να εγκαταλείψουν τον αρχηγό τους. Οι πολιτικοί αυτοί ονομάστηκαν, από τον λαό, αποστάτες και η ενέργειά τους αποστασία.

Η πορεία προς τη δικτατορία (1965-1967) Σχεδόν ταυτόχρονα τεράστιες διαδηλώσεις αποδοκίμασαν τις βασιλικές ενέργειες το καλοκαίρι του 1965 (Ιουλιανά). Ύστερα από δύο αποτυχημένες προσπάθειες, σχηματίστηκε, και με τις ψήφους της ΕΡΕ, κυβέρνηση από πολιτικούς που είχαν εγκαταλείψει την Ένωση

Κέντρου (κυβέρνηση αποστατών). Η πολιτική ζωή, ωστόσο, δεν εξομαλύνθηκε. Με κοινή απόφαση του Γ. Παπανδρέου και του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, που είχε διαδεχθεί τον Κ. Καραμανλή στην ηγεσία της ΕΡΕ, προκηρύχθηκαν εκλογές για τον Μάιο του 1967.

Μπροστά στο ενδεχόμενο να προκύψουν πολιτικές λύσεις ανεπιθύμητες στο μετεμφυλιακό κατεστημένο, ομάδα στρατηγών σχεδίαζε να ζητήσει τη συνεργασία του βασιλιά προκειμένου να εγκαθιδρύσει δικτατορία.

1. Οι Κωνσταντίνος και Γ. Παπανδρέου.

2. Ιουλιανά, 1965.

1. Επιστολές του βασιλιά Κωνσταντίνου προς τον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου

- [...] Η αποστολή σε εμένα για υπογραφή σχεδίου Βασιλικού Διατάγματος με θέμα την αντικατάσταση του υπουργού Εθνικής Άμυνας, χωρίς να έχει προηγηθεί συνεργασία μας [...] αποτελεί πράξη αήθη αλλά και προσβλητική [...]. Ως εγγυητής της διαφύλαξης του Συντάγματος είμαι υποχρεωμένος να ενδιαφέρομαι ιδιαίτερα για τις Ένοπλες Δυνάμεις [...] (10 Ιουλίου 1965).
- Μην επιμείνετε να αναλάβετε αυτή τη στιγμή το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. [...] θεωρώ αναγκαίο, η αποχώρηση του σημερινού υπουργού να συνοδευτεί από ταυτόχρονο διορισμό και ορκωμοσία υπουργού,

τον οποίο θα έχουμε επιλέξει σε συνεργασία [...]. Δεν πρόκειται να ωφεληθείτε από την τεχνητή [...] δημιουργία στην κοινή γνώμη κλίματος που στρέφεται εναντίον μου [...] (14 Ιουλίου 1965).

Πηγή: Η Μεγάλη Ιστορία του 20ού αιώνα, Ελληνικά Γράμματα, τόμ. 6, σ. 235.

Η απριλιανή δικτατορία (1967-1974) Ωστόσο, τα σχέδια των στρατηγών πρόφτασε να τα κάνει πράξη μια άλλη συνωμοτική ομάδα μεσαίων και ανώτερων αξιωματικών (χούντα, βλέπε γλωσσάριο), με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Γεώργιο Παπαδόπουλο, η οποία, την 21η Απριλίου 1967, κατέλαβε, με πραξικόπημα, την εξουσία. Οι πραξικοπηματίες επικαλέστηκαν, για να δικαιολογήσουν τις αντιδημοκρατικές πράξεις τους, την ανικανότητα των πολιτικών να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα και τον κίνδυνο επιβολής κομμουνισμού στην Ελλάδα.

3. Άρμα μάχης μπροστά στη Βουλή την 21 η Απριλίου 1967, ημέρα επιβολής της απριλιανής δικτατορίας.

Μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος ο Κωνσταντίνος συνεργάστηκε με τους πραξικοπηματίες, και μάλιστα ο πρώτος πρωθυπουργός της δικτατορίας διορίστηκε με υπόδειξή του. Λίγο αργότερα, έδειξε, με κινητοποίηση πιστών του στρατιωτικών μονάδων, ότι θέλει να ανατρέψει τη δικτατορία. Ωστόσο, μετά την αποτυχία αυτής της προσπάθειας αναχώρησε ανενόχλητος στο εξωτερικό.

Αξίζει να επισημανθεί, επίσης, το γεγονός ότι, ενώ η ΕΟΚ ανέστειλε τη διαδικασία σύνδεσης με την Ελλάδα, οι ΗΠΑ συνεργάστηκαν με τους δικτάτορες θέτοντας, έτσι, σε δοκιμασία, και μάλιστα μακροχρόνια, τα αισθήματα των Ελλήνων απέναντί τους.

Οι δικτάτορες ανέστειλαν βασικά άρθρα του συντάγματος, διέκοψαν τη λειτουργία του Κοινοβουλίου, διέλυσαν τα κόμματα και οργάνωσαν συστηματικές διώξεις πολιτικών, κάθε πολίτη αριστερού παρελθόντος ή όποιου εκδήλωνε φανερά την αντίθεσή του στη δικτατορία. Οι εκτοπίσεις, οι φυλακίσεις, τα βασανιστήρια, οι καταδίκες μελών αντιστασιακών οργανώσεων αποτέλεσαν συνήθη πρακτική.

Παρ' όλα αυτά, δημοκρατικοί πολίτες που είχαν διαφύγει τη σύλληψη άρχισαν να δημιουργούν πυρήνες αντίστασης. Οι κηδείες του Γ. Παπανδρέου (1968) και του νομπελίστα ποιητή Γ. Σεφέρη (1971) μετατράπηκαν σε μεγάλες αντιδικτατορικές διαδηλώσεις. Κορυφαίες αντιδικτατορικές εκδηλώσεις υπήρξαν η απόπειρα δολοφονίας του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου από τον Αλέκο Παναγούλη (Αύγουστος 1968), το κίνημα του Ναυτικού (Μάιος 1973), που έδειξε ότι στις ένοπλες δυνάμεις υπήρχαν πολλοί αξιωματικοί που δυσφορούσαν για την κατάλυση της δημοκρατίας, και το φοιτητικό κίνημα σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, με σημαντικότερες εκδηλώσεις του τις καταλήψεις, από

φοιτητές, του κτιρίου της Νομικής Σχολής (Φεβρουάριος – Μάρτιος 1973) και του Πολυτεχνείου (Νοέμβριος 1973).

2. Ο δικτάτορας Παπαδόπουλος παρουσιάζει τις «μεθόδους» του

Κάθε ένας ο οποίος δεν κάθεται καλά, έστω και αν μου κοστίζει ως κράτος ακριβά, θα τον θέτω υπό περιορισμόν. [...] Δεν θα τους αφήσω να γίνουν θηρία κάτω από τα κομμουνιστικά κελεύσματα. Διότι εάν γίνουν θηρία και απολυθούν από το κλουβί, θα υποχρεωθώ να τους τουφεκάω [...] Προκειμένου λοιπόν να τους τουφεκάω και να έχω αίματα εις την ασφαλτον, δεν θα τους αφήσω, έστω και αν προσβάλλεται ο προηγμένος ανθρωπισμός ορισμένων ...

Πηγή: Αρ. Μάνεσης «Ο εύκολος βιασμός της νομιμότητας και η δύσκολη νομιμοποίηση της βίας», στο συλλογικό τόμο Η δικτατορία 1967-1974, Καστανιώτης Αθήνα 1999, σ. 37.

Ειδικά η κατάληψη του Πολυτεχνείου υπήρξε σημείο-σταθμός στον αντιδικτατορικό αγώνα. Ο μεγάλος αριθμός φοιτητών και άλλων πολιτών που είχαν συγκεντρωθεί μέσα και γύρω από το Πολυτεχνείο, καθώς και τα αντιδικτατορικά συνθήματα που εξέπεμπε ο ραδιοφωνικός σταθμός των εξεγερμένων ανησύχησαν σοβαρά τους δικτάτορες, που απάντησαν με ωμή βία: ένα άρμα μάχης έριξε την κεντρική πύλη του Πολυτεχνείου τα ξημερώματα της 17ης Νοεμβρίου 1973. Ακολούθησαν δολοφονίες, συλλήψεις και ξυλοδαρμοί πολιτών.

3. Η διακήρυξη της Συντονιστικής Επιτροπής κατάληψης του Πολυτεχνείου, 16 Νοεμβρίου 1973 (απόσπασμα)

Πρωταρχική προϋπόθεση για την επίλυση όλων των λαϊκών προβλημάτων θεωρούμε την άμεση παύση του τυραννικού καθεστώτος της χούντας και την παράλληλη εγκαθίδρυση της λαϊκής κυριαρχίας. Η εγκαθίδρυση της λαϊκής κυριαρχίας συνδέεται αναπόσπαστα με την εθνική ανεξαρτησία από τα ξένα συμφέροντα, που χρόνια στήριζαν την τυραννία στη χώρα μας.

Πηγή: Καθημερινή, «Ιστορικό Λεύκωμα», 1973, σ. 40, 42.

4. Η φωτογραφία από τον εορτασμό της 1ης επετείου. Η εξέγερση του Πολυτεχνείου, τον Νοέμβριο του 1973, υπήρξε η κορυφαία πράξη αντίστασης εναντίον της δικτατορίας των συνταγματαρχών.

Η δικτατορία κατέρρευσε από ένα δικό της εγκληματικό λάθος. Προκάλεσε πραξικόπημα στην Κύπρο, με το οποίο ανέτρεψε, πρόσκαιρα, τον πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας αρχιεπίσκοπο Μακάριο, που δεν ήταν αρεστός ούτε στις ΗΠΑ ούτε στους δικτάτορες. Τότε η Τουρκία, με το πρόσχημα ότι ήταν μία από τις

εγγυήτριες δυνάμεις της Κυπριακής Δημοκρατίας, αποβίβασε στρατό στην Κύπρο και κατέλαβε μεγάλο μέρος του νησιού. Αδυνατώντας η δικτατορική κυβέρνηση να αντιμετωπίσει την κρίση, παρέδωσε, στις 23 Ιουλίου 1974, την εξουσία στους πολιτικούς.

5. Το άρμα μάχης που έριξε την πύλη του Πολυτεχνείου, λίγο πριν την εισβολή. Η 17η Νοεμβρίου αποτελεί σήμερα σχολική γιορτή.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ...

...διαβάστε λογοτεχνία

- ✓ Στρατής Τσίρκας, **Η χαμένη άνοιξη (1976).**
Ελπίδες και διαψεύσεις τη δεκαετία του '60.

...δείτε στον κινηματογράφο

- ✓ Νίκος Περράκης, **Λούφα και παραλλαγή (1984).**
Η Ελλάδα της δικτατορίας με χιουμοριστική διάθεση.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- 1. Ποια επιλογή του Γεώργιου Παπανδρέου στάθηκε αφορμή για τη σύγκρουσή του με τον βασιλιά Κωνσταντίνο; Να αναζητήσετε τα βαθύτερα αίτια των γεγονότων μελετώντας την πηγή 1 και όποια άλλα στοιχεία έχετε στη διάθεσή σας ή μπορείτε να εντοπίσετε.**
- 2. Να μελετήσετε την πηγή 2 και να προσπαθήσετε να σκιαγραφήσετε την πολιτική ιδεολογία του ομιλητή.**
- 3. Διαθεματική δραστηριότητα: Κάθε χρόνο, στις 17 Νοεμβρίου, γιορτάζεται στα ελληνικά σχολεία η επέτειος του Πολυτεχνείου. Αφού αναζητήσετε σχετικά κείμενα, προφορικές μαρτυρίες, οπτικοακουστικό και άλλο υλικό, να προτείνετε τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να οργανωθεί η εκδήλωση.**

Η Γ΄ Ελληνική Δημοκρατία, 1974-2001

Με τη Μεταπολίτευση (βλέπε γλωσσάριο), δηλαδή την επάνοδο στη δημοκρατία, το 1974, και την ψήφιση δημοκρατικού συντάγματος, το 1975, άνοιξε η μεγαλύτερη περίοδος πολιτικής ομαλότητας της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Αυτή η περίοδος διαρκεί μέχρι σήμερα. Γι' αυτό ως τομή, προσωρινά, μπορεί να θεωρηθεί το 2001, έτος ένταξης της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Ο τίτλος «Η Γ΄ Ελληνική Δημοκρατία» προτιμήθηκε, γιατί κύριο χαρακτηριστικό της περιόδου που διανύουμε, όπως και των περιόδων 1828-1832 και 1924-1935, είναι το δημοκρατικό, με την έννοια του αβασίλευτου, πολίτευμα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 56

Η Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση έως τις αρχές της δεκαετίας του '80 (1974-1981)

Η Μεταπολίτευση και η κυβέρνηση εθνικής ενότητας Αμέσως μετά την πτώση της απριλιανής δικτατορίας επέστρεψε από το Παρίσι ο Κ. Καραμανλής και σχημάτισε κυβέρνηση εθνικής ενότητας (βλέπε γλωσσάριο) με τη συμμετοχή πολιτικών της ΕΡΕ και της Ένωσης Κέντρου, των δύο μεγαλύτερων κομμάτων της προδικτατορικής περιόδου.

Η κυβέρνηση εθνικής ενότητας απελευθέρωσε, αμέσως, όλους τους πολιτικούς κρατούμενους και φρόντισε να απομακρύνει στελέχη του δικτατορικού καθεστώτος από τις θέσεις τους, προκειμένου να αποκτήσει τον έλεγχο του κράτους και, κυρίως, του στρατού.

Επίσης η νέα κυβέρνηση προσπάθησε να αντιμετωπίσει, με διπλωματικά μέσα, τη σοβαρότατη κρίση που προκλήθηκε από την τουρκική προέλαση στην Κύπρο, δίχως όμως, αποτέλεσμα, καθώς ο τουρκικός στρατός κατέλαβε τελικά το 37% του κυπριακού εδάφους. Αντιδρώντας στην αδράνεια του ΝΑΤΟ, ο Κ. Καραμανλής αποφάσισε την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό του σκέλος.

1. Ο Καραμανλής επιστρέφει στην Ελλάδα το 1974 και γίνεται δεκτός από πλήθος κόσμου.

1. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής απευθύνει διάγγελμα ως πρωθυπουργός της κυβέρνησης εθνικής ενότητας 25 Ιουλίου 1974 [αποσπάσματα]

[...] Απευθύνομαι προς όλους σας και ιδιαίτερα προς την νεολαίαν και τας Ενόπλους Δυνάμεις της χώρας με πρωτοβουλίαν των οποίων ήνοιξεν ο δρόμος προς την ομαλότητα. Και σας ζητώ να εξαρθήτε εις το ύψος των περιστάσεων. [...]

Η Κυβέρνησις [...] έχει πρώτον και υπέρτατον χρέος να αντιμετωπίση όλους τους εξωτερικούς κινδύνους που επεσωρεύθησαν από τα πρόσφατα, δραματικά γεγονότα. Την ώραν αυτήν η σκέψις μου στρέφεται πρωτίστως προς την δοκιμαζομένην Μεγαλόνησον, της οποίας την ανεξαρτησίαν και ακεραιότητα θα προασπίσωμεν δι' όλων μας των δυνάμεων [...].

[...] Όταν, [...] θα έχη αντιμετωπισθή το εθνικόν θέμα, που συνταράσσει ολόκληρον τον Ελληνισμόν, η Κυβέρνησις [...] θα ασχοληθή μετά πιεστικώτερα προβλήματα του τόπου. Και το κυριώτερον εξ αυτών είναι η ταχεία χάραξις της διαδικασίας που θα οδήγηση στην θεμελίωσιν μιας πραγματικής και προοδευτικής δημοκρατίας, στο πλαίσιο της οποίας θα έχουν θέσιν όλοι οι Έλληνες.

Εις την ζωήν όλων των εθνών υπάρχουν στιγμαί που επιβάλλουν έξαρσιν ηθικήν και εθνικήν. Είναι αι στιγμαί εκείναι κατά τας οποίας ένας λαός απογοητευμένος από το πρόσφατον και το απώτερον παρελθόν αναζητεί με αγωνία τον δρόμον του. Και τας στιγμάς αυτάς ακριβώς ζη σήμερον η χώρα μας. [...]

Πηγή: Κ. Σβολόπουλος (επιμ.), Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αρχείο. Γεγονότα και έγγραφα, Ίδρυμα Κ. Καραμανλής – Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1997, τόμ. 8, σελ. 29-30.

2. Πολίτες περιμένουν στο λιμάνι της Ραφήνας την επιστροφή των εξορίστων από το στρατόπεδο της Γυάρου, που έκλεισε στις 24 Ιουλίου 1974.

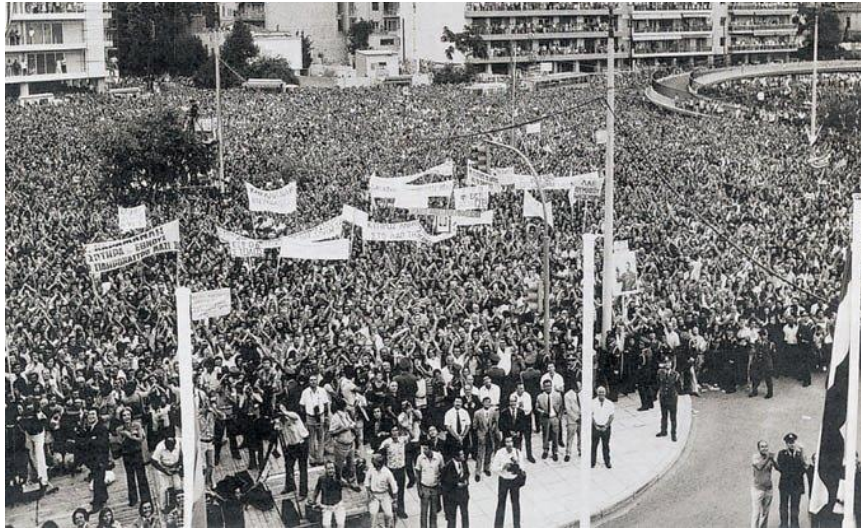
2. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η ομαλή μετάβαση της Ελλάδας στη δημοκρατία

Η Ελλάδα κατάφερε όχι απλώς να αντεπεξέλθει στις δυσκολίες, αλλά, σε λιγότερο από ένα χρόνο, και αναίμακτα, να αποκτήσει ένα νέο Σύνταγμα, να υποβάλει αίτηση για ένταξη στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, και στα επόμενα χρόνια να κατοχυρώσει τους δημοκρατικούς θεσμούς, να διαχειριστεί την εξωτερική κρίση και να γίνει πλήρες μέλος της ενοποιούμενης Ευρώπης. Παρά το γεγονός ότι από δυνάμεις της αντιπολίτευσης εκφράστηκαν επιφυλάξεις ως προς την έκταση της πολιτικής αλλαγής, από άλλες πλευρές η διαδικασία αυτή χαρακτηρίστηκε ως το «ελληνικό θαύμα», ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της σύγχρονης ιστορίας της χώρας, που συγκέντρωσε τον θαυμασμό της παγκόσμιας κοινής γνώμης και σε μεγάλο βαθμό αποδόθηκε στην πράγματι καταλυτική πολιτική παρουσία του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Ευ. Χατζηβασιλείου, «Η σύσταση και εδραίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος, 1974-1981», Ιστορία του ελληνικού έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τ. ΙΣΤ' , σ. 294-295.

3. Πολίτες πανηγυρίζουν τη νίκη της Δημοκρατίας, στο δημοψήφισμα του 1974.

4. Μεγάλη συγκέντρωση της Νέας Δημοκρατίας στη Θεσσαλονίκη, λίγο πριν τις εκλογές του 1974, με ομιλητή τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.

Η πλήρης αποκατάσταση της δημοκρατικής νομιμότητας απαιτούσε τη διεξαγωγή εκλογών και δημοψηφίσματος με το οποίο ο λαός θα αποφάσιζε για τη μορφή του πολιτεύματος, καθώς και τη σύνταξη νέου συντάγματος.

Στο πλαίσιο αυτό, ιδρύθηκαν δύο νέα κόμματα, η Νέα Δημοκρατία (ΝΔ), με ηγέτη τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, και το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ), με ηγέτη τον Ανδρέα Παπανδρέου, γιο του Γ. Παπανδρέου, ενώ επανεμφανίστηκε η προδικτατορική Ένωση Κέντρου, με ηγέτη τον Γεώργιο Μαύρο. Επίσης, νομιμοποιήθηκε το ΚΚΕ, που ήταν εκτός νόμου από το 1947.

Κυβερνήσεις Νέας Δημοκρατίας, 1974-1981 Οι εκλογές του 1974 ανέδειξαν νικήτρια τη Νέα Δημοκρατία, η οποία με επικεφαλής τον Κ. Καραμανλή συγκέντρωσε το υψηλότερο εκλογικό ποσοστό της μεταπολεμικής εποχής (54,37%). Η κυβέρνηση Καραμανλή εστίασε την προσοχή της κυρίως στην οικοδόμηση μιας νέας, δημοκρατικής νομιμότητας, καθώς και στην εδραίωση του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της χώρας.

Στις 8 Δεκεμβρίου 1974 έγινε δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος και ο ελληνικός λαός αποφάσισε, με ποσοστό 69,2%, την κατάργηση της μοναρχίας. Έτσι, λύθηκε –για πρώτη φορά κατά τρόπο μη αμφισβητήσιμο– ένα από τα προβλήματα που είχαν ταλανίσει την ελληνική κοινωνία πολλές φορές κατά τον 20ό αιώνα.

Με την ψήφιση νέου συντάγματος (7 Ιουνίου 1975), θεσπίστηκε το πολίτευμα της προεδρευόμενης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, που ισχύει και σήμερα στη χώρα μας.

Παράλληλα, οι πρωτεργάτες της δικτατορίας οδηγήθηκαν σε δίκη και οι κορυφαίοι ανάμεσα σ' αυτούς καταδικάστηκαν σε θάνατο, επειδή, καταλύοντας τη δημοκρατία, διέπραξαν έγκλημα εσχάτης προδοσίας, δηλαδή πρόδωσαν την πατρίδα. Ωστόσο, η ποινή τους μετατράπηκε σε ισόβια, καθώς κρίθηκε ότι δεν ήταν αναγκαία η εκτέλεσή τους.

5. Στιγμιότυπο από τη δίκη των δικτατόρων.

Επίσης, από τη νέα κυβέρνηση πραγματοποιήθηκαν:

– η επίσημη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ (υπογράφηκε στις 28 Μαΐου 1979 και άρχισε να ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 1981), καθώς ο Κ. Καραμανλής

εκτιμούσε ότι η κίνηση αυτή ήταν ένας ακόμη τρόπος για να σταθεροποιηθούν οι δημοκρατικοί θεσμοί και ότι αυτό θα εξυπηρετούσε μακροπρόθεσμα την ασφάλεια της χώρας

- η επανένταξη της Ελλάδας στο στρατιωτικό σκέλος του NATO (1980)

- εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, η οποία, μεταξύ άλλων, αύξησε τη βασική υποχρεωτική εκπαίδευση από έξι σε εννιά χρόνια

- η αναγνώριση της δημοτικής ως γλώσσας της εκπαίδευσης και ως επίσημης γλώσσας του κράτους.

Τέλος οι κυβερνήσεις Καραμανλή χρειάστηκε να αντιμετωπίσουν, ιδίως κατά την περίοδο 1974-1977, σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Πολλά από αυτά ήταν επιπτώσεις της μεγάλης διεθνούς πετρελαϊκής κρίσης του 1974 (ξαφνική αύξηση των διεθνών τιμών του πετρελαίου), ενώ άλλα είχαν κληροδοτηθεί από τη δικτατορία. Παρά τα κυβερνητικά μέτρα, που βελτίωσαν κάπως την κατάσταση, δεν ξεπεράστηκε η κρίση, που οφειλόταν, σε μεγάλο βαθμό, στην αρνητική διεθνή συγκυρία. Παράλληλα, οι κυβερνήσεις Καραμανλή πήραν μέτρα αναδιοργάνωσης της οικονομίας και ενίσχυσης των υποδομών της χώρας.

Πριν ολοκληρωθεί η δεύτερη τετραετία διακυβέρνησής του, ο Κ. Καραμανλής αποφάσισε να παραιτηθεί και να διεκδικήσει την εκλογή του στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας, όπου και εκλέχθηκε (5 Μαΐου 1980).

6. Η υπογραφή της συνθήκης Προσχώρησης της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, στις 28 Μαΐου 1979.

3. Η ομιλία του Κωνσταντίνου Καραμανλή κατά την τελετή υπογραφής της συνθήκης προσχωρήσεως της Ελλάδας στην ΕΟΚ, 28 Μαΐου 1979 [αποσπάσματα]

[...] Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα σταθεί αποφασιστικός παράγοντας της ειρήνης στον κόσμο. [...] Θα σταθεροποιήσει και [...] θα διασώσει τους δημοκρατικούς μας θεσμούς που διέρχονται σήμερα αναμφισβήτητη κρίση. [...] Με την ενοποίηση εξ άλλου, θα διασωθεί και εν συνεχεία θα προαχθεί ο ευρωπαϊκός πολιτισμός. Αλλά εξίσου θεμελιώδης για την επιβίωση της Ευρώπης είναι η σταδιακή οικονομική της ενοποίηση [...].

Πηγή: Κ. Σβολόπουλος (επιμ.), Κ. Καραμανλής, Αρχείο. Γεγονότα και έγγραφα, Ίδρυμα Κ. Καραμανλής– Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1997, τόμ. 11, σελ. 144, 146.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- 1. Αφού διαβάσετε την πηγή 1, να καταγράψετε σε σύντομο κείμενο τα κύρια ζητήματα που είχε να αντιμετωπίσει, σύμφωνα με τον Κ. Καραμανλή, η Ελληνική Δημοκρατία αμέσως μετά την πτώση της επτάχρονης δικτατορίας.**
- 2. Αφού μελετήσετε τις εικόνες 2, 3 και 4, να παρουσιάσετε τις επιλογές της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, καθώς και των κυβερνήσεων Καραμανλή (1974-1980) που συνέβαλαν στην αντιμετώπιση των ζητημάτων που παρουσιάζονται στην πηγή 1.**
- 3. Να συγκεντρώσετε στοιχεία για το πολιτειακό δημοψήφισμα του 1974 και να αποτιμήσετε τη σημασία του.**

ΕΝΟΤΗΤΑ 57

Η Ελλάδα κατά τη δεκαετία του '80 (1981-1989)

Κυβερνήσεις ΠΑΣΟΚ, 1981-1985 Η νίκη του ΠΑΣΟΚ με επικεφαλής τον Ανδρέα Παπανδρέου στις εκλογές του 1981 αποτέλεσε μια σημαντική τομή στην ελληνική μεταπολεμική ιστορία, καθώς για πρώτη φορά ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας ένα κόμμα με τόσο ριζοσπαστικό πρόγραμμα.

Το ΠΑΣΟΚ κέρδισε τις εκλογές απευθυνόμενο στην κοινωνική κατηγορία των «μη προνομιούχων» και προβάλλοντας μια ριζοσπαστική πρόταση μετασχηματισμού της κοινωνίας που συνοψιζόταν στο σύνθημα «Αλλαγή» και εκφραζόταν με το τρίπτυχο «λαϊκή κυριαρχία, εθνική ανεξαρτησία, κοινωνική δικαιοσύνη».

Οι εκλογές του 1981 εγκαινίασαν την πρώτη περίοδο πρωθυπουργίας του Ανδρέα Παπανδρέου, η οποία κράτησε, μετά και την εκλογική νίκη του 1985, έως το 1989 και σφραγίστηκε από μια σειρά σημαντικών πολιτικών επιλογών.

Ο Α. Παπανδρέου
απευθύνεται σε
συγκέντρωση του ΠΑΣΟΚ.

Πρώτα απ' όλα, η επίσημη αναγνώριση όλων των αντιστασιακών οργανώσεων –δηλαδή, πρακτικά, των οργανώσεων της Αριστεράς, που δεν είχαν αναγνωριστεί μετά τον Εμφύλιο– διαμόρφωσε ένα εντελώς νέο πολιτικό κλίμα, επουλώνοντας πληγές ανοιχτές για σαράντα χρόνια. Η απόφαση αυτή συνοδεύτηκε από τιμητικές συνταξιοδοτήσεις και άλλες παροχές (μετάλλια, τιμητικά διπλώματα), καθώς και από την άρση πολλών δυσμενών συνεπειών του Εμφυλίου και της μετεμφυλιακής εποχής. Στο πλαίσιο αυτό, διευκολύνθηκε και η επιστροφή χιλιάδων πολιτικών προσφύγων από τη Σοβιετική Ένωση και τις άλλες λαϊκές δημοκρατίες της Α. Ευρώπης.

1. Διακήρυξη βασικών αρχών και στόχων του ΠΑΣΟΚ, 3 Σεπτεμβρίου 1974 (αποσπάσματα)

[...] Ανακοινώνουμε σήμερα την εκκίνηση ενός νέου πολιτικού κινήματος που πιστεύουμε ότι εκφράζει τους πόθους και τις ανάγκες του απλού Έλληνα, ενός Κινήματος που να ανήκει στον αγρότη, τον εργάτη, τον βιοτέχνη, τον μισθωτό, τον υπάλληλο, στην θαρραλέα και φωτισμένη νεολαία μας. [...]

Βασικός κυρίαρχος στόχος του Κινήματος είναι η δημιουργία πολιτείας απαλλαγμένης από έλεγχο ή επιρροή της οικονομικής ολιγαρχίας, πολιτείας ταγμένης στην προστασία του έθνους και στην υπηρεσία του λαού. Η εθνική ανεξαρτησία είναι αναπόσπαστα δεμένη με τη λαϊκή κυριαρχία, με τη δημοκρατία σε κάθε φάση της ζωής του τόπου, με την ενεργό συμμετοχή του πολίτη σ' όλες τις αποφάσεις που τον αφορούν. [...]. Και βέβαια πρέπει η Ελλάδα να αποχωρήσει και από το στρατιωτικό και από το πολιτικό ΝΑΤΟ. [...] Μα πίσω από το ΝΑΤΟ, πίσω από τις αμερικανικές βάσεις είναι οι μονοπωλιακές πολυεθνικές επιχειρήσεις

και τα ντόπια υποκατάστατά τους. Γι' αυτό η κοινωνική απελευθέρωση, ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός, αποτελεί τον θεμέλιο λίθο του Κινήματός μας. Για να απολαμβάνει ο αγρότης το προϊόν του ιδρώτα και της γης του, για να απολαμβάνει ο εργάτης, ο βιοτέχνης, ο μισθωτός, ο υπάλληλος, ο απλός Έλληνας το προϊόν του μόχθου του. [...] Για να πάψει η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Για να συμμετέχει ενεργά ο λαός στον προγραμματισμό της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής πορείας της χώρας. [...]. Για να καταργηθούν τα προνόμια των ολίγων στην ιατρική, νοσοκομειακή και φαρμακευτική περίθαλψη. [...]. Για να κατοχυρωθεί η κοινωνική και οικονομική ισότητα των δύο φύλων. Για να ελευθερωθεί η σκέψη και να γίνει η παιδεία κτήμα όλων των Ελλήνων.

Πηγή: Χρ. Χαλαζιάς (επιμ.), Ανδρέας Παπανδρέου, 31 χρόνια πολιτικής δημιουργίας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996, σ. 137-144.

2. Οι λόγοι που έφεραν το ΠΑΣΟΚ στην εξουσία: η ερμηνεία ενός μελετητή

Το ΠΑΣΟΚ θεμελίωσε την απήχησή του στο εκλογικό σώμα σε μια ριζοσπαστική πρόταση για τον «σοσιαλιστικό» μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας [...].

Ελάχιστοι θα αμφισβητήσουν ότι, χωρίς τη χαρισματική προσωπικότητα και τις ηγετικές ικανότητες του Ανδρέα Παπανδρέου, το ΠΑΣΟΚ θα είχε τη θεαματική πορεία που διέγραψε κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης [...].

Η συζήτηση για την προσωπικότητα [...] του Ανδρέα Παπανδρέου συνδέεται με έναν ακόμη παράγοντα που συνέβαλε στην επιτυχία του ΠΑΣΟΚ. Πρόκειται

για τη συγκρότηση και ανάπτυξη μιας κομματικής οργάνωσης, η οποία διακρινόταν για τον μαζικό χαρακτήρα της και την [...] αποτελεσματική δράση της [...].

Χρ. Λυριντζής, «Το ΠΑΣΟΚ στην εξουσία», Ιστορία του ελληνικού έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. ΙΣΤ΄, σ. 350-351.

2. Προεκλογική συγκέντρωση του ΠΑΣΟΚ, κατά τις παραμονές των εκλογών του 1981, στην πλατεία Συντάγματος.

Μέτρα κοινωνικού χαρακτήρα, όπως ο διπλασιασμός των κατώτατων συντάξεων και οι σημαντικές αυξήσεις των κατώτατων μισθών και ημερομισθίων στόχο είχαν να ανακουφίσουν τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα. Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στη δημιουργία του Εθνικού Συστήματος Υγείας (ΕΣΥ), το οποίο, παρά τα προβλήματα που εμφανίστηκαν στην εφαρμογή του, υπήρξε ένας από τους πιο επιτυχημένους θεσμούς αυτής της περιόδου. Πυρήνας του ΕΣΥ ήταν η δημιουργία τριών νοσηλευτικών βαθμίδων: κέντρων υγείας, περιφερειακών νοσοκομείων και νομαρχιακών νοσοκομείων. Σημαντική καινοτομία υπήρξε το γεγονός ότι, στο πλαίσιο του ΕΣΥ, δικαίωμα

στην περίθαλψη σε νοσοκομεία είχαν όλοι οι πολίτες, χωρίς όρους και προϋποθέσεις.

Η καθιέρωση του πολιτικού γάμου και του συναινετικού διαζυγίου αποτέλεσαν τομές στο ελληνικό οικογενειακό δίκαιο, ενώ η θεσμική αναγνώριση της ισότητας των δύο φύλων και η κατάργηση της προίκας συνέβαλαν, σε συνδυασμό με τους αγώνες του γυναικείου κινήματος, στη βελτίωση της θέσης της γυναίκας.

Σε ό,τι αφορά την εξωτερική πολιτική, υπήρξαν σημαντικές πρωτοβουλίες που απέβλεπαν στη βελτίωση των όρων συμμετοχής της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Αποτέλεσμα αυτών των πρωτοβουλιών ήταν να αυξηθούν τα κονδύλια που δίνονταν από την ΕΟΚ στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες του ευρωπαϊκού νότου, στις οποίες ανήκε και η Ελλάδα. Παράλληλα, έγιναν ανοίγματα προς τις χώρες της Α. Ευρώπης και προς τον Τρίτο Κόσμο, ιδίως προς τις αραβικές χώρες. Τέλος, απέναντι στην Τουρκία χρησιμοποιήθηκε επανειλημμένα σκληρή γλώσσα, ιδίως μετά την προκλητική ίδρυση του τουρκικού ψευδοκράτους στην κατεχόμενη βόρεια Κύπρο (Νοέμβριος 1983).

Επίσης, κατασκευάστηκαν διάφορα δημόσια έργα και επιχειρήθηκε η εξυγίανση επιχειρήσεων, που αντιμετώπιζαν προβλήματα (προβληματικές επιχειρήσεις), προκειμένου να καταστούν παραγωγικές και να διασφαλιστούν οι θέσεις εργασίας. Τέλος, ακολουθήθηκε πολιτική ενίσχυσης του εισοδήματος των αγροτών και των μικρομεσαίων επιχειρηματιών.

Κυβερνήσεις ΠΑΣΟΚ, 1985-1989 Οι κυβερνήσεις της δεύτερης τετραετίας του ΠΑΣΟΚ βρέθηκαν αντιμέτωπες με σοβαρά οικονομικά προβλήματα και εφάρμοσαν, ιδίως κατά τη διετία 1985-1987, σταθεροποιητικό οικονομικό πρόγραμμα με σκοπό τη μείωση των ελλειμμάτων και του πληθωρισμού.

3. Ο Α. Παπανδρέου με τον ηγέτη της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης Γιάσερ Αραφάτ.

3. Η αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης

[...] Πήραμε από τη μια πλευρά μια σειρά από μέτρα που έχουν συμβολικό χαρακτήρα συλλογικής μνήμης και εθνικής ενότητας, όπως για παράδειγμα η αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης ενάντια στην Κατοχή κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Από την άλλη, μια σειρά μέτρα που κλείνουν ένα κεφάλαιο της ιστορίας μας που σημαδεύτηκε από τις συνέπειες του εμφύλιου πολέμου της δεκαετίας του '40, όπως για παράδειγμα ο ελεύθερος επαναπατρισμός των πολιτικών προσφύγων [...]

Α. Παπανδρέου, Ομιλία στη συνάντηση των σοσιαλιστών ηγετών, Παρίσι, 23.01.1983.

Επίσης, στα 1985-1986 έγινε αναθεώρηση του συντάγματος με την οποία περιορίστηκαν οι εξουσίες του προέδρου της Δημοκρατίας και ενισχύθηκαν οι ρόλοι του Κοινοβουλίου και του πρωθυπουργού στο πλαίσιο του πολιτεύματος.

Σημαντικές εξελίξεις υπήρξαν, ακόμη, στο πεδίο των ελληνοτουρκικών σχέσεων, όπου, ενώ αρχικά

η ελληνική πλευρά έδειξε καλή θέληση, στη συνέχεια αντέδρασε αποφασιστικά στην απόπειρα της Τουρκίας να δημιουργήσει «τετελεσμένη» κατάσταση συνεκμετάλλευσης του πετρελαίου του Αιγαίου. Υπό την απειλή ενδεχόμενου πολέμου, η Τουρκία υποχρεώθηκε να υποχωρήσει (Μάρτιος 1987).

4. Ο Α. Παπανδρέου μιλά σε τελετή εορτασμού της Εθνικής Αντίστασης στον Γοργοπόταμο. Το 1982, η 25η Νοεμβρίου (ημέρα ανατίναξης της γέφυρας του Γοργοπόταμου) καθιερώθηκε ως ημέρα επίσημου εορτασμού της Εθνικής Αντίστασης.

Στα τέλη της τετραετίας, οι καταγγελίες σε βάρος στελεχών της κυβέρνησης για οικονομικά σκάνδαλα όξυναν την πολιτική αντιπαράθεση. Επιπλέον, η κατάσταση επιβαρύνθηκε από τα σοβαρά προβλήματα υγείας που αντιμετώπιζε ο Α. Παπανδρέου.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ...

...Δείτε στον κινηματογράφο

✓ **Θόδωρος Μαραγκός, Μάθε παιδί μου γράμματα (1981).**

Η προσπάθεια μιας ελληνικής επαρχιακής πόλης να συμφιλιωθεί με τις μνήμες και τα τραύματα του πρόσφατου παρελθόντος.

✓ **Θόδωρος Μαραγκός, Τι έχουν να δουν τα μάτια μου (1984).**

Μια σατιρική πολιτική ματιά στην Ελλάδα της δεκαετίας του '80.

✓ **Νίκος Περράκης, Βίος και πολιτεία (1987).**

Η Ελλάδα της δεκαετίας του 1980.

✓ **Κώστας Βρεττάκος, Τα παιδιά της χελιδόνας (1987).**

Ταινία που αναφέρεται στα τραύματα του Εμφυλίου και στις προσπάθειες να επουλωθούν κατά τη δεκαετία του '80.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να μελετήσετε την πηγή 2. Ποιοι παράγοντες, σύμφωνα με το κείμενο, έπαιξαν ουσιαστικό ρόλο στην άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία το 1981;
2. Ποια από τις αλλαγές που έγιναν, κατά την περίοδο 1981-1989, συνέβαλε καθοριστικά στη θεαματική αλλαγή του πολιτικού κλίματος; Πριν απαντήσετε, να μελετήσετε την πηγή 3 και την εικόνα 4.

ΕΝΟΤΗΤΑ 58

Η Ελλάδα στη μεταψυχροπολεμική εποχή (1989-2001)

Οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις

Περίοδος πολιτικής αστάθειας, 1989-1990 Οι εκλογές του Ιουνίου 1989 δεν έδωσαν αυτοδυναμία σε κανένα κόμμα. Δημιουργήθηκε κυβέρνηση συνεργασίας της Νέας Δημοκρατίας και του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, ενός σχηματισμού στον οποίο συμμετείχαν το ΚΚΕ και άλλα κόμματα της Αριστεράς.

Κυβέρνηση Νέας Δημοκρατίας, 1990-1993 Μετά από δύο νέες εκλογικές αναμετρήσεις (Νοέμβριος 1989 και Απρίλιος 1990) σχηματίστηκε κυβέρνηση Νέας Δημοκρατίας με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη. Η νέα κυβέρνηση επιδίωξε την ιδιωτικοποίηση δημόσιων επιχειρήσεων, που κρίθηκε ότι δεν ήταν βιώσιμες. Επίσης εξαιρετικά σημαντική εξέλιξη υπήρξε η υπογραφή –και από την Ελλάδα– της συνθήκης του Μάαστριχτ (βλέπε ενότητα 59). Λίγο αργότερα, ωστόσο, σοβαρές διαφωνίες στο εσωτερικό της κυβέρνησης Μητσοτάκη οδήγησαν στην παραίτησή της (Σεπτέμβριος 1993).

1. Κωνσταντίνος Μητσοτάκης

Κυβερνήσεις ΠΑΣΟΚ, 1993-2000 Οι εκλογές του Οκτωβρίου 1993 έφεραν ξανά στην κυβέρνηση το ΠΑΣΟΚ. Τον Ιανουάριο του 1996, όμως ο Α. Παπανδρέου, που αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα υγείας παραιτήθηκε. Νέος πρωθυπουργός αναδείχθηκε ο Κώστας Σημίτης που ανέλαβε και την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ μετά τον θάνατο του ιδρυτή του (Ιούνιος 1996) και παρέμεινε πρωθυπουργός μέχρι το τέλος της περιόδου που εξετάζουμε. Την ίδια εποχή, με αφορμή τη διεκδίκηση της βραχονησίδας Ίμια, στα Δωδεκάνησα, ξέσπασε κρίση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις που αποκλιμακώθηκε με αμοιβαίες υποχωρήσεις (1996).

Στα χρόνια αυτά, δόθηκε ιδιαίτερο βάρος στην κατασκευή μεγάλων δημόσιων έργων που, σε σημαντικό βαθμό, χρηματοδοτήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση (οδικός άξονας Πάτρας–Αθήνας–Θεσσαλονίκης–συνόρων με τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, Εγνατία οδός, αεροδρόμιο «Ελευθέριος Βενιζέλος», γέφυρα Ρίου – Αντιρρίου, μετρό της Αθήνας). Επίσης σημαντικό γεγονός υπήρξε η ανάληψη από την Ελλάδα, το 1997, των Ολυμπιακών

2. Ο Κώστας Σημίτης (αριστερά) με τον πρόεδρο της Δημοκρατίας Κωνσταντίνο Στεφανόπουλο και μέλη της πρώτης κυβέρνησής του.

Αγώνων, που έγιναν με επιτυχία το 2004.

Πάντως κύριος στόχος των κυβερνήσεων Σημίτη υπήρξε η εκπλήρωση των κριτηρίων οικονομικής σύγκλισης που έθετε η Ευρωπαϊκή Ένωση (χαμηλός πληθωρισμός, χαμηλό δημόσιο έλλειμμα, χαμηλό δημόσιο χρέος, σταθερό νόμισμα κ.ά.), προκειμένου η Ελλάδα να ενταχθεί πλήρως στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και να υιοθετήσει το ευρωπαϊκό νόμισμα, το ευρώ. Πράγματι, την 1η Ιανουαρίου 2001 η Ελλάδα εντάχθηκε στην ΟΝΕ και από την 1η Ιανουαρίου 2002 άρχισε η χρησιμοποίηση του ευρώ, το οποίο αντικατέστησε τη δραχμή.

Οι αλλαγές στα Βαλκάνια και η νέα διεθνής θέση της Ελλάδας

Η Ελλάδα χώρα υποδοχής μεταναστών και παλιννοστούντων Η πτώση των λαϊκών δημοκρατιών και οι συνακόλουθες αλλαγές στα Βαλκάνια είχαν ως άμεσο αποτέλεσμα την άφιξη στην Ελλάδα μεγάλου αριθμού οικονομικών μεταναστών και παλιννοστούντων ελληνικής καταγωγής από τα τέλη της δεκαετίας του '80 και μετά.

Τα πρώτα χρόνια εργάζονταν με εξευτελιστικές αμοιβές σε εποχιακές συνήθως εργασίες. Με το πέρασμα των χρόνων, όμως πολλοί μετανάστες ενσωματώθηκαν στην ελληνική κοινωνία, απέκτησαν μόνιμη εργασία και αξιοπρεπείς αμοιβές. Αποτελούν το 8-10% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της Ελλάδας ενώ η αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδας την περίοδο 2000-2001, οφειλόταν αποκλειστικά σε αυτούς.

1. Η Ελλάδα και η διένεξη με τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας την περίοδο 1991-1995

Η διένεξη περί το «Σκοπιανό» –όπως εξορκιστικά μεταλλάχθηκε το παραδοσιακό «Μακεδονικό»– κυριάρχησε στις διεθνείς σχέσεις και, σε σημαντικό βαθμό και στην εσωτερική πολιτική της χώρας, κατά την κρίσιμη πενταετία 1991-1995. Επικριτές της μονομέρειας αυτής, ομιλούν, όχι άδικα, για «σκοπιανοποίηση» της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Γιατί η εμμονή σε μαξιμαλιστικές θέσεις και η επιλογή μεθόδων εξαναγκασμού ενός αδύναμου γείτονα, με την επιβολή εμπάργκο, εξάντλησαν τα αποθέματα καλής διάθεσης που έχαιρε η Ελλάδα μέσα στις συμμαχίες της και έστρεψαν εναντίον της τη διεθνή κοινή γνώμη, τις ποικιλόμορφες μη κυβερνητικές οργανώσεις και, τελικά, τις κυβερνήσεις των εταίρων και συμμάχων. Έτσι, καθώς μαίνονταν η μία μετά την άλλη οι κρίσεις στα Βαλκάνια, η Ελλάδα αντί να διαδραματίζει τον ρόλο του σταθεροποιητικού παράγοντα στην περιοχή, κινδύνευε να καταστεί μέρος του προβλήματος.

Ευ. Κωφός, «Ελλάδα και Βαλκάνια», Ιστορία του ελληνικού έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. ΙΣΤ' , σ. 418.

Το ελληνικό κράτος επιχείρησε κατά καιρούς την καταγραφή και τη νομιμοποίηση των μεταναστών, υπό όρους. Παράλληλα, οι ελληνικές εργατικές οργανώσεις απαίτησαν τη νομιμοποίησή τους, τη σταθεροποίηση του αριθμού τους και την εξίσωση των δικαιωμάτων τους με εκείνα των Ελλήνων εργαζομένων.

Η θέση της Ελλάδας στα Βαλκάνια στα τέλη του 20ού αιώνα Οι αλλαγές στα Βαλκάνια (1989-1991) ανέτρεψαν ισορροπίες επωφελείς για την Ελλάδα.

Ειδικότερα, από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας

προέκυψε ένα κράτος που υιοθέτησε την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας» (Σεπτέμβριος 1991), διατύπωνε στο σύνταγμά του διεκδικήσεις κατά της Ελλάδας και χρησιμοποιούσε ως έμβλημα το «αστέρι ή ήλιο της Βεργίνας» (16άκτινο αστέρι ή ήλιος, έμβλημα των Μακεδόνων βασιλέων κατά την αρχαιότητα, κοσμεί τη χρυσή βασιλική λάρνακα που βρέθηκε στους τάφους της Βεργίνας).

Η Ελλάδα απαίτησε, προκειμένου να αναγνωρίσει επίσημα αυτό το κράτος, να δεσμευτεί το τελευταίο ότι δεν έχει διεκδικήσεις έναντι γειτονικών κρατών, δεν θα ασκεί εχθρική προπαγάνδα και δεν θα χρησιμοποιεί το όνομα «Μακεδονία». Η πολιτική αυτή διαμορφώθηκε σε σειρά συσκέψεων των πολιτικών αρχηγών. Παράλληλα, έγιναν μεγάλα συλλαλητήρια σε Θεσσαλονίκη και Αθήνα (1992).

Η Ελλάδα απευθύνθηκε και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία αποφάσισε (Σύνοδος Κορυφής της Λισαβόνας, Ιούνιος 1992) να μην αναγνωριστεί το κράτος αυτό με το όνομα «Μακεδονία». Λίγο καιρό αργότερα, ο ΟΗΕ δέχτηκε ως μέλος του τη νέα χώρα με το προσωρινό όνομα «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» (ΠΓΔΜ), αλλά δεν της επέτρεψε να χρησιμοποιεί τη σημαία με το αστέρι της Βεργίνας. Παράλληλα, οι ευρωπαϊκές χώρες και οι ΗΠΑ προχώρησαν σε σύναψη διπλωματικών σχέσεων με την ΠΓΔΜ (1994), αλλά η Ελλάδα, αντιδρώντας, κήρυξε οικονομικό εμπάργκο (απαγόρευση εμπορίου ως μέσο επιβολής κυρώσεων ή άσκησης πίεσης) σε βάρος αυτής της χώρας. Ύστερα από νέες διαπραγματεύσεις ωστόσο, υπογράφηκε η λεγόμενη Μεταβατική Συμφωνία της Νέας Υόρκης (Σεπτέμβριος 1995). Η Ελλάδα αναγνώρισε τη γείτονα χώρα με το προσωρινό της όνομα και της παρείχε οικονομικές διευκολύνσεις.

Η ΠΓΔΜ άλλαξε επίμαχα άρθρα του συντάγματός της και αφαίρεσε το αστέρι της Βεργίνας από τη σημαία της. Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο χωρών ολοκληρώθηκαν με τη συνομολόγηση, τον Ιούνιο του 2018, της Συμφωνίας των Πρεσπών, που αντικατέστησε τη Μεταβατική Συμφωνία του 1995, καταργώντας το προσωρινό όνομα «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» (ΠΓΔΜ) και μετονομάζοντας τη χώρα σε «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας».

Κατά τη δεκαετία του 1990 οι ελληνικές κυβερνήσεις έθεσαν ως κύριο στόχο τους τη δημιουργία ισχυρών αμοιβαίων οικονομικών συμφερόντων ανάμεσα στην Ελλάδα και τις βαλκανικές χώρες. Αυτή η «οικονομική διπλωματία» στηρίχτηκε στις ελληνικές επενδύσεις στα Βαλκάνια. Παράλληλα, οργανώθηκε, χάρη σε ελληνική πρωτοβουλία, συνάντηση των ηγετών των βαλκανικών χωρών (Κρήτη, Νοέμβριος 1997).

Έτσι, η Ελλάδα άρχισε να διεκδικεί ένα σημαντικότερο ρόλο στην περιοχή. Η ελληνική διπλωματία δραστηριοποιήθηκε με σκοπό την ένταξη των βαλκανικών χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκτιμώντας ότι αυτό αποτελεί βασική προϋπόθεση για την εδραίωση της σταθερότητας και της δημοκρατίας στα Βαλκάνια, καθώς και για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση υπήρξε η υπογραφή του συμφώνου σταθερότητας για τη νοτιοανατολική Ευρώπη (1999) από εκπροσώπους των βαλκανικών χωρών, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των οκτώ πιο αναπτυσσόμενων χωρών του πλανήτη. Το σύμφωνο αυτό προβλέπει την παραχώρηση βοήθειας προς τις βαλκανικές χώρες προκειμένου να αναδιοργανώσουν την οικονομία τους.

2. Τα προβλήματα και οι προοπτικές των Βαλκανίων

[...]Τα προβλήματα και οι προοπτικές της νοτιοανατολικής Ευρώπης σήμερα [...] είναι διλήμματα οικεία [...] στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες: πώς να συμβιβάσουν τα παλιά σχήματα κοινωνικής πρόνοιας με τις ανταγωνιστικές πιέσεις του παγκόσμιου καπιταλισμού· πώς να εξασφαλίσουν φτηνή ενέργεια, διαφυλάσσοντας ταυτόχρονα το φυσικό περιβάλλον από τη μόλυνση· πώς να αποτρέψουν την πλήρη παρακμή του αγροτικού τρόπου ζωής και να δημιουργήσουν μια οικονομική ευημερία που θα μειώσει τα θέλητρα του οργανωμένου εγκλήματος και θα επιτρέψει την άνθηση της δημοκρατίας.

Μ. Μαζάουερ, Τα Βαλκάνια, μτφρ. Κ. Κουρεμένος, Πατάκης, Αθήνα 2001, σ. 252.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ...

...διαβάστε

✓ Σωτήρης Δημητρίου, **Ν' ακούω καλά τ' όνομα σου** (1993).

✓ Σωτήρης Δημητρίου, **Τους τα λέει ο Θεός** (2002).

Δύο βιβλία με θέμα τη ζωή των μεταναστών από την Αλβανία στην Ελλάδα.

...δείτε κινηματογραφικές ταινίες ✓ Σωτήρης Γκορίτσας, **Απ' το χιόνι** (1993).

Τρεις Βορειοηπειρώτες προσπαθούν να ριζώσουν στην Ελλάδα.

✓ Κωνσταντίνος Γιάνναρης, **Από την άκρη της πόλης** (1998).

Η ζωή μιας παρέας νεαρών Ρωσοπόντιων προσφύγων στην Ελλάδα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες η Ελλάδα ήταν χώρα αποστολής μεταναστών, ενώ σήμερα είναι χώρα υποδοχής. Να ερμηνεύσετε αυτή τη μεταβολή.
2. Να αναφερθείτε στον ρόλο που διαδραματίζει σήμερα η Ελλάδα στα Βαλκάνια.
3. **Διαθεματική δραστηριότητα:** Να συγκεντρώσετε πληροφορίες για τη γέφυρα Ρίου – Αντιρρίου και να τις παρουσιάσετε στην τάξη σας.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο θυμόμαστε ότι...

- ✓ μετά την Απελευθέρωση, στην Ελλάδα ακολούθησε ένας σκληρός εμφύλιος πόλεμος (1946-1949)
- ✓ τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια (1949-1967) σφραγίστηκαν από τη συστηματική καταπίεση των νικημένων, τις συνεχείς παρεμβάσεις του αμερικανικού παράγοντα, των βασιλέων και του παρακράτους καθώς και από σοβαρές προσπάθειες οικονομικής ανάπτυξης
- ✓ κατά την περίοδο 1967-1974 επιβλήθηκε στην Ελλάδα δικτατορία
- ✓ μετά την πτώση της δικτατορίας θεμελιώθηκε η Γ΄ Ελληνική Δημοκρατία, σταθεροποιήθηκε ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της χώρας και έκλεισαν, βαθμιαία, οι πληγές του Εμφυλίου
- ✓ η κατάρρευση των λαϊκών δημοκρατιών της Α. Ευρώπης και οι ανακατατάξεις στα Βαλκάνια έδωσαν στην Ελλάδα την ευκαιρία να διεκδικήσει ένα σημαντικότερο ρόλο στην περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε:

- ✓ τις προσπάθειες πολιτικής και οικονομικής ενοποίησης της Ευρώπης κατά την περίοδο 1951-2001
- ✓ τα κύρια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη λειτουργία τους
- ✓ τη συμμετοχή της Ελλάδας στις προσπάθειες ενοποίησης της Ευρώπης και τη θέση της σήμερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΕΝΟΤΗΤΑ 59

Οι κυριότεροι σταθμοί στις προσπάθειες ενοποίησης της Ευρώπης (1951-2001)

Οι πρώτες σκέψεις για ενοποίηση της Ευρώπης έγιναν τον 19ο αιώνα. Τότε, μάλιστα, οι ΗΠΑ θεωρήθηκαν από κάποιους Ευρωπαίους ηγέτες το επιτυχημένο πρότυπο που θα έπρεπε να ακολουθηθεί. Όμως τον 19ο αιώνα οι ιδέες για εθνική ανεξαρτησία ήταν πολύ πιο ισχυρές από τις ιδέες για υπερεθνική ενότητα.

Παράγοντες που οδήγησαν στην ευρωπαϊκή ενοποίηση Το θέμα άρχισε να συζητείται συστηματικά κυρίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Καθοριστικό ρόλο γι' αυτό έπαιξαν οι καταστροφές που είχαν υποστεί σχεδόν όλες οι ευρωπαϊκές χώρες και κατ' επέκταση η ανάγκη κοινής προσπάθειας, η απώλεια των αποικιών που στέρωσε την Ευρώπη από σημαντικούς οικονομικούς πόρους και η ανάδυση δύο

υπερδυνάμεων, των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης, που έλεγχαν πλέον τις διεθνείς εξελίξεις. Τα δεδομένα αυτά έκαναν αναγκαία την αποφυγή νέων πολέμων, αλλά και τη συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών. Επιπλέον, η ευρωπαϊκή ενοποίηση ήταν μια διαδικασία που ενισχυόταν και από τις ΗΠΑ, οι οποίες έβλεπαν σε μια ισχυρή και ενωμένη Ευρώπη ένα αποτελεσματικό εμπόδιο στην επέκταση της σοβιετικής επιρροής στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Τα πρώτα βήματα Το πρώτο βήμα έγινε το 1949 με την ίδρυση του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στις 9 Μαΐου 1950 ο Ρομπέρ Σουμάν, υπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας, παρουσίασε ένα σχέδιο στενότερης συνεργασίας. Με βάση το σχέδιο αυτό ιδρύθηκε το 1951 στο Παρίσι η Ευρωπαϊκή Κοινοπραξία Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), στην οποία συμμετείχαν οι Γαλλία, Ομοσπονδιακή (Δυτική) Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία και Λουξεμβούργο. Το 1957 υπογράφηκε στη Ρώμη από τις χώρες της ΕΚΑΧ η συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ).

1. Η υπογραφή της συνθήκης της Ρώμης, 25 Μαρτίου 1957.

1. Η συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (1957)

Άρθρο 1. Με την παρούσα συνθήκη, τα ανωτέρω συμβαλλόμενα μέρη θεσπίζουν μεταξύ τους μια **ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ**.

Άρθρο 2. Η Κοινότητα θα έχει ως στόχο της, με την καθιέρωση μιας κοινής αγοράς και μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης και με την εφαρμογή κοινών πολιτικών [...], να προωθήσει σε όλη την Κοινότητα μια αρμονική και ισορροπημένη ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων, της βιώσιμης και μη πληθωριστικής ανάπτυξης που θα σέβεται το περιβάλλον, έναν υψηλό βαθμό σύγκλισης της οικονομικής επίδοσης, ένα υψηλό επίπεδο απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας, τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και την ποιότητα της ζωής, την οικονομική και κοινωνική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών-μελών.

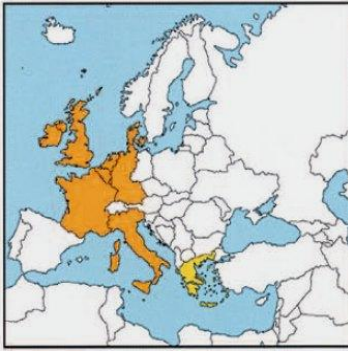
Πηγή: www.europa.eu.int (ο δικτυακός τόπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

1952 Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία

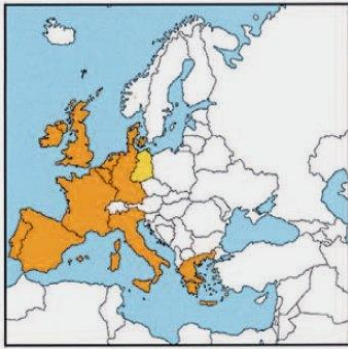
1973 Δανία, Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο

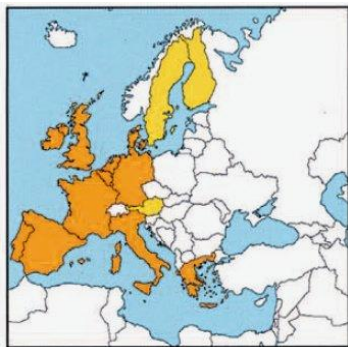
1981 Ελλάδα

1986 Ισπανία Πορτογαλία

1990 Ανατολική Γερμανία
επανένωση της Γερμανίας)

1995 Αυστρία, Φινλανδία, Σουηδία

2004

Εσθονία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα,
Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία, Σλοβενία,
Τσεχική Δημοκρατία

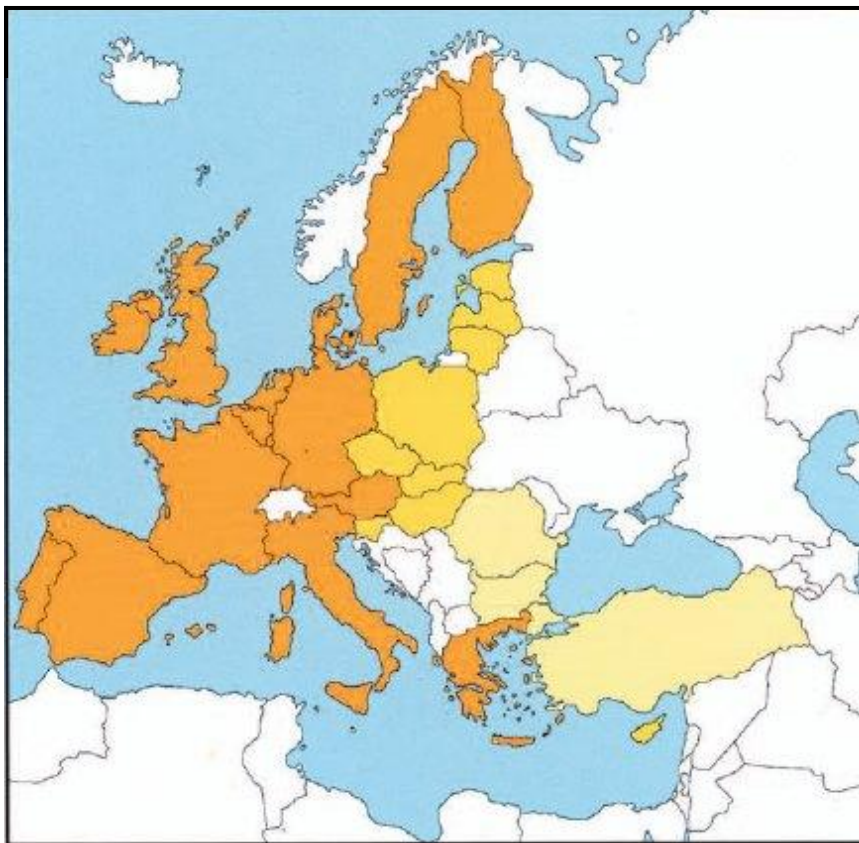
2007

Βουλγαρία, Ρουμανία

- ΕΕ των 15 κρατών-μελών
- Καινούρια κράτη-μέλη
- Νέα κράτη μέλη: Βουλγαρία, Ρουμανία
Υποψήφιο κράτος: Τουρκία

Δείτε κινούμενο χάρτη των διευρύνσεων της ΕΟΚ και της ΕΕ στη διεύθυνση:

http://europa.eu/abc/history/animated_map

2. Οι διευρύνσεις της ΕΟΚ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2. Ο ιστορικός Φερνάντ Μπροντέλ για την οικοδόμηση της Ευρώπης

Τι είναι ακόμη ικανός να εισφέρει στον αυριανό κόσμο ο ευρωπαϊκός πολιτισμός; Χρειάζεται άραγε

να πούμε ότι αυτό μοιάζει να είναι το έσχατο μέλημα των δημιουργών της Ευρώπης; Και οι φρόνιμες συζητήσεις τους για τα τελωνεία, για τα επίπεδα των τιμών και την παραγωγή, και οι πιο γενναιόδωρες αμοιβαίες παραχωρήσεις τους είναι πάντοτε αποτέλεσμα ψυχρών υπολογισμών. [...] Αλλά θα πρέπει να μην τους γνωρίζουμε καλά, τους ανθρώπους για να τους δίνουμε ως μοναδική τροφή αυτές τις φρόνιμες μαθηματικές πράξεις που τόσο ωχριούν εμπρός στους ενθουσιασμούς της όχι και τόσο απερίσκεπτες παραφροσύνες που ξεσήκωσαν την Ευρώπη και στα παλιά χρόνια και στα πιο πρόσφατα. Μπορεί ποτέ μια συλλογική ευρωπαϊκή συνείδηση να οικοδομηθεί μόνο πάνω σε αριθμούς;

Είναι ανησυχητικό το γεγονός ότι η Ευρώπη ως πολιτισμικό ιδεώδες κατέχει την τελευταία θέση ανάμεσα στους στόχους των διαφόρων προγραμμάτων που εκπονούνται. Κανείς δεν ασχολείται ούτε με μυστικισμό, ούτε με ιδεολογία, ούτε με τα δήθεν ήρεμα τώρα πια νερά της Επανάστασης ή του σοσιαλισμού, ούτε με τα ταραγμένα νερά των θρησκευτικών πεπιοθήσεων. Και όμως είναι αδύνατον να οικοδομηθεί η Ευρώπη, αν δε στηριχθεί στις αρχέγονες δυνάμεις που τη δημιούργησαν, και που δουλεύουν στα κατάβαθρά της. Με άλλα λόγια, αν δε ληφθούν υπόψη όλοι οι ζωντανοί ουμανισμοί της.

Δεν έχει άλλη επιλογή: είτε σ' αυτούς θα στηριχτεί, είτε, μοιραία, κάποια στιγμή, θα την ανατρέψουν και θα της επιβληθούν. Η Ευρώπη των λαών: να ένα πρόγραμμα που θα άξιζε πραγματικά τον κόπο! Αλλά που παραμένει ακόμη ευσεβής πόθος. [1963]

F. Braudel, Γραμματική των πολιτισμών, μτφρ. Α. Αλεξιάκης, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2002, σ. 563.

Παράγοντες που επηρέασαν την ευρωπαϊκή ενοποίηση Οι προσπάθειες ενοποίησης της Ευρώπης προχώρησαν επηρεαζόμενες κυρίως από την ταχύρρυθμη οικονομική ανάπτυξη που σημειώθηκε στη γηραιά ήπειρο, ιδίως κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, καθώς και από το εκάστοτε διεθνές περιβάλλον. Η θεαματική οικονομική ανάπτυξη της Ευρώπης κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες επέτρεψε τη διαμόρφωση συνθηκών οικονομικής ευημερίας για μεγάλο αριθμό Ευρωπαίων. Η βελτίωση του μέσου βιοτικού επιπέδου έφερε αύξηση των αναγκών και αυτή με τη σειρά της σταθερή οικονομική ανάπτυξη και συνεχή διεύρυνση των αγορών. Παράλληλα, η ευημερία εξασφάλισε και την πολιτική σταθερότητα.

Επιπλέον, η πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης επηρεάστηκε από πολλούς παράγοντες όπως οι σχέσεις μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΟΚ, οι σχέσεις της ΕΟΚ με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες αλλά και οι σχέσεις της ΕΟΚ με τις ΗΠΑ. Ήταν άλλωστε εξ αρχής σαφές –και πρέπει να είναι και σήμερα– ότι η διαδικασία ενοποίησης της Ευρώπης δεν υπήρξε και δεν είναι ένα θέμα που εξαρτάται αποκλειστικά και μόνο από τις διαθέσεις των Ευρωπαίων. Αντιθέτως επηρεάστηκε και επηρεάζεται, συχνά σε μεγάλο βαθμό, από την παγκόσμια πολιτική ατμόσφαιρα και τους διεθνείς συσχετισμούς δυνάμεων.

Η ωρίμανση της ευρωπαϊκής ενοποίησης Στο πλαίσιο αυτό, προχώρησε και η ωρίμανση της ευρωπαϊκής ενοποίησης στον πολιτικό, οικονομικό και θεσμικό τομέα.

Σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή υπήρξε: η υπογραφή, το 1986, της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης. Με αυτή επιταχύνθηκαν οι διαδικασίες διαμόρφωσης ενιαίας εσωτερικής αγοράς και ενίσχυσης της

οικονομικής συνοχής της Ευρώπης. Για να επιτευχθεί αυτό, καταρτίστηκαν τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (ΚΠΣ), δηλαδή ειδικά προγράμματα χρηματοδότησης των οικονομικά ασθενέστερων κρατών – μελών.

Ιδιαίτερα σημαντική για την προώθηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης ήταν η υπογραφή, τον Φεβρουάριο του 1992, της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, που έγινε ευρύτερα γνωστή ως συνθήκη του Μάαστριχτ (ολλανδική πόλη όπου υπογράφηκε). Με αυτή ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), η οποία ενσωμάτωσε την ΕΟΚ, τέθηκε ο στόχος της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) έως το 1999, διευρύνθηκαν οι αρμοδιότητες της Κοινότητας και θεσπίστηκαν η κοινή εξωτερική πολιτική και η συνεργασία σε θέματα ασφάλειας. Το ευρώ (σε λογιστική μορφή, όχι σε φυσική μορφή) υιοθετήθηκε ως νόμισμα έντεκα κρατών – μελών της ΕΕ από την 1η Ιανουαρίου 1999.

Τα κύρια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης Τα κύρια όργανα της ΕΕ είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ένα είδος ευρωπαϊκής υπερκυβέρνησης στην οποία κάθε χώρα έχει έναν εκπρόσωπο, το Συμβούλιο Υπουργών, που συγκροτείται κάθε φορά από τους υπουργούς του ίδιου αντικειμένου (πλ. όλοι οι υπουργοί Γεωργίας), το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το οποίο συνεδριάζει σε τακτά διαστήματα με τη συμμετοχή των πρωθυπουργών των κρατών – μελών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το μόνο όργανο που εκλέγεται απευθείας από τους πολίτες της ΕΕ, και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να εκπονήσετε άσκηση άστρου θέτοντας στο κέντρο τον όρο «Ενοποίηση της Ευρώπης».
2. Να μελετήσετε και να σχολιάσετε το κείμενο του Φερνάντ Μπροντέλ (πηγή 2)

ΕΝΟΤΗΤΑ 60

Η Ελλάδα και οι διαδικασίες ενοποίησης της Ευρώπης. Η Ελλάδα κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρώτο βήμα για τη συμμετοχή της Ελλάδας στις διαδικασίες ενοποίησης της Ευρώπης ήταν η υπογραφή, το 1961, της συμφωνίας σύνδεσης της χώρας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Ωστόσο, η σοβαρή πολιτική αστάθεια που ακολούθησε, με αποκορύφωμα την επιβολή της απριλιανής δικτατορίας (1967-1974), είχε ως αποτέλεσμα ένα μακροχρόνιο «πάγωμα» της συμφωνίας.

1. Έλληνες και Ευρωπαίοι ηγέτες μετά την υπογραφή της συνθήκης σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ, το 1961. Στο κέντρο διακρίνεται ο Κωνσταντίνος Καραμανλής.

1. Οι Ελληνικές προσδοκίες από την ένταξη στην ΕΟΚ

Η Ελλάς προσέρχεται στην Ευρώπη με τη βεβαιότητα ότι στα πλαίσια της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης εμπεδώνεται για όλα τα μέρη η εθνική ανεξαρτησία,

κατοχυρώνονται οι δημοκρατικές ελευθερίες επιτυγχάνεται η οικονομική ανάπτυξη και γίνεται με τη συνεργασία όλων κοινός καρπός η κοινωνική και οικονομική πρόοδος [...] Παράλληλα, όμως η χώρα μας φιλοδοξεί να συμβάλει, στο μέτρο των δυνατοτήτων της στην πραγματοποίηση της ιδέας της Ενωμένης Ευρώπης στην οποία βαθύτατα πιστεύει.

Κ. Καραμανλής, Ομιλία κατά την τελετή υπογραφής της συνθήκης Προσχώρησης της Ελλάδας στην ΕΟΚ, Αθήνα, 28 Μαΐου 1979.

Πηγή: Κ. Σβολόπουλος «Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας 1974 -1981», Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. ΙΣΤ΄, σ. 345.

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974, η πρώτη μεταπολιτευτική κυβέρνηση Καραμανλή αποφάσισε να υποβάλει αίτηση για πλήρη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, παρακινήμενη όχι μόνο από τα οικονομικά οφέλη που θα είχε η χώρα αλλά και από σοβαρούς πολιτικούς λόγους. Ο Κ. Καραμανλής εκτιμούσε ότι η ένταξη στην ΕΟΚ θα βοηθούσε τη σταθεροποίηση των δημοκρατικών θεσμών στην Ελλάδα και θα εξυπηρέτούσε μακροπρόθεσμα την ασφάλεια της χώρας. Πράγματι, τον Ιούνιο του 1975 υποβλήθηκε η ελληνική αίτηση ένταξης στην ΕΟΚ. Την αντίθεσή τους εξέφρασαν το ΠΑΣΟΚ, το ΚΚΕ, καθώς και τμήματα της ελληνικής κοινωνίας προσκείμενα στην Αριστερά. Επιφυλάξεις διατυπώθηκαν, επίσης και από ορισμένα κράτη-μέλη της ΕΟΚ, που θεωρούσαν ότι η Ελλάδα δεν ήταν ακόμη ώριμη οικονομικά για να ενταχθεί στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Τελικά, μετά από κοπιώδεις διαπραγματεύσεις υπογράφηκε, στις 28 Μαΐου 1979 στην Αθήνα, η συνθήκη Προσχώρησης της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Η επίσημη ένταξη της χώρας στις Ευρωπαϊ-

κές Κοινότητες έγινε την 1η Ιανουαρίου 1981.

Λίγους μήνες αργότερα (Οκτώβριος 1981) ανήλθε στην εξουσία το ΠΑΣΟΚ, που αντιμετώπιζε τουλάχιστον με σκεπτικισμό την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ.

Κατά την περίοδο 1981-1985 η πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων απέναντι στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα στηρίχτηκε σε δύο κύριες εκτιμήσεις: πρώτον, ότι δεν συνέφερε πλέον την Ελλάδα να αποχωρήσει από την ΕΟΚ, γιατί το κόστος θα ήταν μεγάλο· δεύτερον, ότι η Ελλάδα θα έπρεπε μέσα στην ΕΟΚ να προσπαθήσει, διαφοροποιούμενη από πολιτικές που έκρινε ότι ήταν βλαπτικές για τα συμφέροντά της, να βελτιώσει τη θέση της. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα διεκδίκησε και πέτυχε την εκπόνηση των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ), που αφορούσαν τη χρηματοδότηση από την ΕΟΚ διαφόρων αναπτυξιακών έργων στα μεσογειακά κράτη – μέλη της.

Στο ίδιο πολιτικό πλαίσιο, κατά την περίοδο 1985-1989 οι ελληνικές κυβερνήσεις ακολούθησαν μια πολιτική διαπραγμάτευσης με την ΕΟΚ που είχε ως κύριο σκοπό την ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών του ευρωπαϊκού Νότου. Τα ευνοϊκά αποτελέσματα ήρθαν λίγο αργότερα, όταν η ΕΟΚ με μια δέσμη μέτρων (γνωστή ως πακέτο Ντελόρ, από το όνομα του τότε προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής) διπλασίασε τους πόρους που διέθετε στα μεσογειακά κράτη-μέλη της.

Κατά την περίοδο 1989-1996 όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις για την επεξεργασία της συνθήκης του Μάαστριχτ, εξασφάλισαν την παραχώρηση από την ΕΕ και την εφαρμογή στην Ελλάδα ειδικών προγραμμάτων με σκοπό την ανάπτυξη της χώρας (Κοινοτικά Πλαίσιο Στήριξης – ΚΠΣ), προώθησαν τις διαδικασίες ένταξης

της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως πλήρους μέλους και έλαβαν μέτρα προετοιμασίας της χώρας για την ένταξή της στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).

2. Ελλάδα και Ευρώπη

[...] Η προοπτική της Ελλάδας εξαρτάται από την πορεία της Ευρώπης. Ποιας Ευρώπης θα διερωτηθούν πολλοί; Της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αρκείται να μοιράζει επιδοτήσεις και να εξασφαλίζει την κυκλοφορία του κεφαλαίου; Που εμφανίζεται ως ένας απρόσωπος και απόμακρος γραφειοκρατικός μηχανισμός; Της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αδυνατεί να λύσει καίρια προβλήματα της κοινωνικής ζωής και της καθημερινότητας των πολιτών; Που δεν είναι σε θέση να ορθώσει το ανάστημά της σε προκλήσεις της παγκόσμιας σκηνής

Όχι βέβαια. Μιλώ για την Ευρώπη που ως πολιτικό εγχείρημα κατάφερε μέχρι σήμερα να κατακτήσει αθροιστικά το ύψιστο πολιτιστικό αγαθό. Να συγκεράσει ειρήνη, δημοκρατία, ελευθερία, ευημερία και κοινωνική δικαιοσύνη σε πρωτόγνωρο βαθμό στην ιστορία του παγκόσμιου πολιτισμού. Αυτή η Ευρώπη μπορεί να ολοκληρωθεί, μπορεί να δώσει και τις άλλες απαντήσεις.

Κ. Σημίτης ομιλία με θέμα «Το μέλλον της Ευρώπης», 1η Δεκεμβρίου 2004.

Μετά το 1996 η Ελλάδα επιτάχυνε τις διαδικασίες εκπλήρωσης όλων των προϋποθέσεων (χαμηλός πληθωρισμός, χαμηλό δημόσιο έλλειμμα, χαμηλό δημόσιο χρέος, σταθερό νόμισμα κ.ά.) που είχαν τεθεί προκειμένου μια χώρα να ενταχθεί στην ΟΝΕ και

να υιοθετήσει το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα, το ευρώ. Πράγματι, παρά τις αρχικές δυσκολίες, η Ελλάδα κατάφερε να ενταχθεί στον λεγόμενο «σκληρό πυρήνα» της ΕΕ. Έτσι, από την 1η Ιανουαρίου 2001 η Ελλάδα υιοθέτησε το ευρώ (σε λογιστική μορφή), το οποίο άρχισε να χρησιμοποιείται σε φυσική μορφή από την 1η Ιανουαρίου 2002. Επίσης, το 2004 εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, χάρη και σε ελληνικές προσπάθειες, η Κύπρος μαζί με άλλες χώρες.

Στις αρχές του 21ου αιώνα η Ελλάδα εμφανίζεται να υιοθετεί τη λογική της διαδικασίας ευρωπαϊκής ενοποίησης. Το γεγονός αυτό πιστεύεται ότι θα ενισχύσει τη θέση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα συμβάλει στην περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της χώρας και θα τονώσει τον περιφερειακό και διεθνή ρόλο της.

2. Οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Αθήνα την ημέρα ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Αφού μελετήσετε την πηγή 1, να καταγράψετε σε σύντομο κείμενο τους παράγοντες που έκαναν επιβεβλημένη, κατά τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ.

2. Η συμμετοχή της Ελλάδας στις διαδικασίες ενοποίησης της Ευρώπης: να συνθέσετε χρονολόγιο με τα γεγονότα–σταθμούς.

3. **Παιχνίδι ρόλων:** Ας υποθέσουμε ότι η τάξη σας αποτελεί την ελληνική αντιπροσωπεία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Να συζητήσετε ποια μέτρα θα προτείνατε προκειμένου η Ευρωπαϊκή Ένωση να αντιμετωπίσει το ζήτημα της μετανάστευσης στην Ευρώπη ανθρώπων από άλλες ηπείρους.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο θυμόμαστε ότι...

- ✓ οι συστηματικές προσπάθειες ενοποίησης της Ευρώπης άρχισαν μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου από ένα σχετικά μικρό πυρήνα κρατών και συμπεριέλαβαν, στις αρχές του 21ου αιώνα, 25 κράτη
- ✓ τα κύρια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Συμβούλιο Υπουργών, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο
- ✓ η Ελλάδα συνδέθηκε με την ΕΟΚ το 1961, αλλά, εξαιτίας της επτάχρονης δικτατορίας, κατάφερε να ενταχθεί πλήρως σε αυτή μόλις το 1981· σήμερα είναι μία από τις χώρες που συμμετέχουν στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20ό ΑΙΩΝΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε στο πλαίσιο του 20ού αιώνα:

- ✓ τα κύρια επιτεύγματα των επιστημών και της τεχνολογίας
- ✓ τις κύριες εξελίξεις στη ζωγραφική, στην αρχιτεκτονική, στη μουσική και στον κινηματογράφο
- ✓ τα κύρια λογοτεχνικά ρεύματα
- ✓ τις ανάλογες επιστημονικές πνευματικές και καλλιτεχνικές εξελίξεις στην Ελλάδα.

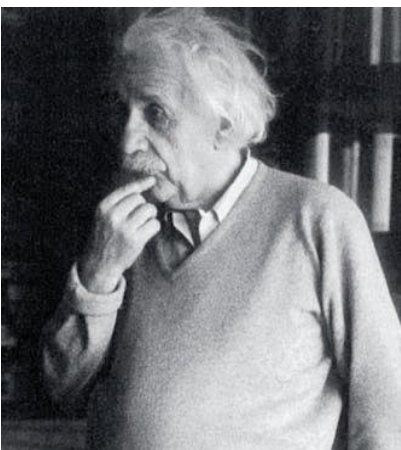
ΕΝΟΤΗΤΑ 61

Επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις στον κόσμο τον 20ό αιώνα

Κατά τον 20ό αιώνα, τα επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα του 19ου αιώνα εξελίχθηκαν θεαματικά –υπό την επίδραση και των αναγκών των δύο παγκόσμιων πολέμων– και ενσωματώθηκαν στην καθημερινότητα εκατομμυρίων ανθρώπων, τουλάχιστον στον δυτικό κόσμο. Παράλληλα, νέες επιστημονικές εξελίξεις άλλαξαν ριζικά τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι κατανοούσαν τον κόσμο γύρω τους. Οι μεταβολές αυτές ήταν τόσο θεαματικές ώστε ο 20ός αιώνας ονομάστηκε και «αιώνας των επιστημονικών επαναστάσεων».

Στις φυσικές επιστήμες τα ερωτήματα που δέσποζαν στις αρχές του 20ού αιώνα σχετίζονταν με τους νόμους της θερμοδυναμικής που είχαν διατυπωθεί λίγες δεκαετίες νωρίτερα, και αφορούσαν το πώς διαδίδεται η θερμότητα που εκπέμπεται από ένα σώμα.

Πολλά από τα ερωτήματα αυτά βρήκαν πειστικές απαντήσεις στη διάρκεια του 20ού αιώνα. Η αρχή έγινε με τον Μαξ Πλανκ (1858-1947), που υποστήριξε ότι η ενέργεια δεν εκπέμπεται με τρόπο συνεχή αλλά με διακριτές ποσότητες τα κβάντα. Αυτή ήταν, με δυο λόγια, η κβαντική θεωρία (1900). Λίγα χρόνια αργότερα, ο Ερנסτ Ράδερφορντ (1871-1937) παρουσίασε μια νέα εικόνα της ύλης σύμφωνα με την οποία το άτομο αποτελείται από τον πυρήνα, που περιλαμβάνει πρωτόνια και νετρόνια, και περιβάλλεται από ηλεκτρόνια, τα οποία κινούνται γύρω του σε τροχιά (1909). Τέλος ο Άλμπερτ Αϊνστάιν (1879-1955) διατύπωσε τη θεωρία της σχετικότητας, με την οποία υποστήριξε ότι ο χρόνος είναι σχετικός γιατί εξαρτάται από τον τρόπο μέτρησής του, όπως σχετικές είναι και οι διαστάσεις των σωμάτων, αφού κάθε σώμα αλλάζει μορφή όταν κινείται (1905 και 1916). Η θεωρία του Αϊνστάιν (Νόμπελ Φυσικής 1921) υπήρξε μια επανάσταση, που άλλαξε ριζικά τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι έβλεπαν τον κόσμο.

1. Άλμπερτ Αϊνστάιν

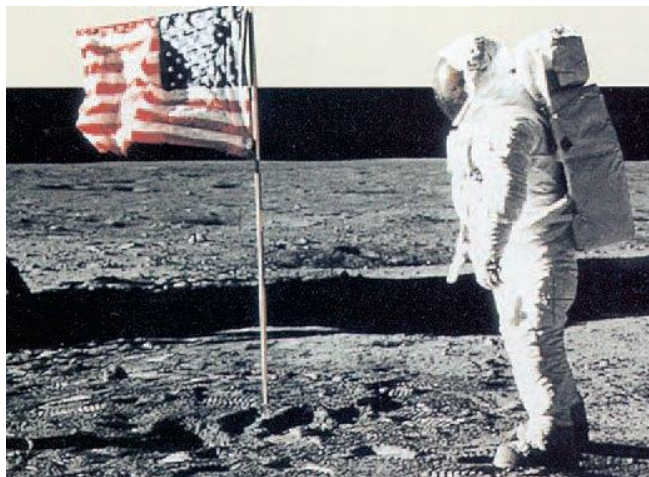
1. Ο Άλμπερτ Αϊνστάιν για τη χρήση της ατομικής ενέργειας

Μέσω της ανακάλυψης της ατομικής ενέργειας η γενιά μας πρόσφερε στον κόσμο την πιο επαναστατική δύναμη από τότε που ο προϊστορικός άνθρωπος ανακάλυψε τη φωτιά. Αυτή η εξαιρετικά σημαντική δύναμη της ανθρωπότητας δεν μπορεί να περιοριστεί στο ξεπερασμένο πλαίσιο των στενών εθνικισμών. [...] Γιατί η ατομική ενέργεια δεν μπορεί να ελεγχθεί με κανέναν άλλο τρόπο παρά μόνο μέσω των αφυπνισμένων συνειδήσεων και της επιμονής των λαών όλου του κόσμου. Εμείς οι επιστήμονες, αναγνωρίζουμε την αναμφισβήτητη ευθύνη μας να βοηθήσουμε τους συμπολίτες μας να καταλάβουν τι είναι η ατομική ενέργεια καθώς και τις επιπτώσεις της στην κοινωνία. Άλλωστε σε αυτό βρίσκεται η μόνη ασφάλειά μας και η μόνη ελπίδα μας· πιστεύουμε ότι ένα ενημερωμένο σύνολο πολιτών θα ενεργήσει για τη ζωή και όχι για τον θάνατο. Αρχεία Άλμπερτ Αϊνστάιν, Εβραϊκό Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ.

Πηγή: www.albert-einstein.org (δικτυακός τόπος των Αρχείων Άλμπερτ Αϊνστάιν).

Στα επιτεύγματα των φυσικών επιστημών βασίστηκε η ανάπτυξη της πυρηνικής βιομηχανίας (κατασκευή πυρηνικών βομβών, παραγωγή πυρηνικής ενέργειας) και η τεχνολογία κατασκευής και εκτόξευσης σκαφών στο διάστημα (διαστημική). Το 1957 η Σοβιετική Ένωση εκτόξευσε τον πρώτο δορυφόρο (Σπούτνικ Ι), το 1961 ο Σοβιετικός Γιούρι Γκαγκάριν έγινε ο πρώτος άνθρωπος που ταξίδεψε στο Διάστημα και το 1969 ο Αμερικανός Νιλ Άρμστρονγκ έγινε ο πρώτος άνθρωπος που πάτησε στη Σελήνη.

Η ηλεκτρονική, αποτέλεσμα συνεργασίας της φυσικής με την ηλεκτρική βιομηχανία, αξιοποιήθηκε αρχικά για τη βελτίωση των τηλεπικοινωνιών. Βαθμιαία, άρχισε να επεκτείνεται η χρήση συσκευών ήδη γνωστών, όπως ήταν το τηλέφωνο, ο τηλεγράφος και το ραδιόφωνο. Όμως, τα πιο εντυπωσιακά αποτελέσματα της ηλεκτρονικής ήταν η ανάπτυξη και διάδοση της τηλεόρασης και του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Το τέλος του αιώνα σφραγίστηκε από το παγκόσμιο ηλεκτρονικό διαδίκτυο, το Internet, με τις τεράστιες δυνατότητές του.

2. Ο Αμερικανός αστροναύτης Νιλ Άρμστρονγκ βαδίζει στη Σελήνη.

2. Η Ρόζαλιντ Φράνκλιν για τη σχέση της επιστήμης με τη ζωή

Δηλώνετε συχνά, και στην επιστολή σας το υπονοείτε, ότι έχω αναπτύξει μια απολύτως μονόπλευρη οπτική και εξετάζω και σκέφτομαι τα πάντα με επιστημονικούς όρους. Προφανώς η μέθοδος σκέψης και συλλογισμού μου είναι επηρεασμένη από την επιστημονική μου κατάρτιση [...]. Αλλά εξετάζετε την επιστήμη [...] σαν να είναι κάποια εφεύρεση που φθείρει τον άνθρωπο, κάτι έξω από την πραγματική

ζωή, κάτι που πρέπει να το προσέξουμε ιδιαίτερα και να το κρατήσουμε μακριά από την καθημερινή μας ύπαρξη.

Αλλά η επιστήμη και η καθημερινή ζωή δεν μπορούν και δεν πρέπει να είναι διαχωρισμένες. Η επιστήμη, για μένα, εξηγεί εν μέρει τη ζωή, εφόσον η εξέλιξη της επιστήμης βασίζεται στο γεγονός στην εμπειρία και στο πείραμα.

Ρόζαλιντ Φράνκλιν, γράμμα στον πατέρα της, καλοκαίρι 1940.

Πηγή: <http://www.spartacus-educational.com>

Η βιολογία και η γενετική επέτρεψαν στον άνθρωπο να αναπτύξει σε εντυπωσιακό βαθμό τις γνώσεις του για την ίδια την προέλευση και την ύπαρξή του. Στα 1952-1953 η Αγγλίδα φυσικός Ρόζαλιντ Φράνκλιν, ο συμπατριώτης της Φράνσις Κρικ και ο Αμερικανός βιοχημικός Τζέιμς Γουότσον παρουσίασαν τη δομή του γενετικού κώδικα (DNA), υποστηρίζοντας ότι έχει τη μορφή διπλής έλικας, αντιγράφεται χωρίς να μεταβάλλεται η δομή του και μεταφέρει τα κληρονομικά χαρακτηριστικά κάθε οργανισμού. Κατά τη δεκαετία του '70 η επιστήμη της γενετικής μηχανικής άρχισε τις προσπάθειες παρέμβασης στον γενετικό κώδικα, προκειμένου να παραχθούν ζώα και φυτά με βελτιωμένες ιδιότητες. Ήταν οι απαρχές μια επανάστασης που τα αποτελέσματά της ίσως αποδειχθούν πιο καταλυτικά από αυτά της βιομηχανικής επανάστασης. Το 1998 γεννήθηκε το πρώτο ζώο από κλωνοποίηση, το πρόβατο Ντόλι. Σήμερα πολλά από τα προϊόντα της καθημερινής μας διατροφής (φρούτα, λαχανικά, άλλα τρόφιμα) είναι αποτελέσματα γενετικής τροποποίησης.

Η ιατρική σημείωσε, επίσης, εκπληκτικές

προόδους. Ασθένειες που στις αρχές του 20ού αιώνα ήταν θανατηφόρες (φυματίωση, ελονοσία) αντιμετωπίστηκαν αποτελεσματικά. Επίσης η ανακάλυψη των ιών της πενικιλίνης (Αλεξάντερ Φλέμινγκ, 1928) και των αντιβιοτικών επέτρεψαν την αντιμετώπιση ιογενών ασθενειών. Επιπλέον, έγιναν εφικτές οι μεταμοσχεύσεις οργάνων, οι καρδιοχειρουργικές επεμβάσεις και οι επεμβάσεις με ακτίνες λέιζερ. Τεράστιο βήμα στην αντιμετώπιση των προβλημάτων ανθρώπινης στειρότητας υπήρξε η γέννηση το 1978 του πρώτου παιδιού του σωλήνα, δηλαδή του πρώτου βρέφους που είχε προέλθει από εξωσωματική γονιμοποίηση.

Οι επιστήμες του ανθρώπου κινήθηκαν κι αυτές σε κλίμα αναζήτησης.

Η ψυχανάλυση ήταν η επιστήμη που άνοιξε πραγματικά νέους δρόμους στη μελέτη της ανθρώπινης ύπαρξης, θεμελιωτής της υπήρξε ο Αυστριακός Σίγκμουντ Φρόιντ, ο οποίος αναζητώντας τη θεραπεία της υστερίας οδηγήθηκε στην ανακάλυψη του ασυνείδητου ή ασυνείδητου, που μαζί με το συνειδητό και το προσυνειδητό αποτελούν τις τρεις βαθμίδες του ανθρώπινου ψυχισμού. Η ψυχανάλυση μελετά το ασυνείδητο (τις απωθημένες σκέψεις και επιθυμίες καθώς και τις μεταξύ τους διασυνδέσεις) και προσπαθεί να ανακαλύψει εκεί τους παράγοντες που προκαλούν τις ψυχικές διαταραχές και συνδέονται, κατά τον Φρόιντ, με τη σεξουαλική επιθυμία (λίμπιντο).

Στην ιστορία η επανάσταση ήρθε με το ιστοριογραφικό κίνημα των Αννάλ [Annales (Χρονικά), γαλλικό ιστορικό περιοδικό, 1929]. Οι ιστορικοί των Αννάλ μετατόπισαν το ενδιαφέρον τους από την πολιτική στην οικονομία, στις κοινωνικές δομές και στις νοοτροπίες. Επιδιώκοντας μια όσο το δυνατόν συνολική ιστορική προσέγγιση του αντικειμένου τους ανέπτυξαν

ένα γόνιμο διάλογο με τις κοινωνικές επιστήμες την οικονομία, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία και τη γεωγραφία.

Τέλος η διαμόρφωση της μαζικής κουλτούρας υπήρξε ένα από τα νέα φαινόμενα του 20ού αιώνα. Τα τεχνολογικά επιτεύγματα [κινηματογράφος, τηλεόραση, ραδιόφωνο, πικάπ, walkman, ψηφιακός δίσκος (cd, dvd), Internet κ.ά] επέτρεψαν την ευρύτατη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών. Παράλληλα, όμως, διαμορφώθηκε μια κατηγορία πολιτιστικών προϊόντων, συχνά χαμηλής ποιότητας, που παράγονται μαζικά, προορίζονται για «μαζική κατανάλωση» (π.χ. τηλεοπτικές σειρές χαμηλής καλλιτεχνικής αξίας) και συνιστούν αυτό που λέγεται απαξιωτικά, όχι άδικα, μαζική κουλτούρα.

3. Σίγκμουντ Φρόιντ

Η εξέλιξη των μέσων μεταφοράς
τον 20ό αιώνα.

4. Το υπερηχητικό αεροπλάνο Κονκόρντ.

5. Ο γαλλικός σιδηρόδρομος υψηλής ταχύτητας (TGV).

3. Η ανάπτυξη της φιλοσοφίας συνδεδεμένη με την εξέλιξη της επιστήμης

Νομίζετε πως υπάρχει θέση για τη φιλοσοφία στο σημερινό κόσμο; Φυσικά, αλλά μόνο αν βασίζεται στη σημερινή κατάσταση της επιστημονικής γνώσης και των επιστημονικών επιτευγμάτων [...]. Οι φιλόσοφοι δεν μπορούν να απομονώσουν τον εαυτό τους απέναντι στην επιστήμη. Διότι η επιστήμη όχι μόνο διεύρυνε και μεταμόρφωσε την αντίληψή μας για τη ζωή και τον κόσμο, αλλά μετέβαλε επίσης επαναστατικά τους κανόνες με τους οποίους λειτουργεί το μυαλό μας. Cl. Levi – Strauss & D. Eribon, De Pres et de Loin, Παρίσι 1988.

Πηγή: E. Hobsbawm, Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος εικοστός αιώνας, 1914-1991, μτφρ. Β. Καπετανγιάννης θεμέλιο, Αθήνα 1995, σ. 662.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ο Αϊνστάιν, στην πηγή 1, και η Φράνκλιν, στην πηγή 2, αναφέρονται, ο καθένας από τη δική του σκοπιά, στη σχέση επιστήμης–ζωής. Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε την κύρια διαπίστωση στην οποία συγκλίνουν τα δύο κείμενα.
2. Να καταγράψετε στοιχεία της καθημερινής σας ζωής που είτε δεν θα υπήρχαν είτε θα είχαν εντελώς διαφορετική μορφή αν δεν είχαν προηγηθεί οι επιστημονικές και τεχνολογικές κατακτήσεις του 20ού αιώνα.
3. Ένα από τα φαινόμενα που σφράγισαν τον 20ό αιώνα ήταν το ότι μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας απέκτησε πρόσβαση σε πλήθος πληροφοριών και πολιτιστικών αγαθών. Ποιες θετικές προοπτικές και ποιοι κίνδυνοι προκύπτουν από αυτή την εξέλιξη;

ΕΝΟΤΗΤΑ 62

Τέχνες στον κόσμο τον 20ό αιώνα

Κατά τον 20ό αιώνα αναπτύχθηκαν διάφορα καλλιτεχνικά ρεύματα, που έγιναν γνωστά ως μοντερνισμός, και τα οποία, παρά τις διαφορές τους συνέκλιναν σε ορισμένες κοινές θέσεις κάθε μορφή δημιουργίας δεν πρέπει να αποτελεί προσπάθεια απεικόνισης του εξωτερικού περιβάλλοντος αλλά μέσο έκφρασης του εσωτερικού κόσμου του δημιουργού· κατά την καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία το πρωτεύον δεν είναι η κυριαρχία της λογικής αλλά η έκφραση του ασυνείδητου, που αντανακλά πιο πιστά την ανθρώπινη ύπαρξη· τα καλλιτεχνικά έργα δεν πρέπει να αξιολογούνται με παραδοσιακά κριτήρια (νόημα κτλ.)· αντιθέτως το ενδιαφέρον πρέπει να εστιάζεται στη διαδικασία δημιουργίας του έργου.

1. Ανρί Ματίς, Γυναίκα με καπέλο, 1905.

Ο φοβισμός ή φωβισμός [από τη γαλλική λέξη *faunes* (: αγρίμια, θηρία), επειδή οι κριτικοί θεώρησαν πως οι συγκεκριμένοι καλλιτέχνες ζωγράφιζαν παραμορφωτικά, σαν «θηρία»] εμφανίστηκε το 1905 και υποστήριξε με πάθος την επικράτηση του ενστίκτου στη λογική, του καθαρού χρώματος στη μορφή.

Οι φοβιστές (Ματίς Ντεραίν, Βλαμένκ κ.ά.) δεν ζωγράφιζαν ό,τι έβλεπαν αλλά ό,τι αισθάνονταν βλέποντας το θέμα τους.

Ο εξπρεσιονισμός χαρακτηρίστηκε από την απόλυτη κυριαρχία του ενστίκτου για έκφραση (express: εκφράζω), καθώς και από τη χρήση του χρώματος με παθιασμένο τρόπο. Γνώρισε τη μεγάλη ανάπτυξή του στη Γερμανία με τις καλλιτεχνικές ομάδες Η Γέφυρα (1905: Κίρχνερ, Χέκελ κ.ά.) και Γαλάζιος Καβαλάρης (1912: Καντίνσκι κ.ά.). Στο κλίμα αυτό κινήθηκαν και διάφοροι μεμονωμένοι καλλιτέχνες όπως ο Νόλντε, ο Κοκόσκα, η Κόλβιτς κ.ά.

Ο κυβισμός υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα –για ορισμένους το σημαντικότερο μετά την Αναγέννηση– κινήματα της τέχνης του 20ού αιώνα. Οι κυβιστές καλλιτέχνες με κύριους εκπροσώπους τους Πικάσο και Μπρακ, έθεταν ως πρωταρχικό σκοπό τη δημιουργία μιας τέχνης που να απευθύνεται στη νόηση και έρχονταν να επιβάλουν τη δύναμη της λογικής και τη θέληση για οργάνωση. Τα έργα τους αποτελούν συστηματικές προσπάθειες αποτύπωσης του τρισδιάστατου κόσμου στη δισδιάστατη επιφάνεια του πίνακα. Επηρεασμένοι από τις επιστημονικές εξελίξεις του καιρού τους ιδίως από τη θεωρία της σχετικότητας οι κυβιστές θεωρούσαν την εξωτερική εμφάνιση των πραγμάτων σχετική ή ακόμη και μη αληθινή.

Ο φουτουρισμός (future: μέλλον) εμφανίστηκε το 1909 ως ένα κίνημα που αξίωνε τη γενική αλλαγή, αναπτύχθηκε κυρίως στην Ιταλία με κυριότερο εκφραστή τον Μαρινέτι, στράφηκε με σφοδρότητα εναντίον κάθε στοιχείου του παρελθόντος και εξιδανίκευσε το νέο. Στη ζωγραφική κύριοι εκφραστές του ήταν οι Μποτσιόνι, Ρούσολο, Καρά και Σεβερίνι.

2. Πάμπλο Πικάσο,
Βιολί και σταφύλια, 1912.

Η αφηρημένη τέχνη ή ανεικονική τέχνη αναφέρεται στις μορφές τέχνης που δεν αναπαριστούν αναγνωρίσιμα θέματα. Ο πρώτος τέτοιος πίνακας παρουσιάστηκε το 1910 από τον Καντίνσκι. Η αφηρημένη ζωγραφική θεμελιώθηκε στην ιδέα ότι η αξία της τέχνης προκύπτει όχι από την απεικόνιση ενός θέματος αλλά από τις μορφές και τα χρώματα.

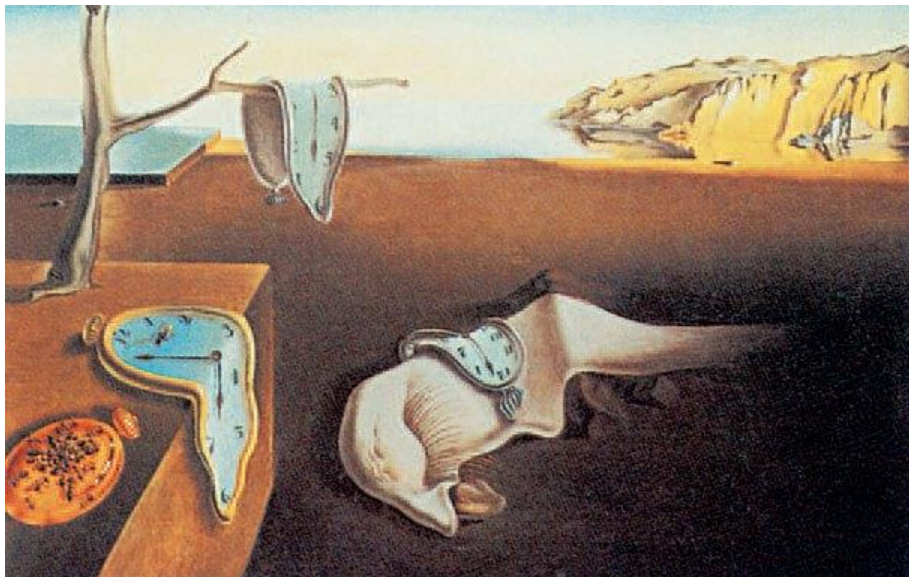

3. Βασίλι Καντίνσκι, Η πρώτη αφηρημένη ακουαρέλα,
1910.

Ο ντανταϊσμός (από τη φράση dada) υπήρξε γέννημα της αποστροφής που προκάλεσε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και χλεύασε κάθε στοιχείο κοινωνικής ζωής που θεωρούσε συμβατικό. Αναζητώντας εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης, οι ντανταϊστές (Τζαρά, Ντισάν, Πικαμπιά κ.ά.) ανέδειξαν κοινά αντικείμενα

της καθημερινής ζωής σε έργα τέχνης.

Ο σουρεαλισμός (υπερρεαλισμός) εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1920 και επηρεάστηκε βαθύτατα από τον ντανταϊσμό, την ψυχανάλυση, αλλά και από τις πολιτικές εξελίξεις του καιρού του (1917: ρωσική επανάσταση). Δεν υπήρξε απλώς ένα καλλιτεχνικό ρεύμα αλλά μάλλον ένα επαναστατικό κίνημα που αξίωσε γενικότερες αλλαγές. Πρωτεργάτης ήταν ο διανοητής Αντρέ Μπρετόν. Κύριοι εκφραστές του στη ζωγραφική υπήρξαν ο Μιρό, γνωστός για τα ονειρικά γεωμετρικά του σχήματα, ο Ερνστ, που επιδίωκε να υποβάλει στον θεατή την αίσθηση αποπροσανατολισμού που υπάρχει στα όνειρα, ο Νταλί, ο Μαγκρίτ κ.ά.

4. Σαλβαδόρ Νταλί, Η επιμονή της μνήμης - Τα μαλακά ρολόγια, 1931.

Το **μπαουχάους** εμφανίστηκε το 1919, με κέντρο την ομώνυμη σχολή σχεδίου που διεύθυνε ο αρχιτέκτονας Βάλτερ Γκρόππιους (1919-1928) στη Γερμανία. Θεωρώντας ότι εκείνο που προέχει είναι η λειτουργικότητα ενός κτιρίου, οι δημιουργοί του μπαουχάους επιδίωξαν να γεφυρώσουν την απόσταση ανάμεσα στην υψηλή τέχνη και την εφαρμοσμένη δημιουργία.

Μετά την επικράτηση του ναζισμού, το μπαουχάους θεωρήθηκε εκφυλισμένη τέχνη, η σχολή έκλεισε και οι πρωτεργάτες της εγκατέλειψαν τη χώρα. Οι αρχές του μπαουχάους, ωστόσο, υιοθετήθηκαν από τον Γαλλο-ελβετό Λε Κορμπιζιέ, τον κορυφαίο, ίσως, αρχιτέκτονα του 20ού αιώνα, που μεταπολεμικά προχώρησε, στο πλαίσιο πάντα του μοντερνισμού, και σε πιο προσωπικές αναζητήσεις.

5. Βάλτερ Γκρόπιους, Το Μπαουχάους, Ντεσάου, 1926.

Εντελώς ξεχωριστές περιπτώσεις δημιουργών υπήρξαν ο Κλέε, που διακρίθηκε για τη λεπτότητα των σχεδίων του και τη μαγική απόδοση του βάθους, ο Σαγκάλ, τα έργα του οποίου διακρίνονται για την απόλυτη περιφρόνηση κάθε αρχής και κανόνα, ο Μοντιλιάνι, που χάρη στις προσωπογραφίες του κατέχει μοναδική θέση στη σύγχρονη ιστορία της τέχνης και ο Ουτριλό, που ασχολήθηκε με την απεικόνιση γαλλικών πόλεων δίνοντας έργα που χαρακτηρίζονται από άρτια οργάνωση του χώρου.

Κατά τον Μεσοπόλεμο, οι καλλιτεχνικές πρωτοπορίες άρχισαν να χάνουν τη δημιουργική τους δύναμη. Οι διώξεις που εξαπέλυσαν έναντι τους οι ναζί, οι οποίοι χαρακτήρισαν όλα τα πρωτοποριακά δημιουργήματα «εκφυλισμένη τέχνη», συνέβαλαν σίγουρα σε αυτό. Την

ίδια εποχή, στη Σοβιετική Ένωση επιβαλλόταν ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός, ένα αισθητικό δόγμα που είχε ως σκοπό την προβολή των ιδεωδών του καθεστώτος.

Ο αφηρημένος εξπρεσιονισμός αναπτύχθηκε μεταπολεμικά στις ΗΠΑ με εκπρόσωπο τον Πόλοκ, που ενδιαφέρθηκε για τη διαδικασία δημιουργίας του έργου τέχνης.

6. Τζάκσον Πόλοκ,
Η σύγκλιση, 1952.

Η **pop art** (pop από το popular: λαϊκός) ήταν μια απόπειρα κάλυψης της απόστασης ανάμεσα στην «υψηλή τέχνη» και τη «λαϊκή κουλτούρα» που αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1960 με κύριο εκπρόσωπο τον Άντι Ουόρχολ.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα εμφανίστηκαν ρεύματα που αξιοποίησαν μέσα έκφρασης όπως το ανθρώπινο σώμα (body art) και οι νέες τεχνολογίες (video art).

Η μουσική ανανεώθηκε. Στις αρχές του 20ού αιώνα εμφανίστηκε στις ΗΠΑ η τζαζ, που είχε τις ρίζες της στις παραδόσεις των Αφροαμερικανών. Η εποχή μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο σφραγίστηκε από το ροκ εν ρολ, με πρώτο μεγάλο είδωλο τον τραγουδιστή Έλβις Πρίσλεϊ. Η μουσική αυτή εξελίχθηκε σ' ένα παγκόσμιο κίνημα και μέσα από συγκροτήματα όπως οι Μπιτλς και οι Ρόλινγκ Στόουνς άγγιξε κάποιες φορές και κοινωνικά θέματα.

7. Οι Μπιτλς, ένα από τα σημαντικότερα μουσικά συγκροτήματα του 20ου αιώνα.

Ο κινηματογράφος, αν και βωβός αρχικά, εξελίχθηκε τόσο γρήγορα, ώστε πριν ακόμη τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο γινόταν λόγος για βιομηχανία του κινηματογράφου. Κορυφαία φυσιογνωμία υπήρξε ο Τσάρλι Τσάπλιν, ο θρυλικός Σαρλό. Όταν αργότερα συνδυάστηκαν εικόνα και ήχος ο κινηματογράφος απέκτησε τεράστια δύναμη. Σημαντική υπήρξε την περίοδο αυτή η ανάπτυξη του σοβιετικού κινηματογράφου, με κορυφαίο εκπρόσωπο τον σκηνοθέτη Σεργκέι Αϊζενστάιν. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ο ιταλικός νεορεαλισμός και η γαλλική νουβέλ βαγκ (νέο κύμα) ανανέωσαν τον κινηματογράφο.

8. Ο Τσάρλι Τσάπλιν στην ταινία Μοντέρνοι Καιροί (1936).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να μελετήσετε τον πίνακα του Ματίς Γυναίκα με καπέλο (εικόνα 1) ανιχνεύοντας σε αυτόν τα κύρια γνωρίσματα του φοβισμού.
2. Ο πίνακας του Νταλί Η επιμονή της μνήμης - Τα μαλακά ρολόγια (εικόνα 4) συμπυκνώνει ορισμένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της σουρεαλιστικής ζωγραφικής. Να τα αναζητήσετε και να τα καταγράψετε σε σύντομο κείμενο.
3. Να περιγράψετε το κτίριο του Μπαουχάους (εικόνα 5) καταγράφοντας τα κύρια γνωρίσματά του.

ΕΝΟΤΗΤΑ 63

Η ποίηση και η πεζογραφία στον κόσμο τον 20ό αιώνα¹

Ποίηση

Η κληρονομιά του συμβολισμού Ο συμβολισμός που εμφανίστηκε γύρω στα 1870 στη Γαλλία, κυριάρχησε έως τις αρχές της δεκαετίας του 1920 κυρίως με τη μορφή της «καθαρής ποίησης», μιας προσπάθειας ποιητικής έκφρασης απαλλαγμένης από καθετί μη ποιητικό με κύριο εκφραστή τον Βαλερί. Παράλληλα, οι Ρίλκε στη Γερμανία, Χιμένεθ (Νόμπελ 1956) και Ματσάδο στην Ισπανία, Γέιτς στη Μ. Βρετανία, Ντ' Ανούντσιο στην Ιταλία είναι οι σημαντικότεροι μόνο από τους Ευρωπαίους ποιητές που επηρεάστηκαν.

Οι ανακατατάξεις των αρχών του 20ου αιώνα – Ο μοντερνισμός Τα κινήματα του μοντερνισμού οδήγησαν τους ποιητές στην εγκατάλειψη των παραδοσιακών ποιητικών τεχνικών και στην αναζήτηση νέων λύσεων. Πρωτοπόρος υπήρξε ο Γάλλος Απολιναίρ.

Ο φουτουρισμός και ο ντανταϊσμός υποστήριξαν ότι η ποίηση έπρεπε να απελευθερωθεί πλήρως από τη μορφή. Η φουτουριστική ποίηση, εκτός από την Ιταλία, γνώρισε σημαντική απήχηση και στη Ρωσία (1913-1920), με κύριους εκφραστές τον Χλέμπνικοφ

1. Η παγκόσμια λογοτεχνία του 20ού αιώνα θα εξεταστεί στο μάθημα της Λογοτεχνίας. Εδώ περιοριζόμαστε στη συνοπτική παρουσίαση της ποίησης και της πεζογραφίας του 20ού αιώνα, προσεγγίζοντας το θέμα με κριτήρια ιστορικά, δίχως να επιδιώκεται η εξαντλητική διαπραγματεύσή του.

και τον ένθερμο υποστηρικτή της ρωσικής επανάστασης Μαγιακόφσκι.

Ο σουρεαλισμός (υπερρεαλισμός) πρότεινε ένα νέο τρόπο πρόσληψης της πραγματικότητας τον ψυχικό αυτοματισμό, που στηριζόταν στην εξάλειψη κάθε ελέγχου από τη λογική. Μέσα από το έργο κυρίως των Μπρετόν, Ελιάρ και Αραγκόν διαμορφώθηκε η μέθοδος της «αυτόματης γραφής», που επιδίωκε την ανάσυρση από το υποσυνείδητο στοιχείων που είχαν απωθηθεί εκεί από τη λογική.

1. Ο Αντρέ Μπρετόν εξηγεί τον μηχανισμό της «αυτόματης γραφής»

Συγκεντρωθείτε σ' αυτό που έχετε να γράψετε, αφού εγκατασταθείτε σ' ένα μέρος όσο το δυνατόν ευνοϊκότερο γι' αυτό τον σκοπό. Περάστε στην πιο παθητική ή την πιο δεκτική κατάσταση που σας είναι δυνατόν. Αφαιρέστε το μυαλό σας, τα ταλέντα σας, κι όλων των άλλων. Πείτε στον εαυτό σας ότι η λογοτεχνία είναι ένας από τους πιο θλιβερούς δρόμους που οδηγούν παντού. Γράψτε γρήγορα χωρίς προσχεδιασμένο θέμα, αρκετά γρήγορα ώστε να μη συγκρατήσετε και να μη βρεθείτε στον πειρασμό να ξαναδιαβάσετε αυτά που έχετε γράψει. Η πρώτη φράση θα έρθει τελείως μόνη, αφού αληθεύει πως κάθε δευτερόλεπτο υπάρχει στη συνειδητή σκέψη μας μια παράξενη φράση που δεν επιδιώκει παρά να εξωτερικευτεί. Είναι αρκετά δύσκολο να εκφραστείτε στην περίπτωση της επόμενης φράσης [...]. Λίγο πρέπει να σας ενδιαφέρει εξάλλου· σ' αυτό εδρεύει, κατά το μεγαλύτερο μέρος το ενδιαφέρον του σουρεαλιστικού παιχνιδιού.

A. Breton, Μανιφέστα του σουρεαλισμού, μτφρ. Ε. Μοσχονά, Δωδώνη, Αθήνα 1972, σ. 33-34.

Ο αγγλοσαξονικός μοντερνισμός (μέσο δεκαετίας 1910–τέλη δεκαετίας 1940), με κύριους εκφραστές τους Έλιοτ (Νόμπελ 1948) και Πάουντ, μιλώντας για παρακμή του πολιτισμού και υποστηρίζοντας τη θέση ότι ο σύγχρονος κατακερματισμένος άνθρωπος πρέπει να ολοκληρωθεί για να λυτρωθεί, άλλαξε την αγγλόφωνη ποίηση ασκώντας μεγάλη επίδραση και σε μη αγγλόφωνους δημιουργούς. Ξεχωριστές μορφές της αγγλόφωνης ποίησης κατά τον 20ό αιώνα υπήρξαν, επίσης ο Ντίλαν Τόμας και ο Ιρλανδός Γέιτς (Νόμπελ 1923).

Κατά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα η ποίηση εξέφρασε τόσο τη φρίκη από την εμπειρία του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου όσο και τις νέες ανασφάλειες που γέννησαν η πυρηνική απειλή, η αποξένωση των ανθρώπων και η καταστροφή του περιβάλλοντος.

Πεζογραφία

Το νεοτεριστικό ή μοντερνιστικό μυθιστόρημα ήταν το αποτέλεσμα της εφαρμογής των αρχών του μοντερνισμού στην πεζογραφία. Όσοι πεζογράφοι τις υιοθέτησαν διακήρυξαν ότι η πραγματικότητα είναι σχετική και ότι η αλήθεια, εάν υπάρχει, βρίσκεται μόνο στην ατομική συνείδηση κάθε ανθρώπου. Το ενδιαφέρον στράφηκε από το εξωτερικό περιβάλλον στον εσωτερικό κόσμο των ηρώων. Οι παραδοχές αυτές οδήγησαν στην εγκατάλειψη της γραμμικής αφήγησης στη συχνή χρησιμοποίηση του εσωτερικού μονολόγου και στη σκιαγράφηση των χαρακτήρων των ηρώων σύμφωνα με τις επιταγές της ψυχολογίας. Έτσι, άρχισε να διαμορφώνεται το νεοτεριστικό ή μοντερνιστικό μυθιστόρημα, με πρωτεργάτες τους Προυστ, Τζόις, Κάφκα, Μούζιλ, Τόμας Μαν (Νόμπελ 1929) και τη Γουλφ.

Το ρεαλιστικό μυθιστόρημα συνέχισε να δίνει σημαντικά έργα. Η φρίκη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου

προκάλεσε ένα ισχυρό κύμα ρεαλιστικής αντιπολεμικής πεζογραφίας που έγινε ιδιαίτερα αισθητό στη Γαλλία τη δεκαετία του 1920 (έργα των Μπαρμπίς, Ντορφλές Ντιαμέλ κ.ά.) και ενέπνευσε δύο από τους σημαντικότερους Αμερικανούς συγγραφείς του 20ού αιώνα, τον Ντος Πάσος και τον Χεμινγκουέι (Νόμπελ 1954). Οι συνθήκες κρίσης που προκάλεσε στις ΗΠΑ το κραχ του 1929 έδωσαν σπουδαία μυθιστορήματα από τους Φόκνερ (Νόμπελ 1949) και Στάινμπεκ (Νόμπελ 1962). Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο η γερμανική πεζογραφία στράφηκε στη μελέτη της ανθρώπινης αποξένωσης και στον πολιτικό προβληματισμό στα έργα των δύο σημαντικότερων μεταπολεμικών Γερμανών συγγραφέων Μπελ (Νόμπελ 1972) και Γκρας (Νόμπελ 1999).

2. Ο Τζον Στάινμπεκ δηλώνει πίστη στην απόλυτη ελευθερία

Και να σε τι πιστεύω: πως το ελεύθερο κι ερευνητικό πνεύμα του ανθρώπινου ατόμου είναι το πολύτιμότερο πράγμα στον κόσμο. Και να για ποιο θ' αγωνιστώ: για να 'ναι ελεύθερο το πνεύμα να πάρει οποιαδήποτε διεύθυνση θέλει, χωρίς να το κατευθύνουν. Και να τι θα καταπολεμήσω: οποιαδήποτε ιδέα, θρησκεία ή κυβέρνηση που περιορίζει ή εξοντώνει το άτομο. Αυτός είμαι, κι αυτήν τη θέση παίρνω.

Τζ. Στάινμπεκ, Ανατολικά της Εδέμ, μτφρ. Κ. Πολίτης γράμματα, Αθήνα 1982.

Ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός ασχολήθηκε με την παρουσίαση της σύγκρουσης εργατών – αστών, στις διάφορες μορφές της καθώς και με την εξύμνηση της ζωής στις λαϊκές δημοκρατίες. Τα έργα που έδωσε είχαν, σε ορισμένες περιπτώσεις υψηλή αισθητική αξία

(Σόλοχοφ, Νόμπελ 1965), συχνά, όμως διακρίνονταν από σχηματικότητα. Παράλληλα, συγγραφείς όπως ο Πάστερνακ (Νόμπελ 1958) και ο Σολτζενίτσιν (Νόμπελ 1970) απέρριψαν τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό και άσκησαν με τα έργα τους κριτική στο σοβιετικό καθεστώς.

Η λογοτεχνία του παραλόγου εκφράστηκε σε υψηλό επίπεδο στο έργο του Κάφκα ήδη από τη δεκαετία του 1920. Αναδύθηκε, ωστόσο, με ιδιαίτερη ένταση στη Γαλλία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ως αντίδραση στην παραδοσιακή λογοτεχνία. Για διανοητές όπως ο φιλόσοφος Σαρτρ (Νόμπελ 1964 –δεν το δέχτηκε) και συγγραφείς όπως οι Καμί (Νόμπελ 1957), Μπέκετ (Νόμπελ 1969) και Ζενέ, από τους κύριους εκπροσώπους της λογοτεχνίας του παραλόγου, ο άνθρωπος είναι μια μεμονωμένη ύπαρξη ριγμένη σε ένα αφιλόξενο σύμπαν.

Η λογοτεχνία του φανταστικού, αν και προϋπήρχε, γνώρισε κατά τον 20ό αιώνα σημαντική ανάπτυξη με τα έργα των Χάξλεϊ, Ασίμοφ και Κλαρκ. Σε αυτή την κατηγορία μπορούν να ενταχθούν και ορισμένα έργα του Όργουελ, που μίλησε για το μέλλον υπογραμμίζοντας τους κινδύνους ελέγχου της σκέψης.

Ο μαγικός ρεαλισμός είναι όρος ο οποίος επινοήθηκε για να περιγράψει μια μορφή πεζογραφήματος που συνδυάζει ρεαλιστικές περιγραφές με έντονα φανταστικά ή μυθικά στοιχεία. Κύριοι εκπρόσωποί του ο Μπόρχες, ο Μαρκές (Νόμπελ 1982) και η Αλιέντε.

Τέλος στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα αναπτύχθηκε η πεζογραφία, που αφορούσε ομάδες οι οποίες είχαν βιώσει ή βίωναν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η κοινωνική θέση των γυναικών απασχόλησε έργα των ντε Μποβουάρ, Ντιράς και Γιουρσενάρ. Η θέση των Αφροαμερικανών στην κοινωνία των ΗΠΑ ήταν,

επίσης, ζήτημα που έθιξαν κυρίως Αφροαμερικανοί λογοτέχνες ανάμεσα στους οποίους ξεχώρισε η μυθιστοριογράφος Τόνι Μόρισον, η πρώτη μαύρη γυναίκα που έλαβε το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας (1993). Παράλληλα, σημαντικά μυθιστορήματα με αναφορές στο απαρτχάιντ έδωσε η λευκή Νοτιοαφρικανή Γκόρτιμερ (Νόμπελ 1991).

3. Αλμπέρ Καμί: ο άνθρωπος ζει σ' έναν παράλογο κόσμο

[...] μέσα σ' ένα σύμπαν στερημένο από ψευδαισθήσεις και φώτα, ο άνθρωπος νιώθει ξένος. Σ' αυτή την εξορία [...] δεν υπάρχει βοήθεια. Αυτή η απόσταση του ανθρώπου από τη ζωή του [...] αποτελεί κυριολεκτικά το συναίσθημα του παραλόγου.

Α. Καμί, Ο μύθος του Σίσυφου. Δοκίμιο πάνω στο παράλογο, μτφρ. Β. Χατζηδημητρίου, Μπουκουμάνης, Αθήνα 1973, σ. 14.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να σχολιάσετε τα όσα λέει ο Αντρέ Μπρετόν (πηγή 1) για την αυτόματη γραφή.
2. **Διαθεματική δραστηριότητα:** Να διαβάσετε το μυθιστόρημα του Χεμινγκουέι Αποχαιρετισμός στα όπλα, να δείτε την ομώνυμη κινηματογραφική ταινία και στη συνέχεια να κάνετε σχετική παρουσίαση στην τάξη σας.

ΕΝΟΤΗΤΑ 64

Τα Γράμματα στην Ελλάδα τον 20ό αιώνα

Η περίοδος 1900-1922 Οι κοινωνικοπολιτικές και ιδεολογικές εξελίξεις των αρχών του 20ού αιώνα γέννησαν το «ιδεολογικό μυθιστόρημα». Λογοτέχνες όπως οι Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, Κωνσταντίνος Θεοτόκης και Δημοσθένης Βουτυράς έχοντας υιοθετήσει σοσιαλιστικές ιδέες ασχολήθηκαν με κοινωνικά θέματα. Παράλληλα, δημιουργοί όπως ο Περικλής Γιαννόπουλος, ο Ίων Δραγούμης και η Πηνελόπη Δέλτα μίλησαν για τους αγώνες του ελληνισμού.

Στην ποίηση, ο Άγγελος Σικελιανός υιοθετώντας την παλαμική αντίληψη για την ενότητα του ελληνικού παρελθόντος με το παρόν, μίλησε στο πλούσιο ποιητικό και θεατρικό του έργο για την αρχαία Ελλάδα επιχειρώντας την αναβίωση των αρχαίων Δελφικών Εορτών.

Παράλληλα, εκδηλώνονταν και κάποιες προσπάθειες ανανέωσης της ελληνικής ποίησης που αντλούσαν κυρίως από τον γαλλικό συμβολισμό και εκφράστηκαν στα έργα των Α. Μελαχρινού, Κ. Βάρναλη, Μ. Αυγέρη και Ν. Λαπαθιώτη.

Ακριβώς τη στιγμή που ο Κωστής Παλαμάς ολοκλήρωνε, ουσιαστικά, το έργο του, ο Κωνσταντίνος Καβάφης έφτανε στην ωριμότητά του ως ποιητής. Στον αντίποδα όχι μόνο της παλαμικής αλλά και ολόκληρης της ελληνικής ποίησης της εποχής ο Καβάφης κατέληξε, αναζητώντας νέους ποιητικούς δρόμους στη διαμόρφωση ενός εντελώς προσωπικού ύφους που διακρίνεται για τη λιτότητα, τη λεπτή ειρωνική διάθεση και την παραδοχή ότι οι αξίες είναι πάντα σχετικές. Όλα αυτά κάνουν πολλούς να πιστεύουν ότι ο Καβάφης

υπήρξε ο κορυφαίος Έλληνας ποιητής κι ένας από τους σημαντικότερους της ανθρωπότητας για τον 20ό αιώνα.

1. Κωνσταντίνος Καβάφης, ένας σύγχρονος ποιητής

Αντίθετα απ' τον πληθωρικό και πολύπλευρο Παλαμά, τον «ποιητή του καιρού του και του γένους του», ο απομονωμένος έξω απ' τον ελληνικό χώρο και αφοσιωμένος σχεδόν μόνο στην ποίηση και στην ανάγνωση της ιστορίας Καβάφης, ο εκλεκτικός και ιδιόρρυθμος, στάθηκε πιο πολύ ποιητής του δικού μας παρόντος και του ελληνιστικού παρελθόντος. [...] πέρα απ' τους οποιουσδήποτε δεσμούς με την εποχή του, περιέχει τόσα στοιχεία σύγχρονα και βρίσκεται τόσο κοντά στην ψυχολογία του μεταπολεμικού ανθρώπου, ώστε δικαιολογημένα να θεωρείται σήμερα ο «υπ' αριθμό ένα» πρόδρομος της νεότερης ποίησης. Και δεν είναι μονάχα το σπάσιμο της παραδοσιακής μορφής ό,τι του δίνει τον τίτλο του προδρόμου, ούτε η επίδραση που άσκησε κι εξακολουθεί να ασκεί. Εκτός απ' τα εξωτερικά γνωρίσματα, έχει και βαθύτερες συγγένειες με τη σύγχρονη ποίηση.

Κ. Στεργιόπουλος (επιμ.), Η ελληνική ποίηση, Σοκόλης, Αθήνα 1990, τόμ. 3ος σ. 197.

1. Κωνσταντίνος Καβάφης

Η λογοτεχνία του Μεσοπολέμου Οι προσπάθειες ανανέωσης της ποίησης συνεχίστηκαν και στη δεκαετία του 1920. Ξεχώρισε ο Κώστας Καρυωτάκης που στράφηκε κατά της συμβατικότητας αλλά οδηγήθηκε σε αδιέξοδο και τελικά αυτοκτόνησε (1928).

Ένα χρόνο μετά την αυτοκτονία του Καρυωτάκη δημοσιεύθηκε από τον νεαρό τότε Γιώργο Θεοτοκά το βιβλίο *Ελεύθερο πνεύμα*, ένα κείμενο – μανιφέστο που ασκούσε αυστηρή, σχεδόν απορριπτική, κριτική σε όλη την προγενέστερη ελληνική λογοτεχνία και ζητούσε τον αναπροσανατολισμό προς την Ευρώπη. Ήταν ένα έργο που έμελλε να σημαδέψει την ελληνική λογοτεχνία, η οποία μετά την ήττα στη Μικρά Ασία και την οριστική κατάρρευση της Μεγάλης Ιδέας αναζητούσε ένα νέο όραμα.

Στην ατμόσφαιρα αυτή δημοσιεύθηκε, το 1931, η συλλογή *Στροφή* του Γιώργου Σεφέρη. Ποιητής αδρός και λιτός αφομοίωσε γόνιμα τους ποιητικούς τρόπους των Έλιοτ και Πάουντ αρχίζοντας να δημιουργεί δικό του ποιητικό σύμπαν. Παράλληλα, έκαναν την εμφάνισή τους ο Ανδρέας Εμπειρικός (Υψικάμινος) και ο Νίκος Εγγονόπουλος (Μπολιβάρ), πρώτοι εκφραστές του υπερρεαλισμού στην Ελλάδα, ο Οδυσσέας Ελύτης (Προσανατολισμοί), ο Γιάννης Ρίτσος (Επιτάφιος), ο Νικηφόρος Βρεττάκος, ο Νικόλας Ράντος και ο Γιώργος Σαραντάρης.

2. Η γενιά του '30: σε αναζήτηση της ελληνικότητας

Μέχρι το 1922 το κύριο ζήτημα για το ελληνικό έθνος ήταν πρόβλημα ενότητας και συνέχειας [...], ενώ από το 1923 το ζήτημα μετασχηματίζεται σε πρόβλημα διαφοράς (ελληνικότητα): πώς δηλαδή θα ξεχωρίσουμε από τα άλλα έθνη και πώς θα προβληθεί η ελληνική

ιδιαιτερότητα. Συγγραφείς, όπως ο Σεφέρης και ο Θεοτοκάς, προσπάθησαν να αντιπαραθέσουν τον «ελληνικό ελληνισμό» στον «ευρωπαϊκό ελληνισμό» και να τονίσουν το στρατηγικό του ρόλο στο δυτικό πολιτισμό. Ο Θεοτοκάς μάλιστα οραματιζόταν ένα νέο ξύπνημα του ελληνισμού ως μελλοντικού καθοδηγητή της Ευρώπης.

Δ.Τζιόβας, Οι μεταμορφώσεις του εθνισμού και το ιδεολόγημα της ελληνικότητας στο μεσοπόλεμο, Οδυσσέας, Αθήνα 1989, σ. 51-52.

2. Λογοτέχνες της γενιάς του '30.

Οι νέοι αυτοί δημιουργοί καθιερώθηκε να αποκαλούνται γενιά του '30 και ήταν εκείνοι που ανανέωσαν ουσιαστικά την ελληνική ποίηση εγκαταλείποντας το μέτρο, την ομοιοκαταληξία και αδιαφορώντας για τη λογική αλληλουχία του ποιήματος· την ίδια στιγμή υιοθετούσαν τον ελεύθερο στίχο και το λεξιλόγιο της καθημερινής ομιλίας.

Παράλληλα, ιδιαίτερη ανάπτυξη γνώρισε το μυθιστόρημα. Ο Θεοτοκάς με την Αργώ άνοιξε κι αυτή τη φορά τον δρόμο. Ακολούθησαν οι Μ. Καραγάτσης, Θ. Πετσάλης και Α. Τερζάκης. Άλλοι, όπως οι Γ. Μπεράτης, Γ. Σκαρίμπας και Μέλπω Αξιώτη, στράφηκαν σε πιο ριζοσπαστικές αναζητήσεις. Την ίδια εποχή στη Θεσσαλονίκη λογοτέχνες όπως οι Στέλιος Ξεφλούδας, Γιώργος Δέλιος και Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης επιχειρούσαν να αφομοιώσουν κατακτήσεις του ευρωπαϊκού μοντερνισμού όπως ο εσωτερικός μονόλογος. Συγχρόνως η ιστορία σημάδεψε το έργο των συγγραφέων που καταπιάστηκαν με τη λογοτεχνική μετάπλαση της εμπειρίας του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου και του μικρασιατικού πολέμου, όπως ο Στρατής Μυριβήλης (Η ζωή εν τάφω), ο Στρατής Δούκας (Η ιστορία ενός αιχμαλώτου) και ο Ηλίας Βενέζης (Το Νούμερο 31328). Εντελώς ιδιόμορφη περίπτωση λογοτέχνη, ο Νίκος Καζαντζάκης ταλαντεύτηκε ανάμεσα σε διάφορα φιλοσοφικά πιστεύω, ιδεολογίες και θρησκείες παρουσίασε προπολεμικά το ποιητικό έργο Οδύσσεια, για να δώσει αργά, τις δεκαετίες του '40 και του '50, τα σημαντικότερα έργα του.

3. Οδυσσέας Ελύτης. 4. Γιάννης Ρίτσος.
5. Γιώργος Σεφέρης. Τρεις κορυφαίοι Νεοέλληνες λογοτέχνες.

3. Η ποίηση του Μανόλη Αναγνωστάκη

Η πολιτική ποίηση του Αναγνωστάκη αλλά και των άλλων ποιητών που συγκαταλέγονται στο ρεύμα αυτό, του Άρη Αλεξάνδρου, του Πάνου Θασίτη, του Κλείτου Κύρου, του Τίτου Πατρίκιου, έδωσε το μεγαλύτερο δυνατό εύρος και βάθος στη σχέση της πολιτικής με την ποίηση: απομακρυνόμενη από την κοινώς λεγόμενη στράτευση, κατάφερε να συνδέσει την πολιτική εμπειρία [...] με την ερωτική και την υπαρξιακή αγωνία αλλά και τα ερωτηματικά για την ίδια τη φύση και το σκοπό της ποίησης.

Β. Αποστολίδου, «Μεταπολεμική λογοτεχνία, 1949-1974», Ιστορία του νέου ελληνισμού, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, τόμ. 9ος, σ. 205-206.

Η μεταπολεμική λογοτεχνία Οι Σεφέρης Ρίτσος και Ελύτης δημιουργοί γνωστοί προπολεμικά, έδωσαν τα πιο ώριμα δείγματα του έργου τους μετά τον πόλεμο. Ο Γ. Σεφέρης (Νόμπελ 1963) δέχτηκε επιρροές τόσο από τον συμβολισμό (Στροφή) όσο και από τον υπερρεαλισμό (Ημερολόγιο καταστροφώματος Β'). Ο Γ. Ρίτσος (Βραβείο Λένιν 1977), στρατευμένος στις ιδέες του κομμουνισμού, μίλησε μέσα από την ποίησή του (Ρωμιοσύνη, Επιτάφιος) για τον λαό και την ιστορία του. Ο Οδ. Ελύτης (Νόμπελ 1979), επηρεασμένος από τον υπερρεαλισμό, αναφέρθηκε τόσο στα ιστορικά βιώματα του ελληνισμού (Άξιον Εστί) όσο και στην αναζήτηση του ωραίου και του έρωτα (Μαρίνα των βράχων).

Η πρώτη μεταπολεμική γενιά ποιητών (Άρης Αλεξάνδρου, Μανόλης Αναγνωστάκης, Νάνος Βαλαωρίτης, Έκτωρ Κακναβάτος, Μιχάλης Κατσαρός, Κλείτος Κύρου, Τάσος Λειβαδίτης, Τίτος Πατρίκιος, Μίλτος Σαχτούρης, Τάκης Σινόπουλος κ.ά.) έγραψε βαθιά

επηρεασμένη από τα βιώματα της περιόδου 1940-1949. Στην ίδια ατμόσφαιρα κινήθηκαν και οι πεζογράφοι της (Στ. Τσίρκας, Μ. Αλεξανδρόπουλος, Ά. Αλεξάνδρου, Ν. Κάσδαγλης, Αλ. Κοτζιάς, Σπ. Πλασκοβίτης, Α. Φραγκιάς, Δ. Χατζής).

Η δεύτερη μεταπολεμική γενιά ποιητών (Ντίνος Χριστιανόπουλος, Κική Δημουλά, Νίκος Αλέξης Ασλάνογλου, Βύρων Λεοντάρης, Μάριος Μακρίδης, Σπύρος Τσακνιάς, Στέφανος Ροζάνης, Ανέστης Ευαγγέλου, Β. Καραβίτης κ.λ.) στράφηκε περισσότερο στον εσωτερικό κόσμο, δίχως ωστόσο, να εγκαταλείψει εντελώς τις πολιτικές αναφορές. Η στροφή αυτή οδήγησε ορισμένους δημιουργούς σε πιο ατομικές αναζητήσεις στις οποίες δέσποσε η υπαρξιακή και μεταφυσική αγωνία (Κ. Δημουλά). Οι πεζογράφοι (Μ. Κουμανταρέας, Γ. Ιωάννου, Θ. Βαλτινός, Χρ. Μηλιώνης, Ηλ. Χ. Παπαδημητρακόπουλος, Π. Αμπατζόγλου, Β. Βασιλικός) πρόσθεσαν στα κοινωνικοπολιτικά θέματα την ενασχόληση με καταστάσεις της ιδιωτικής ζωής υιοθετώντας τόνο εξομολογητικό.

Η ποιητική γενιά του '70 (Λευτέρης Πούλιος, Βασίλης Στεριάδης Γιάννης Κοντός, Μαρία Λαϊνά, κ.ά.) ωρίμασε στα χρόνια της δικτατορίας και εξέφρασε μια απορριπτική διάθεση απέναντι σε κάθε μορφής εξουσία.

Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα εκδηλώθηκαν στο πλαίσιο της ελληνικής πεζογραφίας ποικίλες αναζητήσεις. Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες ήταν εκείνη που, τοποθετώντας την πλοκή σε περιοχές που άλλοτε υπήρχε έντονη ελληνική παρουσία (Μ. Ασία, Αίγυπτος κ.ά.), επιδίωξε να ορίσει το ελληνικό μέσα από την αλληλεπίδρασή του με το αλλοεθνές και το αλλόθρησκο. Το αποτέλεσμα ήταν ένα νέου τύπου ιστορικό μυθιστόρημα, με κύριους εκπροσώπους τους Ν. Θέμελη, Ρ. Γαλανάκη, Αλ. Πανσέληνο, Σ. Τριαντάφυλλου, Θ. Γρηγοριάδη και Μ. Δούκα.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ...

Η νεοελληνική λογοτεχνία στο Διαδίκτυο

Επισκεφτείτε τον ηλεκτρονικό κόμβο του Σπουδα-
στηρίου Νέου Ελληνισμού (www.snhell.gr), όπου
υπάρχουν πλούσιες αναφορές στο έργο των
περισσότερων Νεοελλήνων λογοτεχνών.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. **Διαθεματική δραστηριότητα:** Αφού μελετήσετε τα ποιήματα του Κ. Καβάφη που υπάρχουν στο βιβλίο των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της τάξης σας, να αναζητήσετε στοιχεία τους που να τεκμηριώνουν την εκτίμηση του Κ. Στεργιόπουλου (πηγή 1) ότι ο Κ. Καβάφης πρέπει να θεωρηθεί «“υπ’ αριθμό ένα” πρόδρομος της νεότερης ποίησης».
2. Αφού μελετήσετε την πηγή 2, να παρουσιάσετε και να σχολιάσετε τις κύριες ιδεολογικές επιδιώξεις της γενιάς του '30.
3. Ποια επίδραση άσκησαν οι εξελίξεις της περιόδου 1940-1949 στο έργο των ποιητών της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς;

ΕΝΟΤΗΤΑ 65

Οι Τέχνες στην Ελλάδα τον 20ό αιώνα

Η ζωγραφική στις αρχές του 20ού αιώνα βρισκόταν, ακόμη, υπό την επιρροή της σχολής του Μονάχου με κύριο εκπρόσωπο τον Γ. Ιακωβίδη.

Σχεδόν παράλληλα, όμως άρχισε η βαθμιαία εισαγωγή και στην Ελλάδα νέων καλλιτεχνικών προτύπων. Οι Κωνσταντίνος Παρθένης (1878-1967), Κωνσταντίνος Μαλέας (1879-1928) και Γιώργος Μπουζιάνης (1885-1959), οι θεωρούμενοι τρεις «πατέρες» της ελληνικής τέχνης του 20ού αιώνα, θα υπερβούν την απλή αποτύπωση της οπτικής πραγματικότητας. Δίχως να απορρίψουν την έως τότε ζωγραφική παράδοση, θα ακολουθήσουν, επηρεασμένοι από τον ιμπρεσιονισμό, σύγχρονους εκφραστικούς δρόμους δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στο φως δείχνοντας ενδιαφέρον για το τοπίο και χρησιμοποιώντας το χρώμα με λιτότητα.

1. Κωνσταντίνος Παρθένης,
Το λιμάνι της Καλαμάτας, 1911.

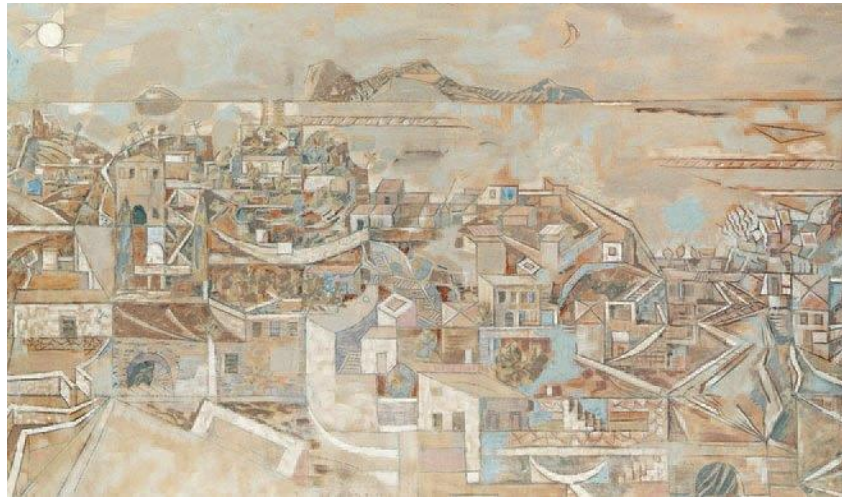
Περίπου την ίδια εποχή, η ήττα στη Μικρά Ασία, η κατάρρευση της Μεγάλης Ιδέας και οι συζητήσεις που

ακολουθήσαν αναφορικά με τη θέση και τον ρόλο του ελληνισμού έστρεψαν ορισμένους καλλιτέχνες στη βυζαντινή ζωγραφική παράδοση. Κύριος εκφραστής αυτής της κίνησης υπήρξε ο Φώτης Κόντογλου (1899-1965), που υποστήριξε την επιστροφή στη βυζαντινή ελληνικότητα και την εγκατάλειψη της δυτικής τέχνης. Γύρω του σχηματίστηκε ένας μικρός κύκλος μαθητών, οι οποίοι επέκτειναν τις αναζητήσεις του και σε άλλες μορφές λαϊκής ζωγραφικής (το έργο του αυτοδίδακτου ζωγράφου Θεόφιλου) και λαϊκής τέχνης (Καραγκιόζης). Σημαντικότερος ανάμεσά τους υπήρξε ο Γιάννης Τσαρούχης (1910-1989).

Σχεδόν παράλληλα, αν και με διαφορετικές αναζητήσεις δημιούργησαν ο Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας (1906-1994), κύριος εκπρόσωπος του κυβισμού στην Ελλάδα, ο Σπύρος Βασιλείου (1903-1985), ο Νίκος Εγγονόπουλος (1910-1985), από τους χαρακτηριστικότερους εκπροσώπους του υπερρεαλισμού στην ελληνική ζωγραφική, και ο Γιάννης Μόραλης (1916), εισηγητής μιας ζωγραφικής λιτής που εστιάζεται στην απόδοση της ανθρώπινης μορφής.

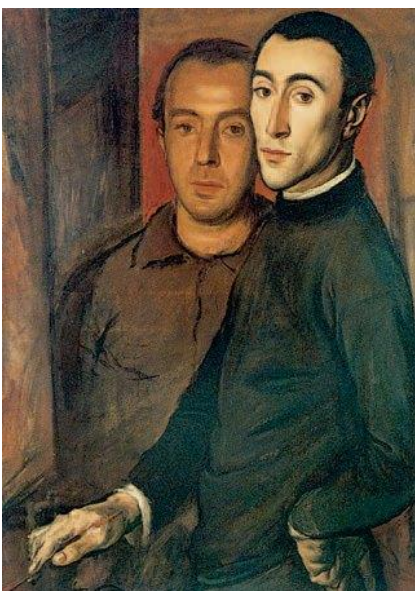
2. Γιάννης Τσαρούχης,
Οι τέσσερις εποχές 1968-1969.

3. Νίκος Χατζηκυριάκος–Γκίκας,
Ανατολή στην Ύδρα, 1948-1976.

4. Νίκος Εγγονόπουλος,
Εμφύλιος πόλεμος, 1948.

5. Γιάννης Μόραλης,
Αυτοπροσωπογραφία με
τον ζωγράφο Νίκο Νικολάου, 1937.

Λίγο μεταγενέστεροι, ο Γιάννης Γαΐτης(1923-1984) με τα χαρακτηριστικά «ανθρωπάκια» του θα μιλήσει για τον σύγχρονο δίχως πρόσωπο άνθρωπο, ο Παναγιώτης Τέτσης (1925) θα δώσει έμφαση στο χρώμα, ο Βλάσης Κανιάρης (1928) θα προχωρήσει σε μια κριτική αντιμετώπιση της κοινωνικής πραγματικότητας.

6. Γιάννης Γαΐτης, Πατινέρ, 1980.

Οι αναζητήσεις θα συνεχιστούν με το έργο των Πάρι Πρέκα (1926-1999), Δημοσθένη Κοκκινίδη (1929), Νίκου Κεσσανλή (1930-2004), Κώστα Τσόκλη (1930), Χρύσας (1933), Δημήτρη Μυταρά (1934), Αλέκου Φασιανού (1935), Γιάννη Κουνέλλη (1936), Λουκά Σαμαρά (1936), Αλέξη Ακριθάκη (1939-1994), Γιάννη Ψυχοπαίδη (1945) κ.ά.

8. Κώστας Τσόκλης, Θάλασσα, 1991.

7. Πάρις Πρέκας, Τάνκερ II, 1984.

9. Νίκος Κεσσανλής, Χωρίς τίτλο, 2000.

Η μουσική στην Ελλάδα του 20ού αιώνα χαρακτηρίστηκε από διάφορες απόπειρες ανανέωσης των μουσικών μορφών. Οι ανακατατάξεις των αρχών του 20ού αιώνα σε συνδυασμό με την αναζωπύρωση της συζήτησης για το νόημα και τη μοίρα του ελληνισμού έκαναν ορισμένους συνθέτες να επιδιώξουν τη δημιουργία μιας ελληνικής εθνικής μουσικής σχολής. Κύριοι εκφραστές αυτής της προσπάθειας ήταν ο Γεώργιος Λαμπελέτ και ο Μανόλης Καλομοίρης, που με τα έργα τους θέλησαν να αναπλάσουν τα δημοτικά μουσικά μοτίβα αναβιώνοντας πολλά στοιχεία της ελληνικής μουσικής παράδοσης. Παράλληλα, οι

Δημήτρης Μητρόπουλος και Νίκος Σκαλκώτας επηρεάστηκαν από τις σύγχρονες διεθνείς τάσεις και επιχείρησαν να εκφραστούν με πρωτοποριακά μουσικά σχήματα επηρεασμένα από τον υπερρεαλισμό.

Ευρύτερα, πάντως, επικρατούσαν είτε η δημοτική μουσική, κυρίως στην ύπαιθρο, είτε τα εξελληνισμένα ελαφρά ευρωπαϊκά και αμερικανικά τραγούδια (τραγούδια του Αττίκ). Επιπλέον, μετά το 1922 άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους, κυρίως σε κύκλους του κοινωνικού περιθωρίου, τα πρώτα ρεμπέτικα τραγούδια, που είχαν φέρει μαζί τους οι Μικρασιάτες πρόσφυγες και τα οποία μιλούσαν για θέματα της καθημερινής λαϊκής ζωής.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, το λαϊκό τραγούδι, με κορυφαίες μορφές τον συνθέτη Βασίλη Τσιτσάνη και τον τραγουδιστή Στέλιο Καζαντζίδη, κυριάρχησε. Νεότεροι συνθέτες στράφηκαν προς τη μουσική παράδοση και άντλησαν από αυτή διάφορα στοιχεία (Διονύσης Σαββόπουλος), ενώ, παράλληλα, το ρεμπέτικο άρχισε να απενοχοποιείται και να συγκεντρώνει το ενδιαφέρον των συνθετών. Το μπουζούκι, όργανο–σύμβολο της λαϊκής μουσικής, έγινε αποδεκτό. Κύριοι πρωταγωνιστές αυτών των αλλαγών υπήρξαν ο Μάνος Χατζιδάκις και ο Μίκης Θεοδωράκης. Ιδιαίτερα λυρικός και ρομαντικός ο πρώτος, περισσότερο επικός και με έντονο κοινωνικό προβληματισμό ο δεύτερος, καθόρισαν τη μορφή της σύγχρονης ελληνικής μουσικής. Δίπλα τους ιδιαίτερη ήταν και η συμβουλή του Σταύρου Ξαρχάκου. Παράλληλα, στη λεγόμενη λόγια μουσική ξεχώρισαν οι συνθέτες Ιάννης Ξενάκης και Γιάννης Χρήστου, που με τα πρωτοποριακά έργα τους κατατάσσονται στις σημαντικότερες μορφές της παγκόσμιας μουσικής του 20ού αιώνα. Μετά την πτώση της δικτατορίας γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση το πολιτικό τραγούδι, κυρίως μέσα

από τις συνθέσεις των Μίκη Θεοδωράκη, Μάνου Λοΐζου και Γιάννη Μαρκόπουλου και τις φωνές του Γρηγόρη Μπιθικώτση και του Νίκου Ξυλούρη. Στα χρόνια, ωστόσο, που ακολούθησαν επικράτησε η τάση παραγωγής τραγουδιών άμεσης κατανάλωσης. Αυτό, βέβαια, δεν εμπόδισε την παράλληλη εμφάνιση νέων, ιδιαίτερα αξιόλογων συνθετών και τραγουδιστών.

Ο κινηματογράφος στην Ελλάδα διαδόθηκε ουσιαστικά στα χρόνια του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου. Αμέσως μετά ακολούθησαν ταινίες επηρεασμένες από τον ιταλικό νεορεαλισμό που μιλούσαν με ευαισθησία για κοινωνικά θέματα (Γ. Γρηγορίου, Πικρό ψωμί, Στ. Τατασόπουλος, Μαύρη γη, Γκρεγκ Τάλας, Ξυπόλυτο τάγμα). Παράλληλα μ' έναν κινηματογράφο υψηλής ποιότητας, με κύριους εκπροσώπους τον Ν. Κούνδουρο (Μαγική πόλη, Δράκος) και τον Μ. Κακογιάννη (Στέλλα, Ηλέκτρα, Ζορμπάς), αναπτύχθηκε και ο εμπορικός κινηματογράφος.

Γύρω στα τέλη της δεκαετίας του 1960 έκανε τα πρώτα βήματά του ο νέος ελληνικός κινηματογράφος, με κύριο εκπρόσωπο τον Θόδωρο Αγγελόπουλο. Από τους σημαντικότερους σκηνοθέτες του 20ού αιώνα παγκοσμίως, ο Αγγελόπουλος μίλησε για την ελληνική ιστορία (Μέρες του '36, Θίασος, Κυνηγοί), αλλά και για τον άνθρωπο του τέλους του 20ού αιώνα (Το βλέμμα του Οδυσσέα, Το λιβάδι που δακρύζει).

Σκηνοθέτες με σημαντικό έργο είναι, επίσης οι Παντελής Βούλγαρης (Χάπι ντί, Πέτρινα χρόνια, Νύφες), Κώστας Φέρρης (Ρεμπέτικο), Παύλος Τάσσιος (Βαρύ πεπόνι, Παραγγελιά), Νίκος Περράκης (Λούφα και παραλλαγή) και από τους νεότερους οι Περικλής Χούρσογλου, Σωτήρης Γκορίτσας, Αντώνης Κόκκινος και Κωνσταντίνος Γιάνναρης.

Νεοελληνική ιστορία και νεοελληνικός κινηματογράφος

Στο πλαίσιο των «εκκρεμοτήτων με την ιστορία», η ταινία που θέτει με εντελώς νέο τρόπο το πρόβλημα [...] είναι Ο Θίασος (1974) του Θόδωρου Αγγελόπουλου. [...] Το «συμπέρασμα» που προκύπτει μετά την παρακολούθηση της ταινίας, [...] δεν είναι η συνέχεια ή η ασυνέχεια στην τραγική μοίρα ενός λαού, οι «αστείρευτες δυνάμεις» που συντελούν στην επιβίωση αλλά ο νέος, ριζοσπαστικός και απρόβλεπτος τρόπος αναστοχασμού πάνω στην ιστορία. [...] Ο διάλογος με την ιστορία αποτέλεσε το θέμα μιας σειράς ταινιών σε όλη την περίοδο από το 1974 μέχρι το 2000.

Φ. Λαμπρινός «Ελληνικός κινηματογράφος», Ιστορία του νέου ελληνισμού, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, τόμ. 10ος σ. 204-206.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να σχολιάσετε το έργο του Κ. Παρθένη Το λιμάνι της Καλαμάτας (εικόνα 1).
2. Να περιγράψετε το έργο του Ν. Εγγονόπουλου Εμφύλιος πόλεμος (εικόνα 4).

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο θυμόμαστε ότι τον 20ό αιώνα...

- ✓ σημειώθηκαν θεαματικές επιστημονικές και τεχνολογικές πρόοδοι
- ✓ ο μοντερνισμός επιδίωξε την ανανέωση της καλλιτεχνικής δημιουργίας
- ✓ τα περισσότερα από τα ρεύματα του μοντερνισμού βρήκαν απήχηση και στην Ελλάδα.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλιβιζάτος Ν., Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974, Θεμέλιο, Αθήνα 1983.
- Βεργόπουλος Κ., Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα, Εξάντας, Αθήνα 1975.
- Βερέμης Θ. & Κρεμμυδάς Β., Ο σύγχρονος κόσμος, Γνώση, Αθήνα 1985.
- Berstein S. & Milza P., Ιστορία της Ευρώπης, τόμοι 3, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.
- Braudel F., Μεσόγειος, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1993.
- Burns E.M., Ευρωπαϊκή ιστορία, τόμοι 2, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1984.
- Γιανουλόπουλος Γ., Ο μεταπολεμικός κόσμος (1945-1963), Παπαζήσης, Αθήνα 1992.
- Γιανουλόπουλος Γ., «Η ευγενής μας τύφλωση...», εξωτερική πολιτική και «εθνικά θέματα» από την ήττα του 1897 έως τη Μικρασιατική Καταστροφή, Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999.
- Dakin D., Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833, Αθήνα 1983.
- Dakin D., Η ενοποίηση της Ελλάδας, 1770-1923, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1989.
- Δερτιλής Γ., Ιστορία του ελληνικού κράτους, 1830-1920, τόμοι 2, Εστία, Αθήνα 2005.
- Δημάκης Ι. Δ., Η πολιτειακή μεταβολή του 1843 και το ζήτημα των αυτοχθόνων και των ετεροχθόνων, Θεμέλιο, Αθήνα 1991.
- Δημαράς Κ.Θ., Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Ερμής, Αθήνα 1977.
- Δημαράς Κ.Θ., Ελληνικός Ρομαντισμός, Ερμής, Αθήνα 1982.
- Εκδοτική Αθηνών (συλλογικό), Ιστορία του ελληνικού έθνους, Αθήνα 1986-2000.

Κιτρομηλίδης Π., Νεοελληνικός διαφωτισμός, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1996.

Κρεμμυδάς Β., Εισαγωγή στην ιστορία της νεοελληνικής κοινωνίας, Εξάντας, Αθήνα 1988.

Κρεμμυδάς Β., Εισαγωγή στην οικονομική ιστορία της Ευρώπης, Γνώση, Αθήνα 1991.

Λιάκος Α., Η ιταλική ενοποίηση και η Μεγάλη Ιδέα, Θεμέλιο, Αθήνα 1985.

Λιάκος Α., Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, ΙΕΠΕΤΕ, Αθήνα 1993.

Μαργαρίτης Γ., Ιστορία του ελληνικού εμφύλιου πολέμου, τόμοι 2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2001.

Μαυρογορδάτος Γ.Θ. & Χατζηιωσήφ Χρ. (επιμ.), Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ρέθυμνο 1988.

Μουζέλης Ν., Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην ημιπεριφέρεια, Θεμέλιο, Αθήνα 1987.

Mazower M., Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της κατοχής, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1995.

Mazower M., Σκοτεινή ήπειρος. Ο ευρωπαϊκός εικοστός αιώνας, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2001.

Μαζάουερ Μ., Τα Βαλκάνια, Πατάκης, Αθήνα 2002.

Meynaud., Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα, τόμοι 2, Σαββάλας, Αθήνα 2002.

Νικολακόπουλος Ηλ., Η καχεκτική δημοκρατία, Πατάκης, Αθήνα 2001.

Petrooulos J., Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο 1833-1843, τόμοι 2, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985.

Σβολόπουλος Κ. (επιμ.), Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, γεγονότα και κείμενα, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1995-1997.

Σκοπετέα Έ., Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα, Πολύτυπο, Αθήνα 1988.

Τσουκαλάς Κ., Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα 1830-1922, Θεμέλιο, Αθήνα 1977.

Φλάισερ Χ., Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της κατοχής και της αντίστασης, Παπαζήσης, Αθήνα 1988.

Φυρέ Φρ. & Ρισέ Ντ., Η Γαλλική Επανάσταση, μτφρ. Η. Αθανασιάδης, Β. Μαργώνη, Εστία, Αθήνα 1997.

Χατζηιωσήφ Χ. (επιμ.), Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999.

Hobsbawm Ε., Η εποχή των επαναστάσεων, 1789-1848, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1990.

Hobsbawm Ε., Η εποχή του κεφαλαίου, 1848-1875, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1994.

Hobsbawm Ε., Η εποχή των αυτοκρατοριών, 1875-1914, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2000.

Hobsbawm Ε., Η εποχή των άκρων, 1914-1991, Θεμέλιο, Αθήνα 1995.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ανατολικό ζήτημα: Όρος που περιγράφει την πολύπλοκη πολιτική κατάσταση που δημιουργήθηκε στα Βαλκάνια και στην Εγγύς Ανατολή, κυρίως μετά τον 18ο αιώνα, ως αποτέλεσμα της παρακμής της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και του ανταγωνισμού των Δυνάμεων (Αγγλία, Ρωσία, Γαλλία, Αυστρία) για την τύχη της. Ανάλογα με την εκάστοτε εκτίμηση των συμφερόντων τους, οι Δυνάμεις άλλοτε πρόκριναν την ακεραιότητα του κράτους του σουλτάνου, άλλοτε τον διαμελισμό του και άλλοτε την απόσπαση εδαφών του.

Αναθεωρητική Βουλή: Βουλή που εκλέγεται έχοντας τη δυνατότητα να αναθεωρήσει οποιοδήποτε άρθρο του συντάγματος, εκτός αυτών που ορίζουν τη μορφή του πολιτεύματος.

Ανεξαρτησία ή ανεξάρτητο κράτος: Ανεξάρτητο ονομάζεται ένα κράτος όταν διαθέτει δική του κυβέρνηση η οποία αποφασίζει για όλα τα θέματα που αφορούν αυτό το κράτος.

Αυτονομία ή αυτόνομο κράτος: Αυτόνομο ονομάζεται ένα κράτος όταν αυτοδιοικείται, δίχως, όμως, η κυβέρνησή του να αποφασίζει για όλα τα θέματα που το αφορούν. Τα αυτόνομα κράτη συνδέονται, συνήθως, στενά με μεγαλύτερα κράτη.

Γιρονδίνοι: Πολιτική ομάδα στα χρόνια της γαλλικής επανάστασης με πυρήνα αντιπροσώπους της Γιρόνδης περιοχής της Γαλλίας. Τα μέλη της με ηγέτη τον Μπρισό, υιοθετούσαν μετριοπαθείς πολιτικές θέσεις

Έθνος: Ομάδα ανθρώπων που κατοικούν, συνήθως, στην ίδια γεωγραφική περιοχή, έχουν κοινή καταγωγή, κοινή γλώσσα, κοινούς δεσμούς ιστορικής παράδοσης, πολιτισμού και κουλτούρας, καθώς και συνείδηση ότι ανήκουν σε μια κοινότητα με αυτά τα γνωρίσματα.

Επταετής πόλεμος (1756-1763): Ένοπλη σύγκρουση με πρωταγωνιστές την Αγγλία και τη Γαλλία. Κύρια αιτία της ήταν ο αγγλογαλλικός ανταγωνισμός για τον έλεγχο των αποικιών του Καναδά και της Ινδίας. Η Γαλλία ηττήθηκε και υποχρεώθηκε να παραχωρήσει στην Αγγλία όλες τις αποικίες της στη Βόρεια Αμερική (Καναδάς τμήμα της Λουιζιάνα), τους εμπορικούς σταθμούς της στη Σενεγάλη (Δ. Αφρική) και να παραιτηθεί από κάθε αξίωση αποικιακής εξάπλωσης στις Ινδίες. Ακόμη, η Αγγλία κέρδισε τη Φλόριντα από την Ισπανία.

Καρμπονάροι (carbonari): Μέλη μυστικής εταιρείας που ιδρύθηκε στην Ιταλία, μεταξύ 1808 και 1810, με σκοπό την απελευθέρωση της ιταλικής χερσονήσου από την αυστριακή κυριαρχία και την ανατροπή των αποφάσεων του συνεδρίου της Βιέννης. Τα νέα μέλη εντάσσονταν στην οργάνωση μετά από μια περίοδο δοκιμασίας και αφού πρώτα έδιναν αυστηρούς όρκους ότι θα διαφυλάξουν τα μυστικά της και θα υπηρετήσουν τους σκοπούς της. Κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα ιδρύθηκαν στην Ευρώπη πολλές οργανώσεις καρμποναρικού τύπου. Μία από αυτές ήταν και η Φιλική Εταιρεία.

Κράτος πρόνοιας: Μορφή κράτους που επιδιώκει να εξασφαλίσει ικανοποιητικό επίπεδο ζωής σε όλους τους πολίτες με την παροχή δωρεάν υπηρεσιών υγείας, εκπαίδευσης, στέγασης κτλ. Αναπτύχθηκε στη μεταπολεμική Ευρώπη ως αποτέλεσμα αφενός της βούλησης των κρατών και αφετέρου των αγώνων των εργαζομένων.

Κυβέρνηση εθνικής ενότητας: Κυβέρνηση από εκπροσώπους όλων των πολιτικών δυνάμεων, που δημιουργείται σε ειδικές συνθήκες (μετά από πόλεμο, δικτατορία, σοβαρή πολιτική κρίση κτλ.) για να οδηγήσει μια χώρα στη δημοκρατική ομαλότητα.

Λαϊκή δημοκρατία: Σύστημα οργάνωσης της κοινωνίας που επικράτησε στη Σοβιετική Ένωση και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο στις χώρες της Α. Ευρώπης. Κύρια γνωρίσματά του ήταν η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας και της ιδιωτικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, ο κρατικός έλεγχος της οικονομίας και η πολιτική κυριαρχία του κομμουνιστικού κόμματος.

Μερκαντιλισμός (ή εμποροκρατία): Οικονομική πρακτική που κυριάρχησε στην Ευρώπη από τον 16ο έως και τον 18ο αιώνα και αξιολογούσε τον πλούτο μιας χώρας με κριτήριο τα αποθέματά της σε πολύτιμα μέταλλα. Για τον μερκαντιλισμό, η αξία των εξαγωγών έπρεπε να είναι υψηλότερη από την αξία των εισαγωγών, ώστε με το πλεόνασμα να αγοράζονται πολύτιμα μέταλλα. Για να επιτευχθεί αυτό, το κράτος παρενέβαινε δραστικά στην οικονομία επιδιώκοντας την αύξηση των εξαγωγών και τον περιορισμό των εισαγωγών (ενίσχυση εγχώριων βιομηχανιών, επιβολή υψηλών δασμών σε κάποια εισαγόμενα προϊόντα κτλ.). Η πολιτική αυτή έθετε σοβαρούς φραγμούς στην οικονομική δραστηριότητα των αστών.

Μέσα παραγωγής: Το σύνολο των υλικών στοιχείων που είναι απαραίτητα για την παραγωγική διαδικασία (πρώτες ύλες, υλικά, ενέργεια, μηχανές, μεταφορικά μέσα κτλ.).

Μεταπολίτευση: Αλλαγή πολιτεύματος. Στη σύγχρονη ελληνική ιστορία ο όρος καθιερώθηκε να δηλώνει την πτώση της απριλιανής δικτατορίας το 1974 και την περίοδο αμέσως μετά.

Μπολσεβίκοι (από το ρωσικό μπόλσε: περισσότερο, πλειοψηφία): Η μεγαλύτερη και πιο ριζοσπαστική μερίδα του Σοσιαλιστικού Δημοκρατικού Εργατικού Κόμματος της Ρωσίας έως το 1912. Τότε αποχώρησαν και σχημάτισαν το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ρωσίας.

Ντεϊσμός: Θρησκευτική και φιλοσοφική θεωρία που γνώρισε μεγάλη διάδοση μεταξύ των μορφωμένων την εποχή του Διαφωτισμού. Κατά τον ντεϊσμό, ο θεός είναι ο δημιουργός του κόσμου, αλλά δεν ρυθμίζει την τύχη του και δεν παρεμβαίνει στις ανθρώπινες υποθέσεις.

Ορεινοί: Πολιτική ομάδα στα χρόνια της γαλλικής επανάστασης αποτελούμενη από μέλη των λεσχών των Ιακωβίνων και των Κορδελιέρων που υιοθετούσε αντιμοναρχικές θέσεις και υποστήριζε τη λήψη μέτρων υπέρ των ασθενέστερων τάξεων. Οφείλει το όνομά της στο ότι τα μέλη της κάθονταν συνήθως στα άνω (ορεινά) έδρανα της αίθουσας. Ηγέτες της ήταν οι Δαντόν, Μαρά και Ροβεσπιέρος.

Παρακράτος: Αφανής μηχανισμός με αντικομμουνιστικές ιδέες που διαμορφώθηκε στην Ελλάδα κατά τη μετεμφυλιακή εποχή, συνδεόταν με κρατικές υπηρεσίες και δρούσε στο όνομα της προστασίας του κοινωνικού καθεστώτος.

Παροικία: Κοινότητα ομοεθνών που κατοικεί σε πόλη ξένης χώρας. Οι ελληνικές παροικίες στην Ευρώπη άρχισαν να σχηματίζονται από τον 16ο αιώνα. Κατοικούνταν, κυρίως από εμπόρους και υπήρξαν κέντρα οικονομικής και πνευματικής ανάπτυξης του ελληνισμού. Οι κυριότερες βρίσκονταν στη Βιέννη, στη Βενετία, στην Οδησό, στην Τεργέστη, στο Λιβόρνο και (από τα μέσα του 19ου αι.) στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου.

Συνδικαλισμός: Συλλογική δραστηριότητα ανθρώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα και δραστηριοποιούνται με στόχους την προάσπιση των κοινών τους συμφερόντων και την προβολή των διεκδικήσεών τους. Μορφές συνδικαλισμού είναι η ίδρυση επαγγελματικών ενώσεων (σωματείων, συνδικάτων), η συλλογική προβολή και διεκδίκηση αιτημάτων, η απεργία κτλ.

Συντακτική Βουλή: Βουλή που εκλέγεται προκειμένου να συντάξει σύνταγμα στο οποίο πρωτίστως καθορίζεται η μορφή του πολιτεύματος.

Συντεχνία: Ένωση τεχνιτών ή εμπόρων με σκοπό την προάσπιση των επαγγελματικών συμφερόντων των μελών και την αλληλοβοήθειά τους. Οι συντεχνίες άκμασαν στη δυτική Ευρώπη από τον 11ο έως και τον 16ο αιώνα. Η γαλλική επανάσταση συνετέλεσε στην οριστική κατάργησή τους.

Σχέδιο Μάρσαλ: Πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας που χορήγησαν οι ΗΠΑ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο στα κράτη της Δ. Ευρώπης. Πήρε το όνομά του από τον Αμερικανό υπουργό Εξωτερικών Τζορτζ Μάρσαλ. Συνέβαλε ουσιαστικά στην οικονομική ανόρθωση της Δ. Ευρώπης, αλλά, παράλληλα, ενίσχυσε την πολιτική επιρροή των ΗΠΑ στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες.

Τρεις Κόσμοι: Στις αρχές της δεκαετίας του '50 επικράτησαν οι εξής όροι:

Πρώτος Κόσμος: οι ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης.

Δεύτερος Κόσμος: η Σοβιετική Ένωση και οι κομμουνιστικές χώρες.

Τρίτος Κόσμος: τα εκτός Ευρώπης φτωχά κράτη και οι τέως αποικίες.

Χούντα (ισπανική λέξη junta): Στρατιωτική ή παραστρατιωτική ομάδα ή οργάνωση που καταλαμβάνει την εξουσία με πραξικόπημα και την ασκεί τυραννικά.

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Ιστορία του ελληνικού έθνους Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977-1998.

Εκπαιδευτική ελληνική εγκυκλοπαίδεια, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1992.

Παγκόσμια Ιστορία Time Life, Καπόπουλος, Αθήνα 1993.

Ελληνική Τέχνη, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1996.

Εγκυκλοπαίδεια Grand Larousse, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001.

Η Μεγάλη Ιστορία του 20ού αιώνα, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002.

Ιστορία του νέου ελληνισμού, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

Μέρος Τρίτο
Ο ΚΟΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ
ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΕΩΣ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ:
ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ
ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΩΣ ΤΑ ΤΕΛΗ
ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

53. Η κατάρρευση των λαϊκών δημοκρατιών και η μεταψυχροπολεμική Ευρώπη..... 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ:
Η ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ
ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΩΣ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

54. Ο Εμφύλιος πόλεμος και τα κύρια προβλήματα της μετεμφυλιακής Ελλάδας (1944-1963)
Ο Κυπριακός αγώνας..... 14

55. Όξυνση της πολιτικής κρίσης και η διδακτορία της 21ης Απριλίου 1967 (1963-1974)..... 24

56. Η Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση έως τις αρχές της δεκαετίας του '80 (1974-1981)..... 33

57. Η Ελλάδα κατά τη δεκαετία του '80 (1981-1989) 41

58. Η Ελλάδα στη μεταψυχροπολεμική εποχή (1989-2001) 49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ:
ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ

59. Οι κυριότεροι σταθμοί στις προσπάθειες ενοποίησης της Ευρώπης (1951-2001) 57

60. Η Ελλάδα και οι διαδικασίες ενοποίησης της Ευρώπης. Η Ελλάδα κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης	65
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ:

ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20ό ΑΙΩΝΑ

61. Επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις στον κόσμο τον 20ό αιώνα	71
62. Τέχνες στον κόσμο τον 20ό αιώνα	79
63. Η ποίηση και η πεζογραφία στον κόσμο τον 20ό αιώνα.....	87
64. Τα Γράμματα στην Ελλάδα τον 20ό αιώνα.....	94
65. Οι Τέχνες στην Ελλάδα τον 20ό αιώνα.....	101
Ενδεικτική βιβλιογραφία.....	109
Γλωσσάριο.....	112
Πηγές εικονιστικού υλικού.....	117

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.